

NILF-rapport 2004–8

Prisforskjeller i nordiske frukt- og grøntmarkeder

*Marketing margins in nordic markets for fruit and
vegetables*

Johanne Kjuus
Mads Svennerud

Tittel	Prisforskjeller i nordiske frukt- og grøntmarkeder
Forfattere	Johanne Kjuus, Mads Svennerud
Prosjekt	Produsent- og forbrukerpriser i nordiske frukt- og grøntmarkeder (E035)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2004
Antall sider	157
ISBN	82-7077-584-3
ISSN	0805-7028
Emneord	Frukt, grønnsaker, prisutvikling, produsentpriser, forbrukerpriser, marginer, nordiske frukt- og grøntmarkeder

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskningene i jord- og skogbruk.
- Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres av Landbruksdepartementet, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

Det har skjedd relativt store endringer innenfor omsetningen av frukt- og grøntvarer i Norge de senere årene. Den nåværende strukturen har sterk grad av vertikal integrasjon og liten grad av videreforedling. Strukturendringene gjør det interessant å studere prispåslagene fra produsent til forbruker.

Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) la i 2001 fram rapporten «Frukt og grønnsaker – Prisnivå og marginutvikling 1989–2000». I denne rapporten avdekket man, for noen frukt og grønnsaker, økte prispåslag vesentlig ut over den generelle prisstigningen i Norge i løpet av perioden 1989–2000. Rapporten etterlyste muligheter for å sammenligne størrelsen på marginen i Norge med våre naboland.

I denne rapporten har vi studert forskjeller i frukt- og grøntpriser på produsent- eller importnivå og på forbrukernivå. Vi har også sammenlignet marginene og marginutviklingen mellom nordiske land (Norge, Sverige, Danmark og Finland). Videre er det gitt en oversikt over frukt- og grøntmarkedene i de enkelte landene.

Johanne Kjuus har vært prosjektleder og har skrevet rapporten sammen med Mads Svennerud. En stor takk rettes til Viil Søyland, Heidi Knutsen og Agnar Hegrenes, som har lest gjennom utkast til rapporten og bidratt med verdifulle kommentarer. Anne Bente Ellevold har stått for klargjøring av manuskript for trykking.

Arbeidet er finansiert gjennom *Forskningsmidler over jordbruksavtalen*.

Oslo, oktober 2004

Ivar Pettersen

Innhold

SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING.....	5
1.1 Rapportens struktur.....	5
1.2 Metode.....	6
2 FRUKT- OG GRØNTMARKEDET I NORGE.....	7
2.1 Innledning.....	7
2.2 Totalmarkedet for frukt og grønt.....	8
2.2.1 Produksjonsverdi	8
2.2.2 Importandeler og forbruk	10
2.2.3 Totalverdien av frukt- og grøntsektoren.....	12
2.3 Verdikjeden for frukt og grønt	14
2.4 Rammebetingelser.....	17
2.4.1 Norges handelsregime for frukt og grønt	17
2.4.2 Markedsregulering	19
2.4.3 Tilskuddsordninger.....	20
2.4.4 Skatter og avgifter.....	21
2.5 Prisdata og prisutvikling	22
2.5.1 Om prisdataene.....	22
2.5.2 Prisutvikling 1995–2003	23
2.5.3 Marginutvikling	37
3 FRUKT- OG GRØNTMARKEDET I SVERIGE	39
3.1 Innledning.....	39
3.2 Totalmarkedet for frukt og grønt.....	42
3.2.1 Produksjonsverdi	42
3.2.2 Importandeler og forbruk	43
3.2.3 Totalverdien av frukt- og grøntsektoren.....	46
3.3 Verdikjeden for frukt og grønt	47
3.4 Rammebetingelser.....	48
3.4.1 EUs jordbrukspolitik for frukt og grønt	49
3.4.2 Markedsordningen for frukt og grønt	50
3.4.3 Markedsordningen for bananer	54
3.4.4 Tilskuddsordninger.....	55
3.4.5 Skatter og avgifter.....	57
3.5 Prisdata og prisutvikling	57
3.5.1 Om prisdataene.....	58
3.5.2 Prisutvikling 1995–2003	59
3.5.3 Marginutvikling	70
4 FRUKT- OG GRØNTMARKEDET I FINLAND.....	73
4.1 Innledning.....	73
4.2 Totalmarkedet for frukt og grønt.....	75
4.2.1 Produksjonsverdi	75

4.2.2	Importandeler og forbruk	77
4.2.3	Totalverdien av frukt- og grøntsektoren.....	79
4.3	Verdikjeden for frukt og grønt	81
4.4	Rammebetingelser.....	83
4.4.1	Tilskuddsordninger.....	83
4.4.2	Skatter og avgifter.....	84
4.5	Prisdata og prisutvikling	85
4.5.1	Om prisdataene.....	85
4.5.2	Prisutvikling 1995–2003	86
4.5.3	Marginutvikling.....	98
5	FRUKT- OG GRØNTMARKEDET I DANMARK.....	99
5.1	Innledning.....	99
5.2	Totalmarkedet for frukt og grønt.....	101
5.2.1	Produksjonsverdi	101
5.2.2	Importandeler og forbruk	102
5.2.3	Totalverdien av frukt- og grøntsektoren.....	103
5.3	Verdikjeden for frukt og grønt	105
5.4	Rammebetingelser.....	105
5.4.1	Tilskuddsordninger.....	105
5.4.2	Skatter og avgifter.....	106
5.5	Prisdata og prisutvikling	107
5.5.1	Om prisdataene.....	107
5.5.2	Prisutvikling 1995–2003	107
5.5.3	Marginutvikling.....	118
6	SAMMENLIGNING AV MARGINENE I DE NORDISKE FRUKT- OG GRØNTMARKEDENE.....	121
6.1	Innledning.....	121
6.2	Nivåforskjeller i produsent- og forbrukerpriser.....	122
6.2.1	Nivåforskjeller.....	122
6.2.2	Margin i øre per kg.....	128
6.3	Sammenligning av marginer og marginutvikling.....	129
6.3.1	Sammenligning av marginer i de nordiske landene	129
6.3.2	Marginutvikling på produktnivå	131
7	ANALYSE OG AVSLUTTENDE KOMMENTAR.....	137
7.1	Forskjeller i prisnivå og marginer i de nordiske landene	137
7.1.1	Prisutvikling.....	137
7.1.2	Forskjeller i prisnivå.....	139
7.1.3	Marginutvikling	139
7.2	Årsaker til forskjeller i priser og marginer mellom land	141
7.2.1	Internasjonale forhold.....	141
7.2.2	Innenlandske forhold.....	142
7.3	Avsluttende kommentar	146
	VEDLEGG	155

Sammendrag

Denne rapporten omhandler prisutviklingen på frukt og grønt i Norge, Sverige, Finland og Danmark i perioden 1995–2003. Det er sett på relativ og absolutt prisutvikling på produsentnivå og forbrukernivå, samt utvikling i prispåslag (margin) til detaljist/grossist.

En tidligere undersøkelse (Søyland et al., 2001) avdekket at for noen frukt og grønnsaker økte prispåslaget vesentlig mer enn den generelle prisstigningen i Norge i løpet av perioden 1989–2000, og det ble i denne undersøkelsen etterlyst muligheten for å sammenligne størrelsen på marginen i Norge med andre land. I denne rapporten har vi derfor gjennomført en grovmasket marginundersøkelse for et bestemt utvalg frukt og grønnsaker, der vi har sett på forholdet mellom «bondens pris» og forbrukerprisen i de fire nordiske landene Norge, Sverige, Finland og Danmark.

Prisene på produsent- og forbrukernivå gir mulighet for å beregne margin til grossist/detaljist, der marginen for en gitt artikkel er definert som forbrukerpris minus produsentpris. Margin brukes altså ikke i betydningen «fortjenestemargin», men derimot om forskjellen mellom salgspris og innkjøpspris. I rapporten presenteres utviklingen i produsent- eller importpriser på den ene siden, og forbrukerpriser på den andre siden for potet, tomat, agurk, gulrot, blomkål, løk, epler, jordbær, appelsin og banan.

Ser vi på frukt- og grøntmarkedene i Norge, Sverige, Danmark og Finland er disse markedene nokså identiske, men det er også noen ulikheter. Blant annet er det norske frukt- og grøntmarkedet noe annerledes, som følge av at Norge ikke er EU-medlem. Produksjonsforhold og forbruk påvirker også størrelsen på markedene. For å kunne sammenligne frukt- og grøntmarkedene i de nordiske landene har vi derfor sett nærmere på totalmarkedet, verdikjeden, rammebetingelser og prisutviklingen for frukt- og grøntsektoren i hvert enkelt land.

For å kunne sammenligne prispåslaget mellom produsent og forbruker i de nordiske landene er det videre sett nærmere på nivåforskjeller i produsentpriser og forbrukerpriser, samt at vi har sammenlignet marginene og marginutviklingen i Norge, Sverige, Finland og Danmark.

En sammenligning av produsent- og forbrukerprisene for frukt og grønt i de nordiske landene, viser at *Norge* generelt har både de høyeste produsent- og forbrukerprisene. Danmark har de laveste produsentprisene på alle produkter, mens både Finland og Danmark har de laveste forbrukerprisene.

Når det gjelder marginen, målt i øre per kg, har Norge i snitt den høyeste marginen for de fleste av produktene, med unntak av blomkål og epler. Finland har den laveste marginen for alle produkter, med unntak av blomkål og gulrøtter. Ser vi på produktnivå er det relativt sett en høy margin på tomat, agurk, blomkål og jordbær i de fleste landene. Dette er produkter som er lite lagringsdyktige og er i større grad

utsatt for svinn. Relativt sett er det videre en lav absolutt margin på poteter, gulrøtter, løk, epler, appelsin og banan.

For å kunne si noe mer om nivåene på prismarginene har vi i rapporten sett nærmere på nivået på marginen i prosent av produsentpris. I Norge er den relative marginen høyest for løk, potet og gulrøtter. For disse grønnsakene ligger marginen på mellom 150 % og 200 %, dvs. at disse produktene har en forbrukerpris som er 2,5–3 ganger så høy som produsentprisen. Sammenligner man marginen, som prosent av produsentpris, i de enkelte landene på produktnivå, har Finland de laveste marginene på de fleste av produktene, mens Danmark har høyest margin på de fleste av produktene.

Ved sammenligning av marginer mellom land er det viktig å være klar over at margin målt som prosent av produsentpris gir et bilde av påslaget fra produsent til forbruker, men at en lav produsentpris vil gi en høyere prosentvis margin, enn en høy produsentpris. Det at Danmark har betydelig høyere marginer, målt som prosent av produsentpris, skyldes bl.a. at de har forholdsvis lave produsentpriser sett i forhold til Norge. For å si noe om forskjeller i marginene mellom land er det derfor like viktig å se på utviklingen i marginene over tid.

Ser man på utviklingen i marginene generelt, så har Danmark og Finland fått redusert marginene på flesteparten av produktene de senere årene. Norge og Sverige, på sin side, har hatt en økende margin for de fleste av produktene i løpet av perioden.

Det er verdt å merke seg at det er store forskjeller mellom både prisnivå og marginutvikling mellom Sverige, Finland og Danmark, som alle er medlem av EU. Der forskjellene disse landene imellom, til dels er like store som i forhold til Norge.

Samlet sett kan vi si at både prisnivået og marginutviklingen er forskjellig i de nordiske landene, samt at de varierer fra produkt til produkt i hvert enkelt land. Det er mange faktorer som er med på å påvirke prisnivået og marginutviklingen på frukt og grønt i de enkelte landene og ulike årsaksfaktorer kan for eksempel være handelsavtaler og handelsbarrierer, generelt pris- og kostnadsnivå, avgifter, landbrukspolitikk og tilskuddsordninger samt vertikale og horisontale strukturelle forskjeller.

Det er med bakgrunn i analysen vanskelig å forklare hvorfor prisene i hvert land har endret seg slik de har gjort. For en del produkter er det rimelig samsvar mellom endringene på produsentnivå og på forbrukernivå, mens det på andre produkter ikke er samsvar. En faktor vi ikke har sett nærmere på, som kan være med på å forklare en del av marginen, er svinn.

Vi har i denne rapporten ikke sett nærmere på i hvor stor grad de enkelte faktorene er med på å påvirke prisnivået og marginutviklingen i de enkelte landene. Kompleksiteten i faktorene sammen med manglende informasjon gjør det derfor vanskelig å avdekke hvilke faktorer som er mest avgjørende for det enkeltes lands prisnivå og marginutvikling innenfor frukt- og grøntsektoren.

Summary

This report deals with the price development for fruit and vegetables in Norway, Sweden, Finland and Denmark in the period 1995–2003. The relative and absolute price developments at producer level and consumer level have been considered, as well as developments in the mark-up (margin) of retailers and wholesalers.

An earlier study (Søyland et al., 2001) revealed that the price mark-up for some types of fruit and vegetables increased significantly more than the general inflation rate in Norway in the period from 1989 to 2000, and this study has looked into the possibility of comparing the size of the margin in Norway with that in other countries. For this report we have therefore carried out a rough study of the margins for a selection of fruits and vegetables, in which we have considered the relationship between the «farmer's price» and the consumer price in the four Nordic countries, Norway, Sweden, Finland and Denmark.

The prices at the producer and consumer levels enable the calculation of the margins of the wholesaler/retailer, the margin for a given article being defined as the difference between the consumer price and the producer price. The word «margin» is hence used not in the sense of «profit margin», but as the difference between selling price and purchasing price. The report presents the development in production prices or import prices on one side, and consumer prices on the other side, for potatoes, tomatoes, cucumbers, carrots, cauliflower, onions, apples, strawberries, oranges and bananas.

If we consider the fruit and vegetable markets in Norway, Sweden, Denmark and Finland, they are seen to be almost identical, but with certain differences. Among other things, the Norwegian fruit and vegetable market is somewhat different, as a result of the fact that Norway is not a member of the EU. Production conditions and consumption also affect the size of the markets. To enable comparison between the fruit and vegetable markets in the Nordic countries, we have therefore looked more closely at the total market, the value chain, framework conditions and price development in the produce sector in each country.

To enable comparison of the price mark-up from producer to consumer in the Nordic countries, we have also considered in detail the differences in levels in producer prices and consumer prices, as well as comparing the margins and their development in Norway, Sweden, Finland and Denmark.

A comparison of producer and consumer prices for fruit and vegetables in the Nordic countries shows that *Norway* generally has both the highest producer prices and consumer prices. Denmark has the lowest producer prices for all products, while both Finland and Denmark have the lowest consumer prices.

As regards the margin, measured in terms of price per kilogram, Norway has on average the highest level for most of the products, with the exception of cauliflower and apples. Finland has the lowest margin for all products, with the exception of cauliflower and carrots. If we consider the product level, there is a relatively

high margin for tomatoes, cucumbers, cauliflower and strawberries in most of the countries. These products are not very storable and are therefore more susceptible to loss owing to deterioration. Moreover, relatively speaking, there is a low absolute margin for potatoes, carrots, onions, apples, oranges and bananas.

In order to be able to say more about the levels of price margins in this report, we have considered in detail the level of the margin as a percentage of the producer price. In Norway, the relative margin is highest for onions, potatoes and carrots. For these vegetables, the margin is between 150 % and 200 %; in other words, the consumer price for these products is 2.5–3 times as high as the producer price. If we compare the margin, as a percentage of the producer price, in the individual countries at the product level, Finland has the lowest margins for most of the products, while Denmark has the highest margins for most of the products.

When comparing margins between countries it is important to bear in mind that the margin expressed as a percentage of the producer price provides a picture of the mark-up from producer to consumer, but that a low producer price will give a higher margin in percent than a high producer price. The fact that Denmark has significantly higher margins, expressed as a percentage of the producer price, is among other things the result of comparatively low producer prices in comparison with Norway. In considering the differences in margins between countries, it is therefore equally important to consider how the margins have developed over a period of time.

If we look at the general development of the margins, Denmark and Finland have experienced a reduction in margins for most of the products in recent years. Norway and Sweden, on the other hand, have seen an increase in margins for most of the products in the same period.

It is worth bearing in mind that there are considerable differences in both price level and margin development between Sweden, Finland and Denmark, which are all members of the EU. The differences between levels in these countries are some cases as large as the differences from Norwegian levels.

On the whole, we can say that there are differences in both price level and margin development between the Nordic countries, as well as variations from product to product in each individual country. There are many factors which affect the price level and margin development for fruit and vegetables in the individual countries, typical examples being trade barriers, general price and cost levels, taxes, agricultural policy and subsidy arrangements, as well as vertical and horizontal structural differences.

Based on the analysis it is difficult to explain why the prices in each country have changed as they have. For a number of products there is a reasonable agreement between changes at producer level and at consumer level, while other products show no such agreement. One factor which we have not considered in detail, and which may partially explain the margin variations, is loss through deterioration.

In this report we have not considered in detail the extent to which the individual factors contribute in influencing the price level and margin developments in the individual countries. The complexity of the factors, in addition to the lack of information, therefore makes it difficult to determine which factors are most crucial for the price level and margin development in the fruit and vegetable sectors in the individual countries.

1 Innledning

Måling av priser, prisutvikling, marginer og prissammenligning for norske matvarer har i lengre tid vært et aktuelt tema og Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) la i 2001 fram rapporten «Frukt og grønnsaker – Prisnivå og marginutvikling 1989–2000» hvor man så nærmere på prispåslaget (marginen) for en rekke frukt og grønnsaker fra produsent til forbruker. Denne analysen viste at for noen produkter økte marginene vesentlig mer enn den generelle prisstigningen i løpet av perioden 1989–2000. Som følge av at man ikke hadde noe sammenligningsgrunnlag for størrelsesforholdene på marginene, ble i denne sammenheng derfor etterlyst muligheten for å sammenligne frukt- og grøntpriser i Norge med priser i andre land.

Med bakgrunn i denne studien vil vi i denne rapporten i den grad det er mulig avdekke mulige forskjeller mellom nordiske land (Sverige, Danmark, Finland og Norge) når det gjelder produsent- eller importpriser på den ene siden, og forbrukerprisen på den andre siden. På denne måten vil vi kunne si noe om landenes marginnivå og marginutvikling på de enkelte frukt- og grøntvarene. Til slutt vil vi, så langt det er mulig, søke å avdekke årsaker til at forholdene er som de er.

1.1 Rapportens struktur

Rapporten består i alt av syv kapitler, der kapittel en omhandler bakgrunn og formål for prosjektet og valg av metode. I kapittel to til fem ser vi nærmere på frukt- og grøntsektoren i Norge, Sverige, Finland og Danmark, der vi gir en oversikt over frukt- og grøntproduksjonen, totalmarkedet, verdikjeden, rammebetingelser for frukt- og grøntsektoren. Videre gir vi en oversikt over prisdata og prisutviklingen for frukt og grønt i hvert enkelt land. I kapittel seks sammenligner vi prisnivået og marginene i de nordiske frukt- og grøntmarkedene, før vi i kapittel syv gjør en

nærmere analyse av hvilke årsaksfaktorer som kan være med å påvirke prisnivå og marginutvikling i de enkelte landene, for til slutt å komme med en avsluttende kommentar.

1.2 Metode

Vi har i denne rapporten gjennomført en grovmasket marginundersøkelse for et bestemt utvalg frukt og grønnsaker, der vi kun har sett på forholdet mellom «bondens pris» og forbrukerprisen i de fire nordiske landene Norge, Sverige, Finland og Danmark. I denne marginundersøkelse er følgende avgrensninger valgt:

- Priser og marginer i frukt- og grøntsektoren er beregnet i Norge, Sverige, Danmark og Finland.
- Det er innhentet prisdatabaser for potet, tomat, agurk, gulrot, blomkål, løk, epler, jordbær, appelsin og banan.
- Prisene er hentet inn på produsentnivå (bondens pris), ved import (importpris) og forbrukernivå (KPI).
- Datagrunnlaget begrenser seg til perioden 1995–2003.

Beregningen av prisene på produsent- og forbrukernivå gir mulighet for å finne marginen til grossist/detaljist, der marginen for en gitt artikkel er definert som forbrukerpris minus produsentpris. Margin brukes altså ikke i betydningen «fortjenestemargin», men derimot som forskjellen mellom salgspris og innkjøpspris, dvs. bruttomarginen. Vi velger å kalle dette bidraget for «margin» i tråd med det som synes å ha blitt etablert språkbruk.

En slik kartlegging av priser og marginer har sine begrensninger og det går ikke frem av rapporten hvordan marginen er sammensatt. Kostnader til lønn, kapital og andre innsatsfaktorer samt fortjeneste går ikke frem av marginberegningene.

Det må bemerkes at en slik grovmasket marginundersøkelse har en del feilkilder som gjør resultatene usikre. Blant annet så innhentes produsentpriser i de nordiske landene noe ulikt, og dette må tas hensyn til ved sammenligning av prisnivåene i de nordiske landene. I Norge og Finland innhentes produsentprisene ved levering til grossist, og inkluderer både pakke- og transportkostnader. Produsentprisene i Sverige og Danmark måles hos produsent, dvs. at i de tilfeller der produsent ikke pakker selv, så er disse ikke inkludert. Videre er ikke transportkostnader til grossist inkludert i produsentprisen.

Det kan videre være forskjeller i sammenlignbarhet og representativitet i forhold til produktutvalget som vi ikke har oversikt over. Som følge av dette bør en slik grovmasket marginstudie først og fremst brukes som en indikasjon på forskjellene i prisnivå og utvikling i marginen i de nordiske landene.

2 Frukt- og grøntmarkedet i Norge

2.1 Innledning

I Norge utgjør det norske jordbruksarealet ca. 1,0 mill. hektar, og utgjør med dette om lag 3,4 % av Norges totale areal (NILF, 2003). Av det totale jordbruksarealet går kun om lag 2,4 %, eller lag 25 200 hektar, til frukt- og grøntproduksjon.

Ser vi på produksjonen på friland var det i 2002 om lag 10 000 produsenter innen frukt- og grøntsektoren i følge beregninger basert på SLF sin produksjonstilskuddstatistikk (SLF, 2004a). Samme året var det totale produksjonsarealet på friland på ca. 25 192 hektar, hvorav 60 % gikk til potetproduksjon, 21 % gikk til grønnsaksproduksjon mens 19 % gikk til frukt- og bærproduksjon. Tabell 2.1 gir en oversikt over antall produsenter innen frukt- og grøntsektoren på friland, samt samlet areal det dyrkes frukt og grønnsaker på.

Tabell 2.1 Antall produsenter og areal i frukt- og grøntsektoren på friland, i 2002

Produksjon på friland	Antall produsenter ¹⁾	Hektar
Poteter	7 272	15 185
Frilandsgrønnsaker	1 626	5 179
Frukt og bær	4 634	4 828
Totalt	10 000	25 192

1) Totalt antall produsenter er ikke i samsvar med antall produsenter av de ulike kulturene, da flere av produsentene produserer flere ulike kulturer

Kilde: SLF (2004a)

I tillegg til frilandsproduksjon produseres det også en del grønnsaker og bær i drivhus. I følge SSB (1999) var det i 1998 om lag 950 driftsenheter som hadde produksjon i veksthus. Av de 950 driftsenhetene var det 325 som kun dyrket grønnsaker og bær, mens det var 143 som dyrket grønnsaker og bær kombinert med blomster. I tillegg var det en del produsenter som bare drev med blomster- og planteproduksjon. Tabell 2.2 gir en oversikt over antall produsenter som driver med drivhusproduksjon i 2002, samt areal.

Tabell 2.2 Antall produsenter og areal i drivhussektoren i 2002

Produksjon i drivhus	Antall produsenter	Hektar
Planteskoleareal	217	240
Veksthus oppvarmet	599	94
Andre veksthus	398	23
Totalt	1 214	357

Kilde: SLF (2004a)

Tabell 2.3 gir en oversikt over utviklingen i frukt- og grøntproduksjonen i Norge, der både frilands- og drivhusproduksjonen er inkludert. Denne oversikten viser bare produksjonen av enkelte kulturer, og som vi ser av tabellen varierer produsert mengde en del fra år til år.

Tabell 2.3 Utvikling i frukt- og grøntproduksjonen i Norge i perioden 1995–2003, i tonn

	1995	1997	1999	2001	2002	2003
Blomkal	9 582	6 879	6 151	7 052	6 982	6 918
Gulrot	36 353	36 514	36 048	39 018	36 375	35 057
Løk	16 475	14 088	13 262	13 271	13 908	13 729
Tomater	10 394	9 482	9 275	9 242	9 351	9 042
Agurker	9 173	8 792	10 785	9 964	10 492	10 540
Epler	12 731	10 224	8 732	13 740	10 057	11 152
Jordbær	12 279	6 351	7 739	7 500	7 681	7 529
Potet	228 577	232 151	214 870	224 415	205 020	215 684
matpotet	150 163	125 244	111 162	108 041	94 449	94 888
potet til industriproduksjon	78 414	106 907	103 708	116 374	110 571	120 796

Kilde: NILF (2004)

2.2 Totalmarkedet for frukt og grønt

2.2.1 Produksjonsverdi

Frukt- og grøntsektoren i Norge hadde i 2003 en samlet produksjonsverdi på nesten 1 767 mill. kroner, hvorav potet utgjorde 28 %, grønnsaker sto for hele 67 %, mens

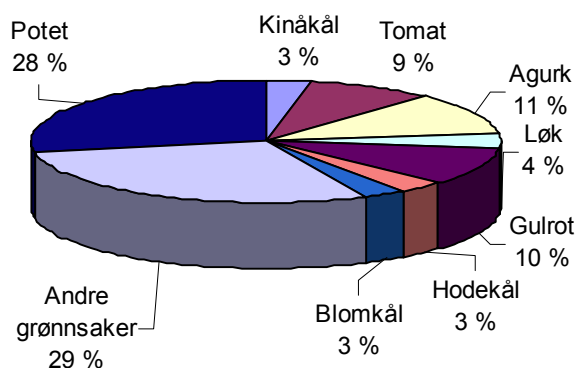
frukt og bær utgjorde hhv. 7 % og 12 % av den totale produksjonsverdien (NILF, 2004). Tabell 2.4 angir produksjonsverdien for frukt og grønt i perioden 1995–2003.

Tabell 2.4 Produksjonsverdi på frukt og grønt i perioden 1995–2003 (i 1 000 kr)

	1995	1999	2001	2002	2003
Potet	434 512	384 704	397 373	391 152	410 567
matpotet	322 145	231 217	234 449	215 344	217 294
potet til industriproduksjon	112 367	153 487	162 924	175 808	193 273
Grønnsaker	801 222	915 961	1 016 303	1 070 224	1 049 776
Frukt	69 550	86 259	91 504	127 135	110 637
Bær	223 892	172 885	177 859	189 352	195 687
Total produksjonsverdi	1 529 176	1 559 809	1 683 039	1 777 863	1 766 667

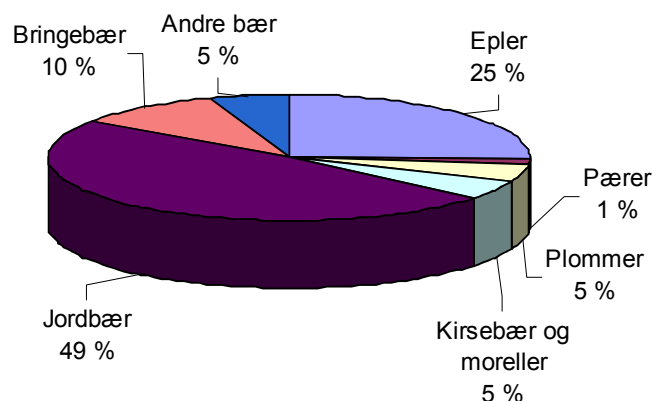
Kilde: NILF (2004)

I figur 2.1 har vi illustrert den prosentvise fordelingen av verdien på norskproduserte grønnsaker og poteter i 2003. Som vi ser av figuren er det potet, agurk, gulrot og tomat som utgjør de største kulturene i 2003, sett ut i fra produksjonsverdi.

Figur 2.1 Verdien av norske grønnsaks- og potetproduksjon i 2003, fordelt på kulturer

Figur 2.2 gir en oversikt over produksjonsverdien for frukt og bær fordelt på de ulike kulturene i 2003. Av fruktproduksjonen er epler den største kulturen, sett ut i fra produksjonsverdi. I 2003 ble det produsert epler for 78 mill. kroner. Størsteparten av bærproduksjonen er jordbær, og i 2003 ble det produsert jordbær for 149 mill. kroner.

Figur 2.2 Verdien av norske frukt- og bærproduksjon i 2003, fordelt på kulturer

2.2.2 Importandeler og forbruk

Import og eksport

Ser vi på Norges handel med frukt og grønt, så kommer om lag 57 % av importen fra EU-land og 24 % fra Amerika, mens resten importeres fra andre verdensdeler. Videre så eksporteres ca. 99 % av norsk frukt og grønt til europeiske land, hvorav 78 % til de nordiske landene (SSB, 2004a).

Ser man nærmere på handelen med frukt og grønt utgjorde importverdien for friske grønnsaker (inkl. matpoteter) om lag 1,2 mrd. kroner i 2003, mens importverdien på frisk frukt og bær utgjorden 2,5 mrd. kroner. I tillegg ble det importert bearbeidet frukt og grønt¹ til en verdi av 945 mill. kroner. Tilsvarende var eksportverdien 5,5 mill. kroner for friske grønnsaker, 19 mill. kroner for frisk frukt og bær, mens eksportverdien for bearbeidet frukt og grønt var 59,8 mill. kroner. Tabell 2.5 gir en oversikt over import og eksport av frukt og grønnsaker i 2003.

Tabell 2.5 Import og eksport av frukt og grønnsaker i 2003

	Import		Eksport	
	Mill. kg	Mill. kr	Mill. kg	Mill. kr
Grønnsaker ¹⁾	122	1 171	0,7	5,5
Frukt og bær ²⁾	281	2 457	1,4	19,0
Totalt	403	3 628	2,1	24,5

1) Omfatter hele kapittel 07 (grønnsaker, røtter, og knoller, spiselige) i tolltariffen

2) Omfatter hele kapittel 08 (spiselige frukter og nøtter, skall av sitrusfrukter og meloner) i tolltariffen

Kilde: SSB (2004a)

¹ Bearbeidede potetvarer som ikke inngår i tollkapittel 07. er ikke inkludert her.

Forbruk av frukt og grønt og importandeler

I følge beregninger fra Sosial- og helsedirektoratet har forbruket av frukt og grønt i Norge økt noe de siste tiårene (1979–2003), og mens det gjennomsnittlige engrosforbruket per innbygger av frukt og grønnsaker var på 122,0 kg i 1979 var det på 135,9 kg i 2003. Forbruket av friske poteter har derimot gått ned i samme periode, fra 73,9 kg per innbygger til 61,7 kg per innbygger (Sosial- og helsedirektoratet, 2003)².

Tabell 2.6 gir en oversikt over det norske forbruket av poteter, grønnsaker, frukt og bær i 2003, fordelt på norsk nettoproduksjon og import. Tabellen gir også en oversikt over importandelene.

Tabell 2.6 Totalt forbruk av poteter, grønnsaker frukt og bær i 2003 (i mill. kg)

	Norsk produksjon	Import	Eksport	Sum norsk forbruk	Andel import (i %)
Potet ¹⁾	216	46	-	262	18
Grønnsaker	132	77	1	208	37
blomkal	6	4	-	10	42
gulrot	33	1	-	35	4
løk	12	3	-	15	22
tomat	9	17	-	27	65
agurk	10	6	-	16	35
andre grønnsaker	61	44	1	105	42
Frukt og bær	24	281	1	302	93
jordbær	8	3	-	10	26
epler	11	46	-	56	81
bananer	-	63	-	63	100
appelsiner	-	34	-	34	100
andre frukt og bær	5	135	1	139	97

1) Produksjon av potet inkl. bade potet til industriproduksjon og matpotet, mens import og eksport bare omfatter matpotet

Kilde: NILF (2004) og SSB (2004b)

Av tabellen ser vi at store deler av forbruket av poteter produseres i Norge, og i 2003 var importandelen på bare 10 %. Norge produserer også mye av grønnsaksforbruket selv, og bare 37 % av forbruket ble importert i 2003. Gulrot er den grønnsaken som har lavest importandel med 2 %, mens tomat har en importandel på hele 65 %. Som følge av at Norge har en relativt liten produksjon av frukt og bær, ble hele 93 % av frukt- og bærforbruket importert. Importandelen er lavest for

² I følge SSB sin forbruksundersøkelse for 1999–2001 er forbruket av grønnsaker 43,7 kg, 38,0 kg av poteter og 52,0 kg av frukt/bær (SSB, 2002). Det er derfor noe usikkerhet rundt hvor stort det reelle forbruket av frukt og grønnsaker er per innbygger.

jordbær, med bare 26 %, mens alt forbruk av banan og appelsin importeres fra andre land³.

I følge SSB sin forbrukerundersøkelse i 2000–2002 var de samlede utgiftene til norske husholdninger på 299 252 kroner per år (SSB, 2003). Av dette gikk ca. 30 090 kroner, eller ca. 10 % av utgiftene til mat, hvorav 5 885 kroner gikk til frukt og grønt (inkl. frukt og grønnsaksjuice). Tabell 2.7 gir en oversikt over husholdningenes utgifter til matvarer, frukt og grønt (inkl. konservervarer av disse) per husholdning.

Tabell 2.7 Utgifter til mat per husholdning per år (i kr og %), etter varegruppe, 2000–2002

	Utgift per husholdning (i kr)	Andel av de totale utgif- tene til mat (i %)
Matvarer	30 090	
Grønnsaker inkl. poteter	2 262	7,5
Frukt	2 260	7,5
Frukt og grønnsaksjuice	663	2,2
Sum grønnsaker, frukt og juice	5 885	20

Kilde: SSB (2003)

2.2.3 Totalverdien av frukt- og grøntsektoren

Totalmarkedet for frukt og grønnsaker, inkl. konserver

Som vi så i tabell 2.7, var den samlede utgiften per husholdning for frukt og grønt (inkl. konservervarer av disse) på om lag 5 885 kroner i 2002. Ved å multiplisere opp utgiftene til frukt og grønt per husholdning med antall husholdninger, vil man kunne få et grovt anslag for omsetningen av frukt og grønt i dagligvaremarkedet. Det var i 2001 om lag 1 961 548 husholdninger i Norge (SSB, 2004b). Den samlede omsetningen på dagligvaremarkedet av frukt og grønt kan dermed grovt anslås til 11,5 mrd. kroner inkl. mva, og 10,2 mrd. kroner ekskl. mva⁴.

Verdien av norsk produksjon av poteter, grønnsaker, frukt, bær og konserver var i 2002 på om lag 1 767 mill. kroner, importen av frukt og grønt var samme året på 3 198 mill. kroner (ekskl. toll), mens det ble eksportert frukt og grønt for ca. 20 mill. kroner⁵. Den samlede verdien av frukt og grønt på det norske markedet blir da på ca. 4 945 mill. kroner.

Forbruket av poteter, grønnsaker, frukt, bær og konserver som presenteres i SSB sin forbruksstatistikk omfatter ikke forbruk av disse varene i storhusholdninger (institusjoner, restauranter etc.). Flesland (2003) anslår verdien av innkjøp til storhusholdning av frukt og grønt og konservervarer av disse til 1 625,4 mill. kroner ekskl. mva. i 2002. Dagligvaregrossistene distribuerer ca. 24 % av varene, mens resten

³ Vi gjør oppmerksom på at import og eksport av frukt og grønt i denne tabellen bare omfatter tollkapittel 07 og 08.

⁴ Merverdiavgiften på matvarer i Norge er på 12 % (f.o.m. 1. juli 2001).

⁵ Inkluderer kapittel 07 og 08 i tolltariffen, men er ekskl. tollavgift.

(76 %) distribueres direkte fra leverandører, produsenter og spesialgrossister. Dersom man forutsetter at dagligvaregrossistene har en gjennomsnittlig margin på 21,5 % på frukt og grønt som leveres til storhusholdningsmarkedet, er verdien av frukt og grønt levert til storhusholdningsmarkedet på om lag 1 556,4 mill. kroner. Trekker man dette beløpet fra verdien av norsk produksjon og import, får man et anslag på verdien av grøntvarer som går fra produsent- og importør til grossist og dagligvare.

Differansen mellom forbruksverdi (ekskl. mva.) og grøntvarer levert til grossist/dagligvarebransje gir et anslag på margin til foredlingsledd/grossist/dagligvarebransje, som presenteres i nederste linje i tabell 2.8. Tabellen anslår en margin til foredling, engros- og dagligvaremarkedet på til sammen ca. 6 770 mill. kroner eller ca. 67 %. Vi vil imidlertid understreke at dette er et grovt anslag, som kun bør brukes som en indikasjon på størrelsesforholdene innenfor grøntsektoren.

Tabell 2.8 Anslag margin til dagligvare og engross i frukt- og grøntsektoren i 2002 (i mill. kr)

Anslag margin	
Forbruksverdi = NOK 5 885,- * 1 961 548 husholdninger	11 544 mill. NOK
- mva. (12 %)	1 385 mill. NOK
= Forbruksverdi ekskl. mva	10 159 mill. NOK
<hr/>	
Total produksjons- og importverdi (ekskl. eksport) av frisk frukt og grønnsaker	4 945 mill. NOK
- anslag innkjøp av grøntvarer til storhusholdning	1 556 mill. NOK
= Grøntvarer levert til foredling, grossist/dagligvare	3 389 mill. NOK
<hr/>	
Anslag margin til dagligvarebransjen, engros og foredling	6 770 mill. NOK

Totalmarkedet for friske frukt og grønnsaker

Vi vil her anslå verdien av totalmarkedet for frisk frukt og grønt, dvs. at konserver er her trukket fra. Det er benyttet de samme beregningsprinsipper her, som i tabell 2.8. I følge Søyland et al. (2001) utgjorde andelen av friske grøntvarer om lag 67,3 % av den totale forbruksverdien av frukt og grønt i 1998. Forutsetter man samme fordeling i 2002, utgjør forbruksverdien om lag 7 769 mill. kroner inkl. mva. og 6 867 mill. kroner ekskl. mva.

Norsk total produksjonsverdi var i 2002, som tidligere nevnt, på 1 630 mill. kroner. Det finnes imidlertid ingen gode data på hvor mye av dette som går til «friskt konsum» og hvor mye som konsumeres som bearbeidet. Imidlertid vet vi at om lag 53 % av potetene går til frisk konsum. Videre viser tall beregnet av NILF at om lag 5 % av norskproduserte grønnsaker (målt i verdi) går til bearbeiding. Når det gjelder frukt og bær går om lag 15 % av det som produseres til bearbeiding (NILF, 2004). På grunnlag av disse faktorene kan man grovt anslå at produksjonsverdien på friske grøntvarer er på 1 575 mill. kroner. Den totale importverdien for friske grøntvarer er på om lag 3 059 mill. kroner, mens det eksporteres friske frukt og grønnsaker til en verdi av 18 mill. kroner. Den samlede verdien av frukt og grønt på det norske markedet blir da på ca. 4 616 mill. kroner.

Verdien av innkjøp til storhusholdning av friske grøntvarer er anslått til 1 069 mill. kroner ekskl. mva. og verdien av frukt og grønt levert til storhusholdningsmarkedet blir da på 1 024 mill. kr.

På tilsvarende måte som vi illustrerte totalverdien på frukt og grøntmarkedet i tabell 2.8 har vi i tabell 2.9 illustrert totalverdien på markedet for friske frukt og grønnsaker. Tabellen anslår en margin til foredling, engros- og dagligvaremarkedet på til sammen 47 %, men dette er kun et grovt anslag som bare kan brukes som en indikasjon på størrelsesforholdene innenfor grøntsektoren.

Tabell 2.9 Anslag margin til dagligvare og engros i frukt- og grøntsektoren, i 2002

Anslag margin	
Forbruksverdi	7 769 mill. NOK
- mva. (12 %)	932 mill. NOK
= Forbruksverdi ekskl. mva	6 837 mill. NOK
<hr/>	
Total produksjons- og importverdi (ekskl. eksport) av frisk frukt og grønnsaker	4 616 mill. NOK
- anslag innkjøp av grøntvarer til storhusholdning	1 024 mill. NOK
= Grøntvarer levert til foredling, grossist/dagligvare	3 592 mill. NOK
<hr/>	
Anslag margin til dagligvarebransjen, engros og foredling	3 245 mill. NOK

2.3 Verdikjeden for frukt og grønt⁶

Vi vil i dette kapitlet se nærmere på de ulike aktørene i verdikjeden for frukt og grønt, samt noen av omsetningskanalene for frukt og grønt i Norge.

Grovt sett kan man si at frukt- og grøntbransjen består av fire forskjellige «ledd», der det første leddet er produsent, det andre er mottaker (grossist/industri), det tredje er omsetningsledd (dagligvarehandel, storhusholdning etc.), og det fjerde er forbruker. Vertikal integrasjon er imidlertid utbredt og det kan derfor være enkelte aktører som er representert i flere av de nevnte leddene. Nedenfor skal vi imidlertid gi en fremstilling av de mest sentrale aktørene innenfor hvert av de fire leddene.

Produsenter og organisering

Mange norske produsenter har valgt å «organisere» seg på en eller annen måte, og det finnes i dag tre produsentorganisasjoner i Norge som frukt- og grøntprodusenter kan være medlem av. De tre produsentorganisasjonene er A.L Gartnerhallen, Nordgrønt BA og NF-Grønt, og disse har hver sin avtale med en av de store grossistene Bama/BaRe, Coop Norge og Norgesfrukt. Til sammen har de tre produsentorganisasjonene om lag 2 500 medlemmer, og ca. 75 % av den totale produksjonen går gjennom disse produsentorganisasjonene. Ved å være medlem i en av de

⁶ Dette kapitlet er basert på Svennerud (2004).

tre organisasjonene, får produsentene tilgang til å levere produktene sine til de respektive grossistene.

I tillegg til de nevnte produsentorganisasjonene finnes det andre produsentorganisasjoner. For eksempel Kontraktdyrkernes landslag (KDL) og Produsentforeningen 1909. Til sammen har disse to organisasjonene om lag 300 medlemmer, hvorav mange av medlemmene også har medlemskap i en av de tre produsentorganisasjonene som er nevnt ovenfor.

Grossister

Som nevnt ovenfor, så leverer ca. 2 500 produsenter produktene sine til en av de tre store grossistene Bama/BaRe, Coop Norge og Norgesfrukt. Hvordan dette foregår rent praktisk varierer. Enkelte produsenter leverer sine produkter til lagre og/eller pakkerier som enten eies av produsentene selv (eller av grossistene), mens for andre produsenter kommer grossisten og henter produktene på gården (eventuelt fra et mellomlager).

I tillegg til de tre store grossistene finnes det en rekke andre mindre grossister. Antall bedrifter som driver med grossistvirksomhet innen frukt og grønt er ca. 140. Imidlertid er det knyttet usikkerhet til dette tallet. Mange av disse grossistene leverer til en av de tre store grossistene (spesialgrossister), noen leverer til konserverindustrien, noen leverer til storhusholdningsmarkedet, mens noen leverer direkte til detaljhandelen samt at noen også omsetter produktene på det åpne markedet (for eksempel Økern Torg).

Konserverindustrien

Konserverindustrien er den nest største avtakeren av norskprodusert frukt og grønt i Norge. Basert på NILF sine egne beregninger mottar den norske konserverindustrien om lag 20 % (målt i volum) av all frukt og grønt som produseres i Norge. Hovedvekten av råvarene som kjøpes til konserverindustrien kjøpes direkte fra norske produsenter basert på kontraktsdyrking.

Dagligvare- og storhusholdningsmarkedet

Dagligvarehandelen er den største omsetningskanalen for frukt og grønt. Det er i dag fire store butikkjeder som dominerer dagligvaremarkedet, og disse har til sammen en markedsandel på 70 % av all omsetningen av frukt og grønt. Videre omsettes over 10 % via storhusholdning, over 10 % via innvandrerbutikker, mens det resterende (ca. 5 %) omsettes via andre kanaler (herunder servicehandelen og direkte salg).

Den norske dagligvarehandelen har en samlet omsetning på om lag 97,0 mrd. kroner, og sett ut i fra omsetning har de fire største kjedene en markedsandel på 99,4 % i 2003 (ACNielsen, 2004)

NorgesGruppen er den største aktøren innen dagligvarehandelen med en markedsandel på 34,5 %. Kjeden består i dag av en rekke butikkonsepter, der Spar, Kiwi og Meny til sammen står for nærmere 64 % av kjedens omsetning. NorgesGruppens hovedleverandør av frisk frukt og grønt er Bama.

Coop er den nest største aktøren innen dagligvarehandelen med en markedsandel på 24,3 %. Coop har i dag fire store butikkonsepter, der Coop Mega er den største

med om lag 34,5 % av kjedens omsetning. Coop sin hovedleverandør av frisk frukt og grønt er Coop Norge.

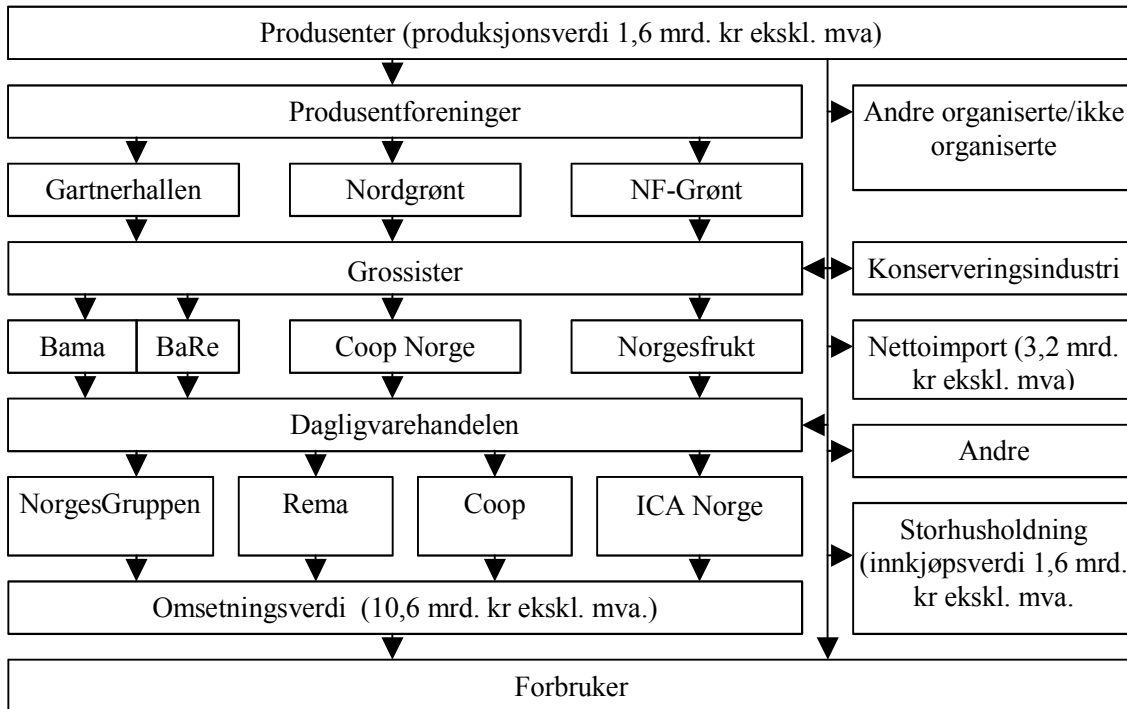
Den tredje største butikkjeden i Norge er *ICA Norge*. Denne kjeden har en markedsandel på 23,9 %, og Rimi er i dag det største butikkonseptet innenfor kjeden med en omsetning på over 16 mrd. kroner. ICA Norge sin hovedleverandør av frisk frukt og grønt er Norgesfrukt.

Den fjerde aktøren innenfor dagligvarehandelen av de store kjedene er Rema 1000/Reitangruppen, med en markedsandel på 16,7 %. I motsetning til de andre store kjedene består Rema 1000 kun av ett butikkonsept. Rema 1000 sin hovedleverandør av frukt og grønt er BaRe som er en del av Bama Gruppen.

Innenfor storhusholdninger er markedet langt mer fragmentert enn i dagligvarehandelen. Storhusholdningsmarkedet kjøpte inn næringsmidler for om lag 14,5 mrd. kroner i 2002. Av dette utgjorde frukt og grønt ca. 10 %. Storhusholdningsmarkedet kan deles inn i tre, der institusjonsmarkedet står for ca. 21 %, kantine og cateringmarkedet står for 25 % mens hotell- og restaurantmarkedet står for 54 % av det som kjøpes inn av frukt og grønt. En fjerdedel av varene som går til storhusholdningsmarkedet blir distribuert via dagligvarehandelsgrossistene (Asko storhusholdning, Hakon Meny og Servicegrossistene), mens tre fjerdedeler blir distribuert direkte fra spesialgrossister, leverandører/importører og produsenter.

Omsetningskanaler for frukt og grønt

Figur 2.3 gir en oversikt over omsetningskanalene innen frukt- og grøntsektoren (Svennerud, 2004). Som vi ser av figuren er det en sterk kobling mellom frukt- og grøntgrossister og de store kjedene.

Figur 2.3 Omsetningskanaler for frukt og grønt

2.4 Rammebetingelser⁷

Vi vil i dette kapitlet se nærmere på rammebetingelser som frukt- og grøntsektoren står ovenfor, der vi bl.a. vil se nærmere på de jordbrukspolitiske rammer for frukt- og grøntsektoren, tilskuddsordninger samt skatter og avgifter.

2.4.1 Norges handelsregime for frukt og grønt

Norges importregime er trolig den mest sentrale delen av rammebetingelsene til frukt- og grøntsektoren i Norge. I henhold til GATT-avtalen fra 1994, har Norge fra og med 1995 hatt et tollbasert importvern for jordbruksvarer.

Statens Landbruksforvaltning (SLF) har i dag ansvaret for å administrere importvernet for jordbruksvarer, der formålet bl.a. er å sikre avsetning av norsk produksjon til priser fastsatt i jordbruksavtalen. Samtidig skal forvaltningen av importvernet ikke være til hinder for import av jordbruksvarer som ikke produseres i Norge. Innenfor importregimet fastsettes ulike tollsatser og importkvoter for frukt og grønt.

⁷ Om ikke annet er referert til er all informasjon i dette kapitlet hentet fra Svennerud (2004).

Tollsatsene for grønnsaker, poteter og frukt er fastsatt i kapitlene 7 og 8 i den norske tolltariffen (Tollvesenet, 2004). Satsene varierer gjennom året, med en relativt høy tollsats i den normale salgssesongen for norskproduserte varer, og en lavere eller ingen toll utenom sesongen for norsk produksjon. For de fleste frukt- og grønnsakslagene er tollsatsen så lav i denne perioden at det i prinsippet er fri import. For en oversikt over tollsatsene for de aktuelle frukt og grønnsakene i 2003, se vedlegg 1.

I den perioden norsk produksjon av frukt og grønt er beskyttet med en høy tollsats, er det åpnet for tollfri import eller import til nedsatt toll for epler, pærer, jordbær, hvitkål, rødkål, isbergsalat, tørkede poteter og konserverte kirsebær. Disse *importkvotene* tildeles ved auksjon/søknad som blir administrert av SLF.

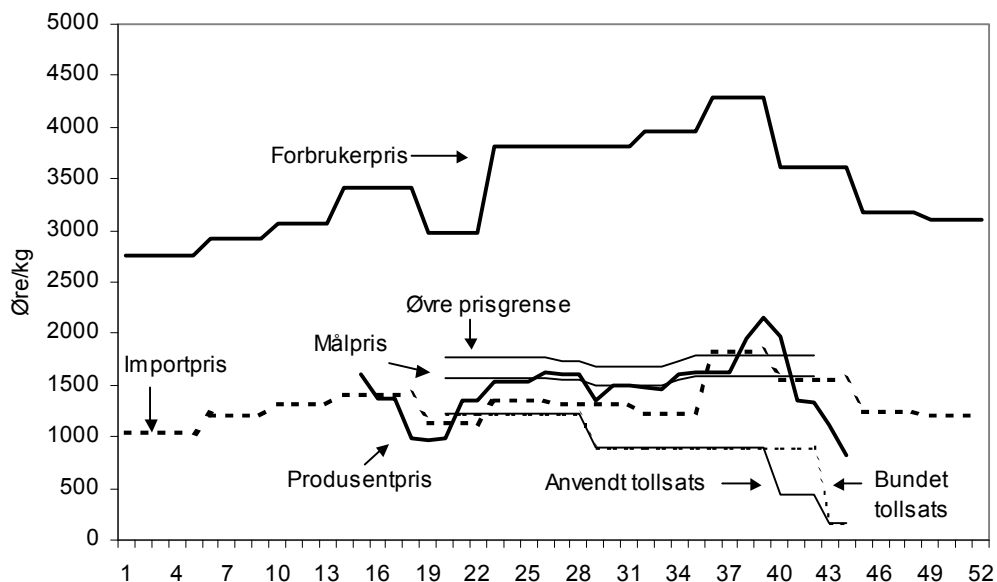
Da GATT-avtalen trådte i kraft i januar 1995, ble det tillatt med import hele året i henhold til gjeldende tollsatter. En av mekanismene i forbindelse med håndteringen av import kontra norsk produksjon, er *målprissystemet*, der målpris og øvre prisgrense fastsettes i jordbruksavtalen. Øvre prisgrense på frukt og grønt er satt 12 % over målpris. I utgangspunktet er målpriser de priser jordbruket reelt sett skal kunne oppnå ut fra balanserte markedsforhold og det fastsatte importvern, der målpriser skal bestemme det maksimale nivå for markedsprisene i gjennomsnitt for året. Som følge av at det er vanskelig å foreta vurderinger om hvor lenge det ville være tilgang på varer i markedet, og det også er stor usikkerhet til prisnivået utover sesongen gis det dispensasjoner for frukt og grønt med hensyn på gjennomsnittsbeaktning. I jordbruksavtalen fastsettes derfor målprisene for frukt og grønt for hver enkelt uke for de respektive produktene. Innen frukt og grønt omfatter målprissystemet tomat, agurk, rapidsalat, isbergsalat, hodekål, blomkål, rosenkål, gulrot, kepaløk, purre, knollselleri, reddik, kruspersille, epler, pærer, plommer og potet.

SLF registrerer hver uke priser for frukt og grønt som omfattes av målprissystemet. Gjennomsnittlige priser noteres ved salg fra produsent til engrosforhandler i Oslo hver tirsdag morgen. Som følge av at det alltid er en viss variasjon i prisene, blir noteringen en veid middelpriis. Noteringsprisen skal settes med utgangspunkt i en representantvare. For eksempel skal noteringsprisen for epler beregnes ut ifra epler levert til Oslo, større enn 70 mm og brettpakket, der prisen fastsettes for den dominerende sorten i markedet. Dersom noteringsprisen to uker på rad overstiger øvre prisgrense, vil det bli iverksatt administrativ tollnedsettelse med sikte på at markedsprisene begrenses til et nivå som er i samsvar med jordbruksavtalens forutsetninger. Ved generell tollnedsettelse blir tollsatsen normalt satt ned til et nivå som gir importpriser som tilsvare målpris.

For å gi en bedre oversikt over hvordan handelsregimet for frukt og grønnsaker fungerer, har vi satt opp en figur som illustrerer den ukentlige utviklingen av handelsregimet for tomater i 2003. Diagrammet viser ukentlig/månedlig utvikling av følgende sentrale priser:

- Forbrukerpris (månedlig)
- Importpris (månedlig)
- Produsentpris (ukentlig i perioden uke 15–44)
- Målpris (ukentlig i perioden uke 20–42)
- Øvre prisgrense (ukentlig i perioden uke 20–42)

- Bundne tollsatser (ukentlig i perioden uke 20–44)
- Anvendte tollsatser (ukentlig i perioden uke 20–44)

Figur 2.4 Ukentlig/månedlig utvikling av priser på tomat i det norske handelsregimet i 2003

Figur 2.4 viser at produsentprisen blir høyere enn øvre prisgrense i uke 38. Produsentprisen ligger høyere enn øvre prisgrense i f.o.m. uke 38 t.o.m. uke 40. I følge det norske importsystemet vil produsentpriser som ligger over øvre prisgrense i to uker utløse reduserte tollsatser. Dette ser vi også skjer, ved at den anvendte tollsatsen blir tatt i bruk f.o.m. uke 40 t.o.m. uke 42.

2.4.2 Markedsregulering

Markedsregulering av frukt og grønt er et begrenset virkemiddel, der formålet er å håndtere temporære overskudd og tilpasning i regionale og sesongmessige svingninger mellom produksjon og forbruk. Markedsreguleringen finansieres i form av kollektivt dekket omsetningsavgift over jordbruksavtalen og/eller midler til avsetningstiltak over jordbruksavtalen (SLF, 2004b). I grøntsektoren omfatter markedsreguleringen epler og poteter, og ansvaret er tillagt Grøntprodusentenes Samarbeidsråd. Innenfor frukt- og grøntsektoren kan det settes av midler til avsetningstiltak, faglige tiltak og opplysningsvirksomhet. For anvendelse av markedsregulerende tiltak i hagebrukssektoren gjelder følgende forskrifter (SLF, 2004b):

- Forskrift om tilskudd til reguleringslagring for epler
- Forskrift om tilskudd ved fabrikklevering av epler
- Forskrift om billigsalg sanksjoner for epler
- Forskrift om avsetningstiltak for matpoteter

Avsetningstiltak

Bevilgede midler over delordningene avsetningstiltak for hagebruk og potet og kollektiv dekning av omsetningsavgiften tilføres Fondet for omsetningsavgifter, for å kunne bygge opp kapital til å gjennomføre ekstraordinære avsetningstiltak på epler og potet. Avsetningstiltakene for frukt og grønt omfatter (Landbruksdepartementet, 2004):

- Kollektiv dekning av omsetningsavgift hagebruk
- Andre avsetningstiltak for hagebruk og potet
- Prisedskrivningsordningen til potetsprit
- Produsentsammenslutninger

Markedsordning for poteter

For poteter finnes det en egen markedsordning, og denne ordningen omfatter en avrensordning, markedsregulering, informasjon og opplysninger om matpoteter, distriktstilskudd til potetproduksjon i Nord-Norge, samt godkjenning av grossister og markedsoversikter (lagerbeholdningsregisteringer) (SLF, 2004b).

Opplysningsarbeid

For å stimulere til økt totalforbruk av frukt og grønt finnes det et eget opplysningsarbeid for frukt, grønnsaker og matpotet, der bruken av midler over jordbruksavtalen skal bidra til profilering av norske frukt og grønnsaker (SLF, 2004b).

2.4.3 Tilskuddsordninger

Det finnes en rekke tilskudd som direkte eller indirekte har betydning for frukt- og grøntbransjen. Generelt er det produksjonstilskuddet som er av størst betydning for frukt- og grøntnæringen, men det finnes imidlertid også andre tilskuddsordninger som har betydning for frukt- og grøntsektoren.

Produksjonstilskudd

Produksjonstilskudd er et samlebegrep for en gruppe direkte tilskudd i jordbruket med felles forvaltningsrutiner. Frukt- og grøntprodusenter kan motta produksjonstilskudd i form distrikts- og kvalitetstilskudd for grøntsektoren, distriktstilskudd for potetproduksjon i Nord-Norge og areal og kulturlandskapstilskudd.

Distrikts- og kvalitetstilskuddet for frukt, bær og veksthusgrønnsaker (iberegnet salat på friland) og *distriktstilskudd* for potetproduksjon i Nord-Norge gis til produksjoner av klasse I eller bedre, og må være levert til omsetningsledd godkjent av Statens landbruksforvaltning (SLF).

Areal- og kulturlandskapstilskuddet fungerer først og fremst som en betaling for forvaltning av kulturlandskapet, men skal også gi inntekt basert på arealbruk i alle deler av landet⁸. Det kan gis areal- og kulturlandskapstilskudd til poteter, matkålrot, grønnsaker på friland, epler, pærer, plommer, moreller, kirsebær og andre bær.

⁸ Vilkårene for å kunne motta areal- og kulturlandskapstilskudd står i forskrift om produksjonstilskudd i jordbruket § 5 første ledd.

Utviklingstiltak

Utviklingstiltak omfatter flere forskjellige ordninger med ulike formål. Tilskuddene utbetales til omsetningsledd og andre med sikte på å oppfylle generelle mål for frukt- og grøntnæringen eller redusere prisen på tjenester bøndene nyter godt av. For frukt- og grøntsektoren er de økonomisk viktigste ordningene:

- *Tilskudd til kvalitets- og salgsfremmende tiltak.* Denne tilskuddsordningen omfatter bl.a. statskontrollerte settepoteter og opplysningsarbeid om frukt, grønnsaker og potet, jf. kapittel 2.4.2.
- *Tilskudd til fruktlager og godkjenning av omsetningsledd.* Denne ordningen har som formål å fremme et forpliktende samarbeid om felles lagring, sortering, pakking og omsetning av frukt. Tilskudd til fruktlager kan gis til godkjente fruktlagre.
- *Tilskudd til produsentsammenslutninger.* Ordningen har som formål å styrke produsentmiljøene og bedre forutsetningene for å få avsatt produktene fra potet- og grønnsaksprodusentene. Det kan gis tilskudd til etablering og drift av produsentsammenslutninger for potet- og grønnsaksprodusenter, og det ble bevilget 500 000 kroner over jordbruksavtalen til denne ordningen i 2004 (jf. markedsregulerende tiltak i kapittel 2.4.2).
- Tilskudd til *reguleringslager, fabrikklevering og billigsalgssauksjoner for epler* (jf. markedsregulerende tiltak i kapittel 2.4.2).
- *Prisnedskrivning i skolefruktsordningen.*

2.4.4 Skatter og avgifter

Merverdiavgift

Det er flere avgifter som har påvirkning på frukt- og grøntomsetningen, der merverdiavgift trolig er den mest betydningsfulle avgiften per i dag. Den generelle merverdiavgiften i Norge er i dag på 24 %, mens den er på 12 % for matvarer.

Frem til 31. juni 2001 var det ingen reduksjon i merverdiavgift for næringsmidler, og den generelle avgiftssatsen var frem til 2001 på 23 %, mens den var på 24 % fra 1. januar 2001 til 31. juni 2001.

Matproduksjonsavgift

Ved omsetning av matvarer har det frem til og med 2003 blitt pålagt en avgift på næringsmidler i form av en næringsmiddelavgift. I siste halvår av 2003 var denne næringsmiddelavgiften på 1,92 % for norskproduserte råvarer til konsum og industri og 1,92 % på importerte råvarer/halvfabrikata. På importerte ferdigvarer var næringsmiddelavgiften på 1,52 %.

Næringsmiddelavgiften ble delvis avviklet fra og med 1. januar 2004 (for importerte produkter gjelder avviklingen fra 9. februar 2004), og ble erstattet med en matproduksjonsavgift. Matproduksjonsavgiften innebærer at importerte råvarer skal betale en avgift på 1,43 %, mens både norske og importerte halvfabrikata samt ferdigvarer skal betale en avgift på 0,88 % (Kjuus, 2004).

Arbeidsgiveravgift

Fram til 1. januar 2004 har Norge hatt en differensiert arbeidsgiveravgift. Det har vært arbeidstakerens bostedskommune som har vært avgjørende for hvilken sone/sats som skal benyttes ved beregning av arbeidsgiveravgiften og hver sone har hatt ulike satser, der satsene har blitt redusert jo mer desentralisert kommunene ligger. Sone 5 (Finnmark, og deler av Troms) har for eksempel vært fritatt fra å betale arbeidsgiveravgift, mens avgiftssatsen har vært på 14,1 % i sone 1.

Som følge av at den norske arbeidsgiveravgiften har måtte tilpasses EØS-avtalens regler, har dette medført at alle soner, der det ikke er gitt unntak, i utgangspunktet skal betale en avgiftssats på 14,1 % f.o.m. 1. januar 2004 (i sone 3 og 4 er det innført en overgangsordning på tre år som gjør at disse sonene ikke skal ha full avgiftssats før i 2007) (Kjuus, 2004).

Andre avgifter

I tillegg til de nevnte avgiftene må det betales en *forskningsavgift* på 0,3 % ved omsetning av frukt og grønt⁹. Forskningsavgift skal betales på landbruksprodukter som nyttes til ervervsmessig bearbeiding eller til fremstilling av nærings- og nytelsesmidler. Imidlertid er enkelte landbruksprodukter fritatt (Kjuus, 2004)¹⁰.

2.5 Prisdata og prisutvikling

Vi vil i dette kapitlet presentere utviklingen i priser og marginer for noen aktuelle frukt- og grøntprodukter. Vi vil her presenter produsent- og forbrukerpriser, der vi både viser utviklingen i indekserte og absolutte priser på produsentnivå og forbrukernivå i perioden 1995–2003. Videre gir vi en oversikt over utviklingen i margin til grossist/detaljist i øre per kg og som prosent av produsentpris i den samme perioden.

2.5.1 Om prisdataene

Produsentpriser

Produsentprisene vi presenterer er noteringspriser. Det er SLF som i dag har noteringsansvar for grønnsaker, poteter, frukt og bær (SLF 2004c). Se vedlegg 2 for nærmere beskrivelse av noteringsgrunnlaget.

SLF noterer gjennomsnittlig pris ved salg fra produsent til engrosforhandler i Oslo hver tirsdag morgen. SLF innhenter også produsentpriser fra andre deler av landet, men vi har valgt kun å bruke noteringspris fra Oslo/Østlandsregionen da det ville bli svært arbeidskrevende å håndtere priser fra ulike regioner. Dette har trolig lite å si for nivået på produsentprisene da prisene i de ulike regionene er forholdsvis like, i tillegg til at Oslo/Østlandsregionen er den dominerende regionen

⁹ Noen fruktsorter er fritatt for å betale forskningsavgift og dette gjelder for bl.a. for bananer, ananas, mango, sitrusfrukter, melon, aprikos, fersken, nektarin og kiwi.

¹⁰ For frukt- og grøntsektoren finnes det også en del kontrollgebyrer som pålegges visse aktiviteter der Mattilsynet er involvert.

med hensyn på produksjon av grønnsaker. Det er også denne noteringsprisen som brukes til å bestemme om det skal utløses import. Produsentprisene omfatter kun norskprodusert vare, der SLF har utarbeidet en gjennomsnittlig årlig middelpriis.

Forbrukerpriser

Forbrukerprisene som presenteres er hovedsakelig basert på konsumprisindeksen (KPI), der prisene innhentes av Statistisk sentralbyrå (SSB). KPI viser den faktiske prisutviklingen for varer og tjenester etterspurt av de private husholdningene, og innhentes på detaljistnivå. Forbrukerprisen inkluderer dermed indirekte skatter, avgifter og subsidier som legges på varene (SSB, 2004c). Det er hentet inn reelle priser for 1995, og prisindeksserier for perioden 1995–2003, der noe av datamaterialet er hentet fra Søyland (2001)¹¹. Hvis ikke annet er nevnt består forbrukerprisene av både norske og importerte varer, og representerer dermed en uvektet middelpriis per år for både norske og importerte produkter. Det tas dermed ikke hensyn til når det er importsesong og når det er norsk sesong.

2.5.2 Prisutvikling 1995–2003

Produktene vi har valgt å presentere i denne rapporten er poteter, tomater, agurk, blomkål, gulrøtter, løk, epler, jordbær, appelsiner og bananer¹². Vi har her valgt å presentere indekserte og absolutte priser på produsent- og forbrukernivå. Videre gir vi en oversikt over margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris for de enkelte produktene, der marginen fremkommer som differansen mellom produsent- og forbrukerpris.

Poteter

Før 1. juli 1998 ble det benyttet en noteringspris som tok utgangspunkt i at dyrkeren selv sørget for sortering, emballasje, pakking og transport til Oslo, dvs. at noteringsprisen gjaldt ferdig salgsvare, levert til Oslo. I dag tar noteringsprisen utgangspunktet i produsentprisen levert fra produsent til pakkeri/lager, dvs. at noteringsprisen ikke lenger inkluderer pakke- og transportkostnader.

Transportkostnaden ble i Søyland et. al (2001) anslått til omlag 13 øre/kg, mens sortering-, pakke- og emballasjekostnaden utgjorde om lag 40 øre/kg i 1998 og 1999, og 43 øre/kg fra 1. juli 2000, dvs. at den samlede pakke- og transportkostnaden er på om lag 56 øre/kg. I datamaterialet som presenteres er det ikke tatt hensyn til endringer av noteringspunkt og de økonomiske konsekvensene av dette. Tabell 2.10 gir en oversikt over beregningen av noteringspris før og nå.

¹¹ Prisindeksen for norskproduserte epler og jordbær er imidlertid bestilt direkte fra SSB, da disse prisene og indeksene ikke er offentlig tilgjengelig (SSB, 2004d).

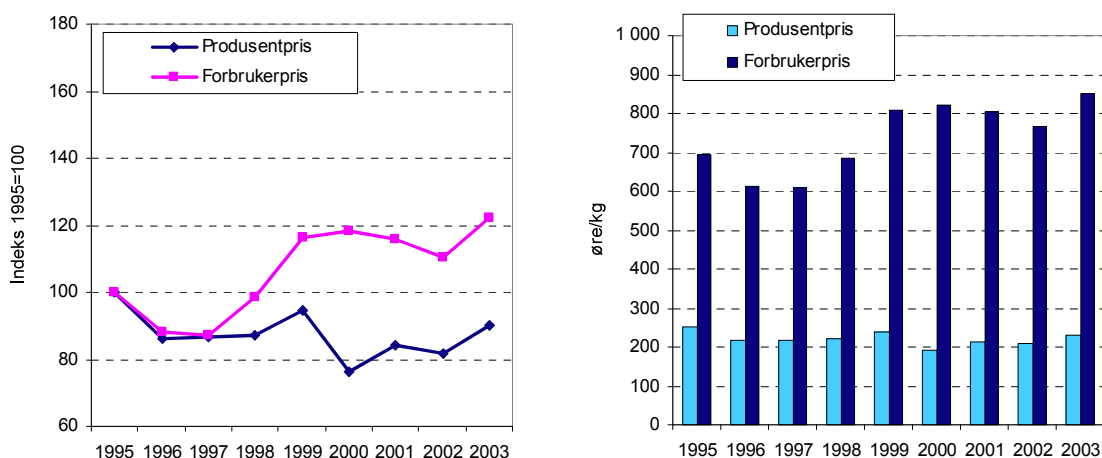
¹² All informasjon i dette kapitlet er basert på SLF (2004c), SSB (2004c og 2004d) og Søyland et al. (2001).

Tabell 2.10 Noteringspris på potet

Før 1/7 1998	Etter 1/7 1998
Ravarepris	Ravarepris
+ Sortering/pakking og emballasje kostnad	
+ Transportkostnad	+ Transportkostnad
= Noteringspris	= Noteringspris

Som følge av bl.a. redusert etterspørsel har norsk produksjon av poteter de senere årene gått noe ned, men største parten av utbudet av poteter på det norske markedet er fortsatt norskprodusert. I 2003 sto importerte poteter for ca. 18 % av det samlede potetforbruket i Norge¹³.

Figur 2.5 gir en oversikt over indekserte og absolutte potetpriser på produsent- og forbrukernivå i perioden 1995–2003. Ser vi på utviklingen i produsentprisen på poteter har den i perioden fra 1995 til 2003 totalt sett hatt en nedgang. I 2000 var produsentprisen på poteter på det laveste med en noteringspris på under 2 kr/kg. Utviklingen av forbrukerprisen i perioden fra 1995 til 2003 har imidlertid gått i motsatt retning. I 2003 må man betale om lag 22 % mer for potetene enn det man gjorde i 1995. Sammenlikner man utviklingen av de reelle produsent- og forbrukerprisene på poteter i perioden 1995–2003, vil man se at det er en sammenheng mellom prisutviklingen på produsentnivå og forbrukernivå. I år der produsentprisen er relativt høy, er også forbrukerprisen høy. Både reelle produsent- og forbrukerpriser er illustrert i figur 2.5.

Figur 2.5 Indekserte og absolutte potetpriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

¹³ Omfatter import av samtlige poteter med unntak av de som benyttes til fremstilling av stivelse og som settepoteter. M.a.o. omfatter importen poteter som går direkte til forbruk, til bearbeiding og eventuelt til dyrefor.

Tabell 2.11 gir et bilde av endring i margin til grossist/detaljist i perioden, i øre/kg og som prosent av produsentpris. Ved utregning av margin er merverdiavgift trukket fra. Marginen til grossist/detaljist i øre/kg har økt i perioden fra 1995–2003, og mens marginen var på 282 øre/kg i 1995 gikk den opp til 521 øre/kg i 2003. Dette er en økning på over 80 %.

Ser vi på forholdet mellom produsentpris og margin, øker marginens størrelse fra 112 % av produsentpris til 228 %, dvs. at margin til grossist/detaljist i 2003 var mer en 2 ganger produsentpris.

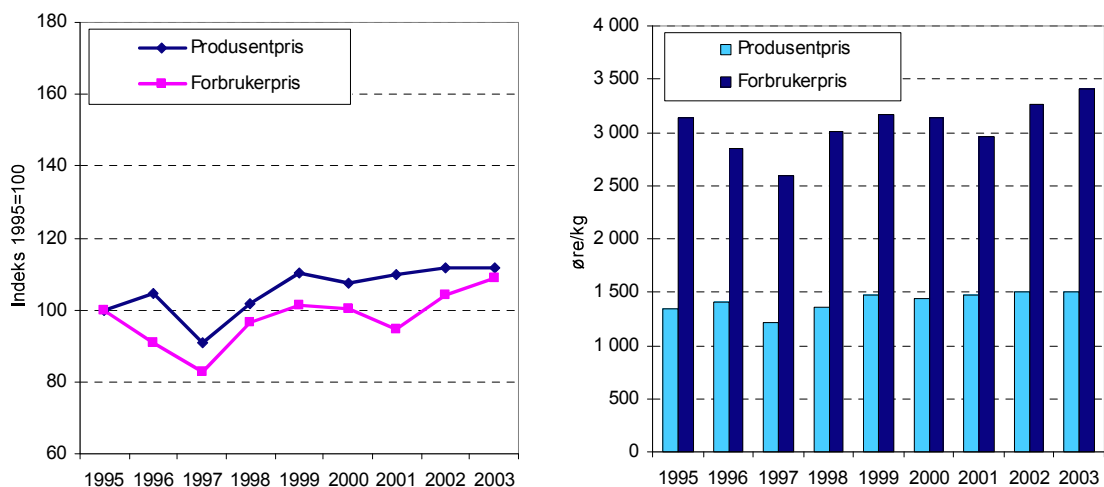
Tabell 2.11 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) for potet

Ar	Margin til grossist øre per kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	282	112
1996	254	117
1997	248	113
1998	307	140
1999	382	160
2000	440	228
2001	452	212
2002	468	226
2003	521	228

Tomat

Produksjonen av tomat har de senere årene holdt seg relativt stabil og det norske markedet forsynes med tomater først og fremst i perioden mai til juli. Utviklingen av importert volum har i perioden fra 1995 til og med 2003 vært jevnt stigende, og importerte tomater hadde i 2003 en markedsandel på ca. 65 %.

Ser man på prisutviklingen på tomater i perioden 1995–2003, kan man se at prisene har vært relativt stabile og at det har vært samsvar mellom prisutviklingen for produsenter og konsumenter, men at forbrukerprisen har variert noe mer. Både produsentpris og forbrukerpris ligger om lag 10 % høyere i 2003 enn i 1995. Dette er vist i figur 2.6.

Figur 2.6 Indekserte og absolutte tomatpriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

Margin til grossist/detaljist gikk fra 1995 til 1996 en god del ned, men har varierte relativt mye i hele perioden. Margin til grossist/detaljist er beregnet til 1 065 øre/kg i 1995 og 1 495 øre/kg i 2003. Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris har i samme periode gått opp fra 79 % til 99 %.

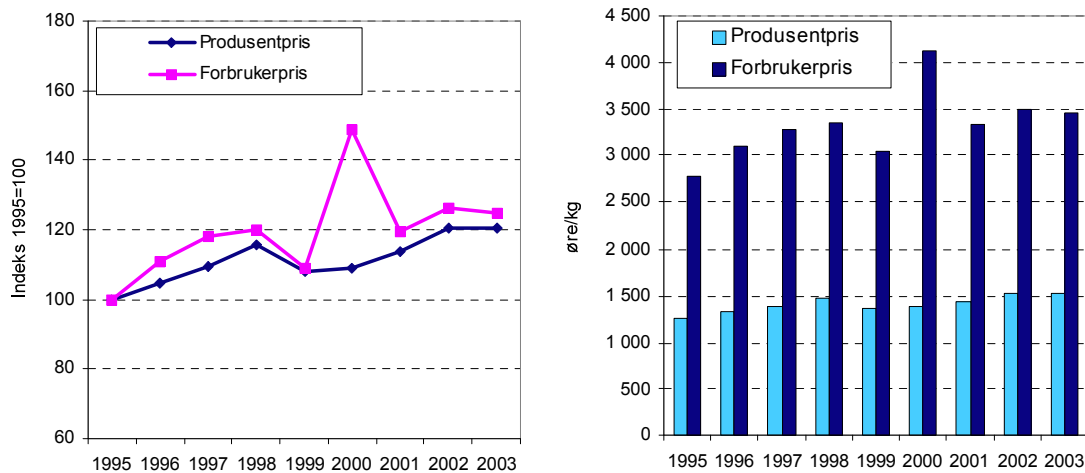
Tabell 2.12 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) for tomat

Ar	Margin til grossist, øre per kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	1 065	79
1996	786	56
1997	781	64
1998	957	70
1999	965	65
2000	979	68
2001	968	66
2002	1 366	91
2003	1 495	99

Agurk

Produksjon av agurk ligger ved normale avlinger på mellom 10–11 000 tonn i året, og norske agurker står for om lag 65 % av det totale forbruket i Norge. Den norske sesongen for agurker starter litt ute i mars og varer frem til slutten av oktober.

Den reelle prisutviklingen på agurk i perioden 1995 til 2003 på produsent- og forbrukernivå er vist i figur 2.7¹⁴. Utviklingen av både produsent- og forbrukerpris har vært lik i perioden fra 1995–2003, med unntak av prisen i 2000. Da økte forbrukerprisen relativt kraftig før den gikk ned igjen det påfølgende året. Produsentprisen på agurk ligger i 2003 om lag 20 % høyere enn produsentprisen i 1995. Forbrukerprisen var i 2003 om lag 25 % høyere enn i 1995.

Figur 2.7 Indekserte og absolutte agurkepriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

Marginen til grossist/detaljist i øre/kg på agurk har økt fra 869 øre/kg i 1995 til 1 528 øre/kg i 2003. I 1995 var marginen på 68 % av produsentpris, mens i 2003 var marginen til grossistene/detaljistene på 100 %. Dette er vist i tabell 2.13

¹⁴ Noteringspris på agurk settes ut i fra «28-stk filmet og pakket i 10 kg eske». 28 enheter i en pakke på 10 kg innebærer et gjennomsnitt på 357 gram per stykk, noe som danner utgangspunkt for beregning av kiloprisen på agurk.

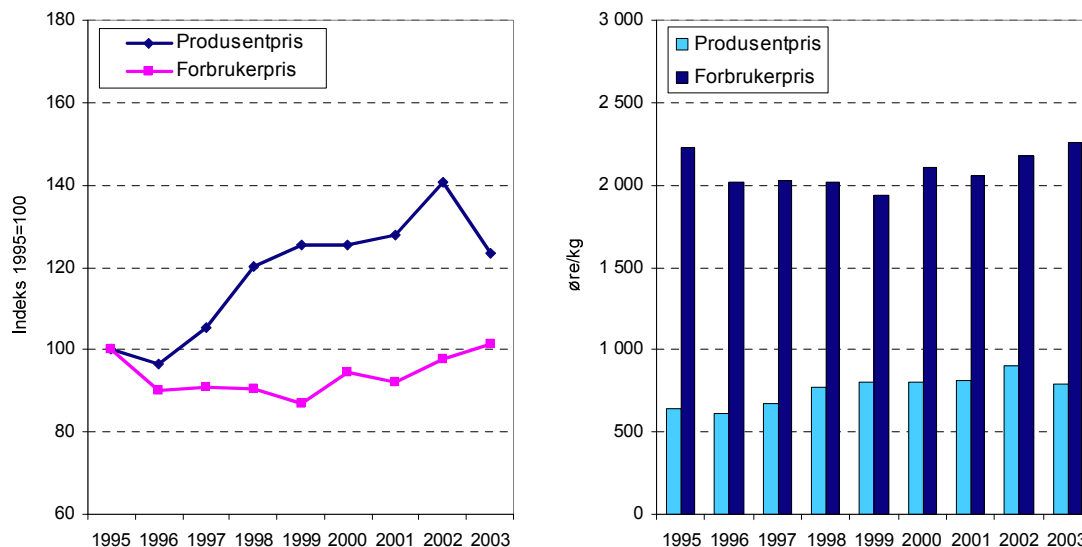
Tabell 2.13 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) for agurk

Ar	Margin til grossist øre per kr	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	869	68
1996	1 044	78
1997	1 137	82
1998	1 100	75
1999	961	70
2000	1 798	130
2001	1 297	90
2002	1 555	101
2003	1 528	100

Blomkål

Norsk produsert blomkål forsyner markedet først og fremst i perioden juni–august. Den norske produksjonen av blomkål har i perioden fra 1995 til 2003 ligget på 6 til 7 000 tonn i året, mens importen har ligget på om lag 4 000 tonn i året.

Utvikling i forbruker- og produsentprisene på blomkål er vist i figur 2.8¹⁵. Av figuren kan man se at den prosentvise økningen fra 1995 til 2003 har vært størst for produsentene. Produsentprisen er i 2003 ca. 23 % høyere enn i 1995, mens forbrukerprisen kun har økt med 1 % i den samme perioden. Ser man på den faktiske prisutviklingen av både produsentpriser og forbrukerpriser, vil man av diagrammet nedenfor kunne se at marginen relativt sett har vært størst i begynnelsen og slutten av perioden.

Figur 2.8 Indekserte og absolutte blomkålpriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

¹⁵ Målprisen på blomkål er fastsatt som per stykk i pakninger på 12 enheter, der gjennomsnittsvekten i sesongen er anslått til 650 gram per stykk.

Marginen til grossist/detaljist på blomkål i øre per kg er relativt høy sammenliknet med en del andre frukt- og grønnsaksslag og har variert i hele perioden. Margin som prosent av produsentpris har også variert gjennom hele perioden, og var på det laveste i 1999 med 86 % og det høyeste i 1995 med 169 %. Dette er vist i tabell 2.14.

Tabell 2.14 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) for blomkål

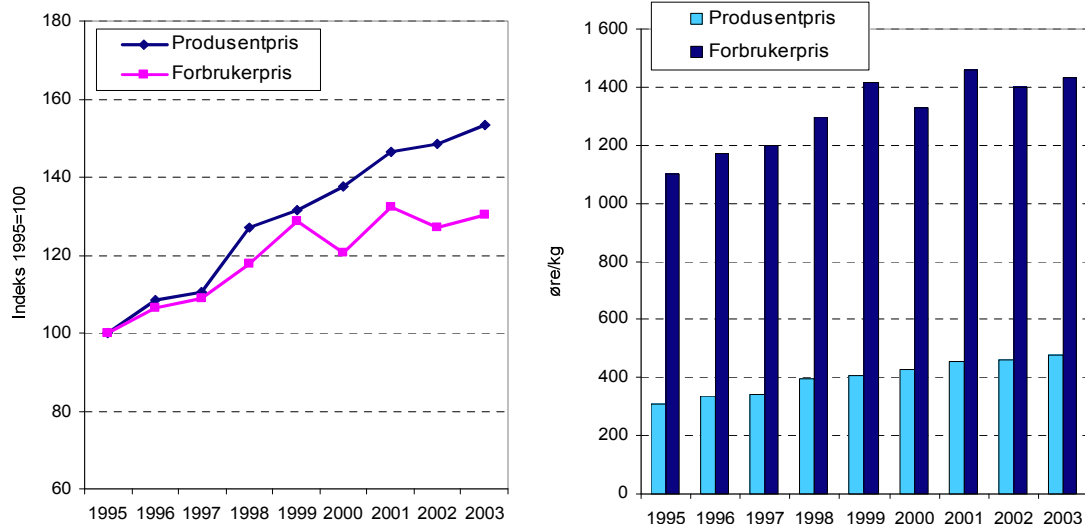
Ar	Margin til grossist, øre per kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	1 078	169
1996	934	152
1997	886	132
1998	783	102
1999	687	86
2000	819	102
2001	881	108
2002	1 019	113
2003	1 203	153

Gulrot

Norsk produksjon av gulrøtter varierer noe fra år til år. Imidlertid er både produksjonsnivået og importnivået for 2003 relativt representativt for perioden fra 1995–2003. Foreløpige beregninger for 2003, viser at det ble produsert 33 000 tonn gulrøtter, mens det ble importert om lag 1 500 tonn.

Figur 2.9 gir en oversikt over indekserte og absolutte gulrotpriser på produsent- og forbrukernivå i perioden 1995–2003¹⁶.

¹⁶ Noteringsgrunnlaget/produsentprisen for gulrot er i all hovedsak basert på kilosvare, pakket i plastpose i samlesekk mesteparten av sesongen.

Figur 2.9 Indekserte og absolutte gulrotpriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

Både produsent- og forbrukerprisindeksene har økt i perioden fra 1995 til 2003, noe som er vist i figuren ovenfor. I perioden 1995–2003, sett under ett, har produsentprisen økt med 53 %, mens forbrukerprisen har økt med 30 %. Sammenlikner man utviklingen av søylene i figuren, vil man se at både produsentprisen og forbrukerprisen har utviklet seg relativt jevnt i perioden 1995–2003. Forbrukerprisen i 2000 og 2002 er imidlertid et lite unntak, da prisen gikk noe ned. I tabell 2.15 kan man se at marginen til grossist/detaljist i øre per kg har økt hvis man sammenlikner marginen fra 1995 med marginen i 2003. Marginen til grossistene/detaljistene er beregnet til 537 øre/kg i 1995 og 787 øre/kg i 2003. Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris har i samme periode gått ned fra 173 % til 166 %.

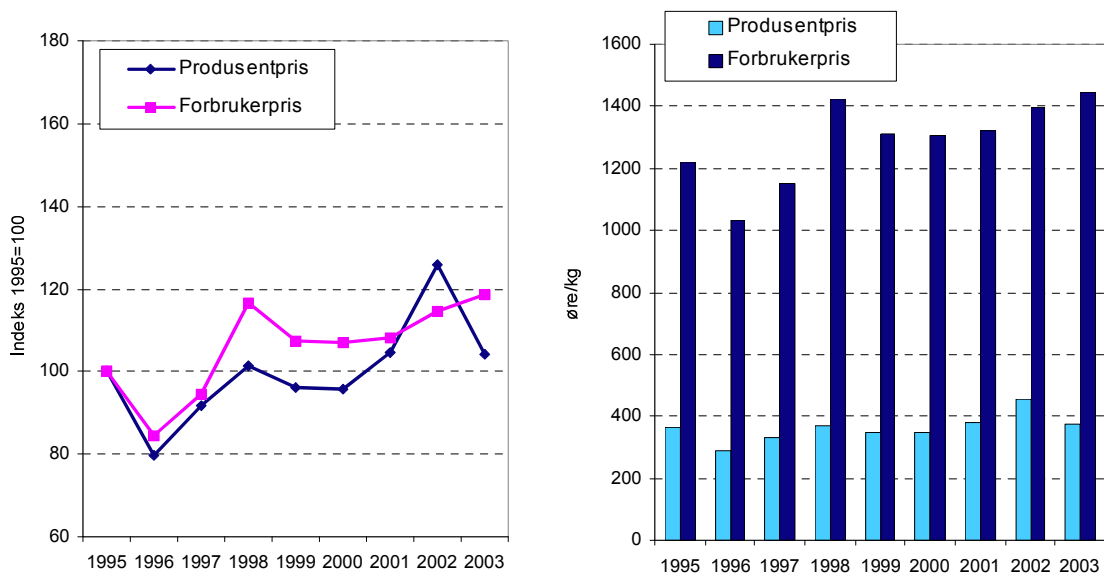
Tabell 2.15 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) for gulrot

Ar	Margin til grossist øre per kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	537	173
1996	567	169
1997	581	170
1998	605	153
1999	682	167
2000	597	140
2001	748	165
2002	770	167
2003	787	166

Løk

Løk er en lagringsgrønnsak der norsk produksjon kan forsyne markedet bortimot hele året. Det ble i 2003 produsert nesten 14 000 tonn løk i Norge, og sto med det for 88 % av det totale omsetningen av løk på det norske markedet

Figur 2.10 viser utviklingen av både produsentpris og forbrukerpris i perioden fra 1995 til 2003. Som forbruker må man betale om lag 20 % mer for 1 kg løk i 2003, enn det man måtte i 1995. Produsentene får imidlertid 5 % bedre betalt i 2003, enn det de fikk i 1995. I løpet av perioden har det imidlertid vært svingninger i både produsent- og forbrukerpriser.

Figur 2.10 Indekserte og absolutte gulrotpriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

Av tabell 2.16 kan vi se at marginen til grossist/detaljist, i øre per kg, har økt i perioden 1995 til 2003, sett under ett. I 1995 utgjorde marginen 577 øre/kg, mens i 2003 utgjorde marginen 894 øre/kg. Marginen som prosent av produsentpris har i samme periode økt fra 159 % i 1995 til 237 % i 2003.

Tabell 2.16 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) for løk

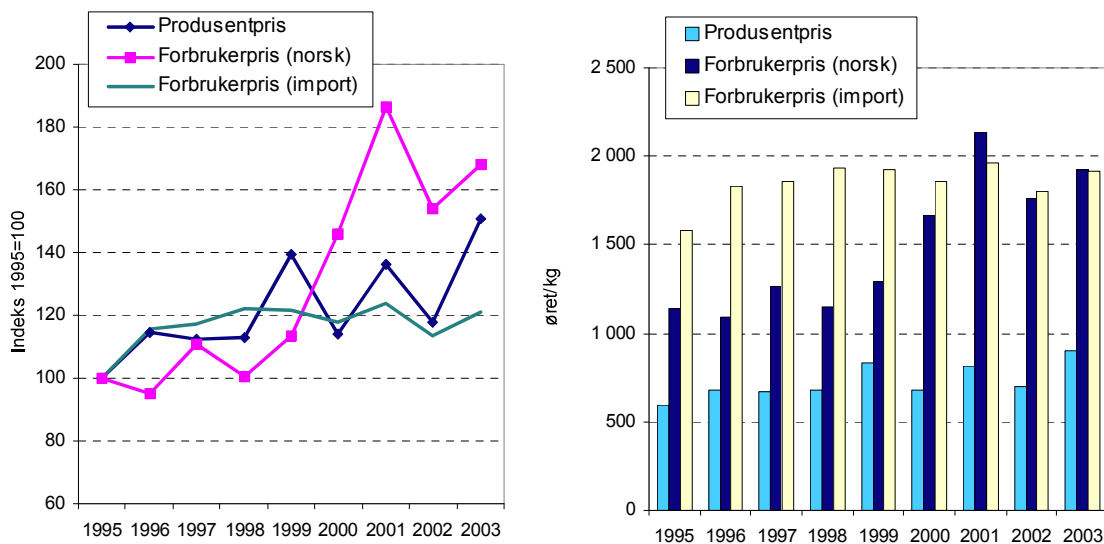
Ar	Margin til grossist øre per kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	577	159
1996	505	175
1997	554	167
1998	729	199
1999	661	190
2000	657	189
2001	709	187
2002	775	170
2003	894	237

Epler

Den norske sesongen for epler starter i mai og avsluttes i november. Hvor mye epler som produseres i Norge varierer relativt mye, og har i perioden 1995–2003 ligget på mellom 8 700 tonn og 13 700 tonn. En del av epleproduksjonen omsettes ikke gjennom grossist og i 2003 gikk nesten 20 % til pressing. Årlig importeres det mellom 40–45 000 tonn epler.

SSB skiller mellom norskproduserte og importerte epler når de beregner konsumprisindeksen på epler. I vårt datamateriale, har vi derfor valgt å vise både forbrukerpriser på norske og importerte epler. Fordi epler er en sesongvare, benyttes kun registrerte priser i salgssesongen. For epler gjelder dette oktober til desember måned. Fordi KPI-indeksens vektgrunnlag er basert på årsvekter og ikke månedsvekter, må priser for epler utenfor sesong estimeres. Metoden som benyttes i dette og tilsvarende tilfeller (i denne rapporten omfatter denne metoden også jordbær) er at man holder prisen på varen konstant utenfor sesongen, der prisen settes lik gjennomsnittlig pris for den foregående sesongperioden.

Figur 2.11 viser utviklingen av produsentpris, samt forbrukerpris på epler (både norske og importerte) i perioden 1995–2003¹⁷. Forbrukerprisen i 2003 på importeppler ligger 20 % høyere enn i 1995, mens forbrukerprisen på norske epler er nesten 70 % høyere i 2003 enn i 1995. Utviklingen av produsentpriser er til sammenlikning om lag 50 % høyere i 2003 enn i 1995. Av figuren kan man videre se at forbrukerprisen på importeppler de fleste år ligger høyere enn forbrukerprisen på de norskproduserte eplene. I 2001 og 2003 har imidlertid forbrukerprisen på norskproduserte epler ligget høyere enn forbrukerpriser på importerte epler.

Figur 2.11 Indekserte og absolutte eplepriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

¹⁷ Noteringsprisen på epler ble endret med jordbruksavtalen 2002/2003. Tidligere år omfattet noteringsgrunnlaget «epler over 70 mm løspakket», mens nytt noteringsgrunnlag gjelder «epler over 70 mm brettpakket».

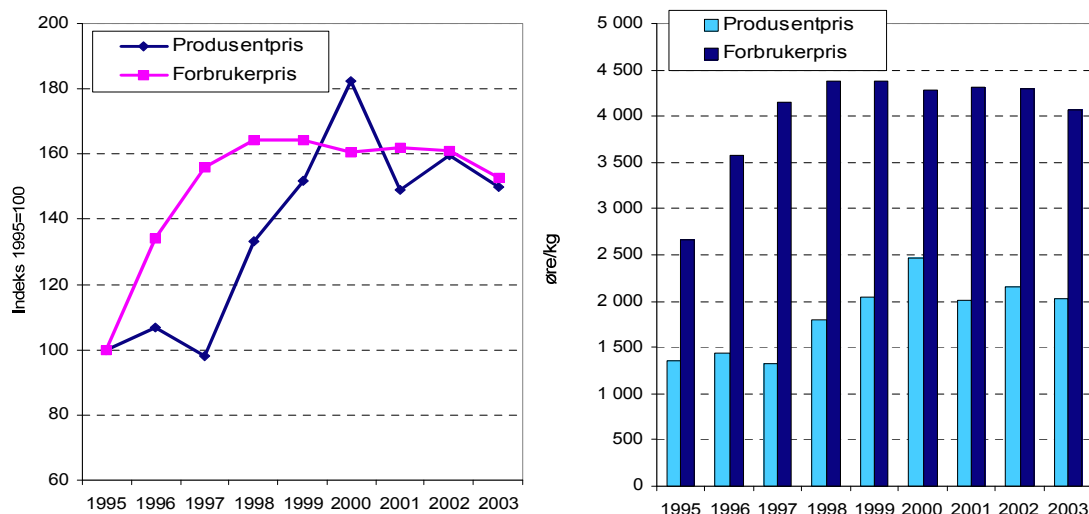
Marginen til grossist/detaljist i øre per kg har i 1995 sammenliknet med 2003 vært relativt uendret på importepler (621 øre/kg kontra 784 øre/kg), mens for norsk-produserte epler har marginen økt fra 282 øre/kg i 1995 til 790 øre/kg i 2003). Marginen har imidlertid variert noe i årene mellom 1995–2003. Grossistene/detaljistenes margin som prosent av produsentpris har i perioden fra 1995 til 2003 variert mellom 23 % til 120 %. Dette er vist i tabell 2.17.

Tabell 2.17 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) for epler

Ar	Margin i øre/kg (importerte epler)	Margin i øre/kg (norske epler)	Margin som % av produsentpris (norske epler)
1995	621	282	47
1996	728	154	23
1997	759	301	45
1998	813	206	31
1999	648	163	20
2000	752	602	88
2001	806	947	117
2002	881	845	120
2003	784	790	88

Jordbær

Den norske jordbærsesongen er relativt kort. Det er knyttet en del usikkerhet til produsert og omsatt mengde av norskproduserte jordbær. Dette skyldes at relativt stor volumer omsettes som selvplukk, salg langs veier og lignende. I de tre siste årene er den produserte mengden av jordbær anslått til å ligge på mellom 7 500 og 9 000 tonn, mens volumet som omsettes i butikk er langt lavere. I 2003 anslår man at om lag 1 500 tonn gikk til konserverindustrien, mens ytterligere 1 800 tonn gikk til selvplukk. Importert mengde jordbær har variert fra 1 600 til 2 600 tonn i perioden 1995 til 2003.

Figur 2.12 Indekserte og absolutte jordbærpriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

Av figur 2.12 kan vi se at forbrukerprisen på jordbær steg relativt mye i perioden fra 1995 til 1998, men etter 1998 har prisen vært relativt stabil. Når det gjelder produsentpris var denne relativt stabil i 1995 til 1997. I perioden fra 1997 til 2000 var det imidlertid en årlig økning i prisene på jordbær, men i 2001 gikk produsentprisene noe ned og de to siste årene har prisen relativt sett vært noenlunde stabil. Både produsent- og forbrukerprisene i 2003 ligger om lag 50 % høyere enn prisene i 1995.

Marginen til grossistene/detaljistene i øre per kg har i perioden 1995–2003 hatt et snitt på 1 370 øre/kg, men har variert mye fra år til år. Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris er forholdsvis lav i hele perioden, og har ligget på mellom 34 % og 14 %. Den årlige utviklingen er vist i tabell 2.18.

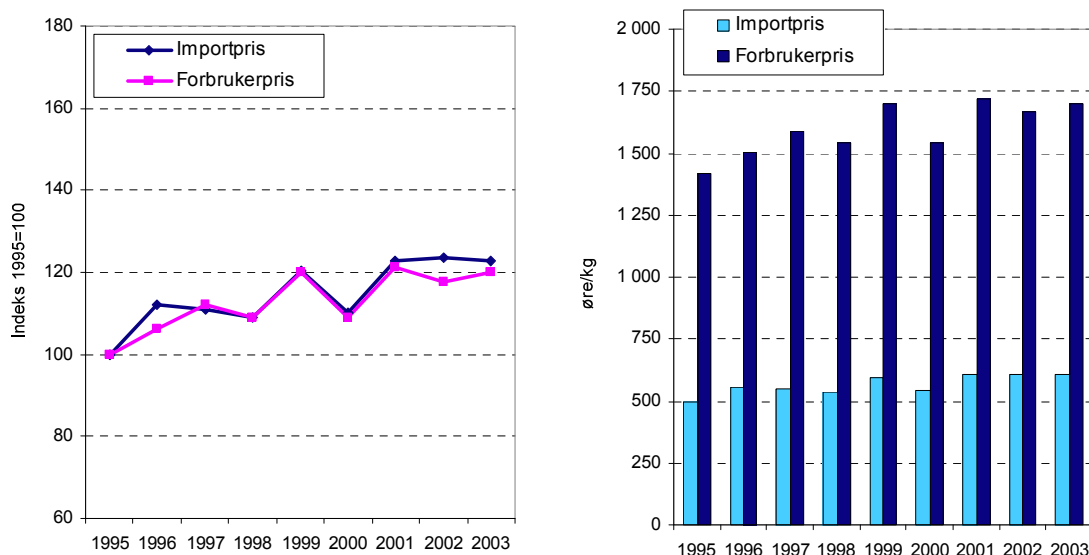
Tabell 2.18 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) for jordbær

Ar	Margin til grossist øre per kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	701	52
1996	1 307	91
1997	1 874	141
1998	1 570	87
1999	1 325	65
2000	832	34
2001	1 551	77
2002	1 623	75
2003	1 550	76

Appelsin

Det produseres ikke appelsin i Norge, men vi har her allikevel valgt å se nærmere på utviklingen i importpris og forbrukerpris i perioden 1995 til 2003 på appelsin for å se om det er noen vesentlige forskjeller i marginen på importfrukt og norskproduserte frukt, bær og grønnsaker. Det importeres årlig mellom 25 000 og 35 000 tonn appelsiner til Norge, og som følge av at vi ikke produserer appelsiner er det derfor heller ikke toll på appelsiner (før 2003 var det en symbolsk tollavgift på appelsiner). Importprisen er beregnet ut i fra mengde appelsiner som importeres til det finske markedet og importens verdi. Den årlige importprisen er et uveid snitt av importen hele året.

Figur 2.13 gir en oversikt over utviklingen i import- og forbrukerpris for appelsin i perioden 1995–2003. Som vi ser av figuren følger importprisen og forbrukerprisen samme utvikling i hele perioden, og begge har de senere årene hatt en positiv utvikling. Figur 2.13 viser også de reelle forbruker- og importprisene på appelsiner i perioden 1995 til 2003. Av søylene kan man se at prisene varierer noe mellom de enkelte år, men at det i perioden sett under ett har vært en liten årlig økning i både import- og forbrukerpriser.

Figur 2.13 Indekserte og absolutte appelsinpriser på import- og forbrukernivå (1995–2003)

Av tabell 2.19 ser vi at margin til grossist/detaljist (ekskl. mva.) har holdt seg relativt stabil i hele perioden, og har et snitt på 716 øre/kg. Margin som prosent av produsentpris har i perioden variert mellom 110 % og 147 %.

Tabell 2.19 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av importpris (ekskl. mva.) for appelsiner

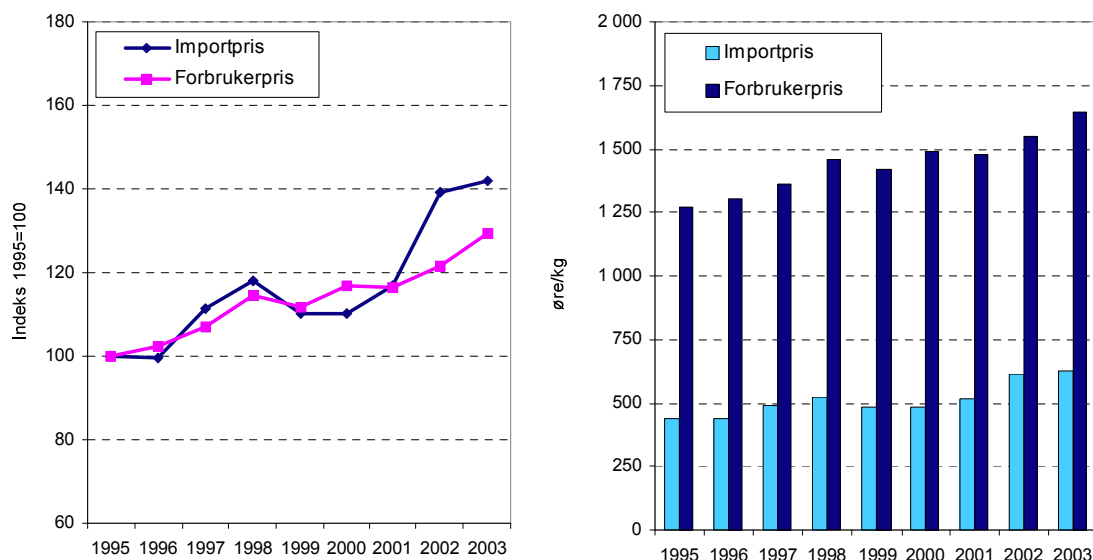
Ar	Margin til grossist øre per kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av importpris
1995	597	121
1996	606	110
1997	674	123
1998	649	120
1999	716	120
2000	644	119
2001	812	134
2002	859	141
2003	892	147

Banener

Forbruket av bananer i Norge ligger årlig på om lag 60–65 000 tonn, hvorav alt importeres. Som for appelsin, vil vi her presentere importpris og forbrukerpris for bananer i perioden 1995–2003, der både import- og forbrukerpris er et uveid gjennomsnitt av månedlige priser for hele året.

I figur 2.14 kan man se at både import og forbrukerprisen har økt i perioden fra 1995–2003. Forbrukerprisen på bananer er om lag 30 % høyere i 2003 enn i 1995, mens importprisen er ca. 40 % høyere i 2003 enn i 1995. Utviklingen av forbruker-

pris sammenliknet med importpris var relativt lik i perioden 1995 til 2001. I 2001 gikk importprisen imidlertid en god del mer opp enn forbrukerprisen, noe som innebærer at importprisen har økt mer i prosent enn forbrukerprisen.

Figur 2.14 Indekserte og absolutte bananpriser på import- og forbrukernivå (1995–2003)

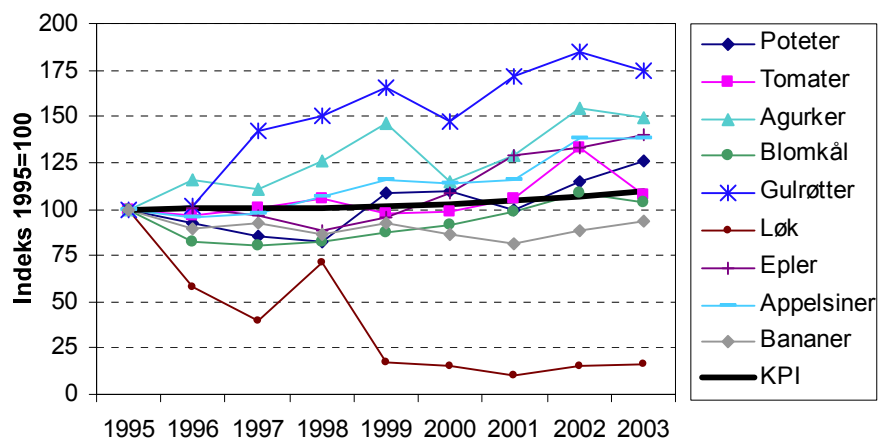
Av tabell 2.20 ser vi at margin til grossist/detaljist (ekskl. mva.) har holdt seg forholdsvis stabil i hele perioden, der snittet ligger på 644 øre/kg. Påslaget hos grossist/detaljist har gått opp fra 122 % i 1995 til 131 % i 2003, og har et snitt på 125 % for hele perioden

Tabell 2.20 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av importpris (ekskl. mva.) for bananer

Ar	Margin til grossist øre per kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av importpris
1995	538	122
1996	562	128
1997	556	113
1998	603	116
1999	609	126
2000	660	136
2001	706	137
2002	746	121
2003	821	131

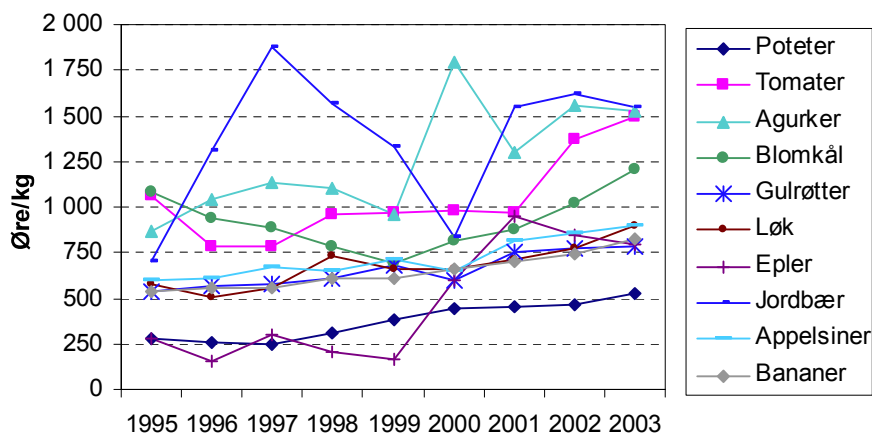
2.5.3 Marginutvikling

For å kunne sammenligne grossist/detaljist-påslagene produktene i mellom vil vi her se nærmere på den relative og absolutte utviklingen i margin til grossist/detaljist i øre/kg. Figur 2.15 gir en oversikt over den relative utviklingen i margin til grossist/detaljist i perioden 1995 til 2003. Av figuren ser vi at mens de fleste produktene har hatt en relativt lik utvikling som den generelle prisstigningen, er det spesielt to produkter som avviker fra marginveksten hos de andre produktene. Dette gjelder først og fremst jordbær og epler som har hatt en økning på hhv. 121 % og 180 % fra 1995–2003. Tomat har i nesten hele perioden hatt en lavere marginvekst en den generelle prisstigningen, mens blomkål har hatt lavest vekst i hele perioden, og marginen økte bare med 15 % fra 1995 til 2003.

Figur 2.15 Relativ utvikling i margin til grossist/detaljist for frukt og grønnsaker, 1995–2003

Figur 2.16 viser utvikling i absolutte marginer. Som vi ser av figuren er det jordbær, agurk, tomat og blomkål som i utgangspunktet har en forholdsvis høy absolutt verdi, mens epler og poteter har begge en absolutt margin som ligger i nedre skiktet i hele/deler av perioden.

Figur 2.16 Utvikling i absolutte marginer for frukt og grønnsaker

3 Frukt- og grøntmarkedet i Sverige

Vi vil i dette kapitlet se nærmere på strukturen i svensk frukt- og grøntproduksjon, totalmarkedet for frukt og grønt, samt prisutviklingen på frukt og grønt i Sverige i perioden 1995–2003.

3.1 Innledning

Sveriges samlede jordbruksareal er på om lag 2,7 mill. hektar, og utgjør med det ca. 6 % av Sveriges totale areal. Sverige har et jordbruk som har langt bedre naturgitte betingelser i forhold til Norge, ikke minst klimatiske, men også topografiske. Selv om Sverige, som Norge, går langt mot nord, foregår mesteparten av frukt- og grøntproduksjonen i den sørlige delen av landet.

Frukt- og grøntproduksjon i Sverige drives ofte i kombinasjon med andre driftsformer, og utgjør relativt sett bare en liten andel av jordbruksproduksjonen i Sverige. Av det totale jordbruksarealet går ca. 42 200 hektar til produksjon av frukt og grønt, hvorav over 70 % går til potetproduksjon (Jordbruksverket, 2004a).

Produksjon på friland

I 2002 ble det produsert frukt og grønt på om lag 42 000 hektar, og store deler av produksjonen foregår i Sør-Sverige. Av det totale frukt- og grøntarealet går ca. 73 % til potetproduksjon, 16 % til grønnsaksproduksjon og 11 % til produksjon av frukt og bær.

Grønnsaksproduksjon på friland omfatter om lag 6 800 hektar, og over halvparten av produksjonen foregår i Sør-Sverige. Potetproduksjonen var i 2002 på ca. 31 700 hektar, hvorav 73 % går til produksjon av matpotet mens 27 % går til produksjon av stivelse etc. Produksjon av poteter foregår i nesten hele Sverige (Jordbruksverket, 2004a). Det totale fruktdyrkingsarealet i Sverige er på om lag

2 011 hektar, noe som er en reduksjon på over 10 % fra 1996. Epleproduksjonen er størst med ca. 1 530 hektar, deretter kommer pærer med 185 hektar og plommer med 101 hektar. Fruktproduksjonen er først og fremst lokalisert i Skåne. Jordbærproduksjon er den største bærproduksjonen i Sverige, og det dyrkes jordbær på ca. 3 360 hektar. Jordbærproduksjonen er spredd utover hele Sverige, men den største delen produseres i Skåne, Blekinge og Småland.

Tabell 3.1 gir en oversikt over produksjonen av grønnsaker på friland i perioden 1993 til 2002. Som man ser av tabellen varierer produksjonen for de ulike kulturene en del fra år til år. Ut i fra mengder er potet den absolutt største produksjonen.

Tabell 3.1 Frilandsproduksjon av grønnsaker i perioden 1993–2002 (i tonn)

	1993	1996	1999	2000	2002
Frilandsgrønnsaker	174 998	189 321	202 846	201 860	176 696
gulrot	80 349	87 308	84 308	80 861	84 784
løk	23 999	23 541	35 283	39 523	23 228
agurk	7 737	11 931	13 276	15 200	12 313
blomkal	4 708	6 150	6 028	3 657	4 850
andre grønnsaker	58 205	60 391	63 951	62 619	54 521
Frukt og bær	32 760	31 578	32 947	38 609	31 772
epler	17 562	17 053	18 006	21 900	18 005
pærer	2 593	1 281	1 159	2 400	1 972
jordbær	11 071	11 700	12 602	11 160	10 093
andre frukt og bær	1 534	1 544	1 180	3 149	1 702
Potet¹⁾	-	-	-	-	913 600
matpotet	-	-	-	-	612 500
potet til industriproduksjon	-	-	-	-	301 100

1) Vi har ikke oversikt over potetproduksjonen i perioden 1993–2000

Kilde: Jordbruksverket (2002) og (2004a)

Drivhusproduksjon

I tillegg til at det produseres frukt og grønt på friland, produseres det også en del kulturer i drivhus. De kulturene det produseres mest av er tomat og agurk. Tabell 3.2 gir en oversikt over produksjonen av grønnsaker i drivhus i perioden 1993 til 2002. Utvikling av nye dyrkningsmetoder og nye høytavkastende sorter gjør at avlingene per yteenhet av agurk og tomat har økt betraktelig de senere årene.

Tabell 3.2 Drivhusproduksjon av grønnsaker i perioden 1993–2002 (i tonn)

	1993	1996	1999	2000	2002
Tomat	18 889	18 209	19 307	17 300	22 771
Agurk	20 045	20 537	23 339	22 100	22 937
Totalt	38 934	38 749	42 646	39 400	45 708

Kilde: Jordbruksverket (2002) og (2004a)

Antall produsenter og dyrkningsområde i frukt- og grøntproduksjon

En generell trend i svensk frukt- og grøntproduksjon er at antall produsenter de senere årene har gått ned, mens arealet har holdt seg relativt stabilt. Fra 1987 til 2001 har antall produsenter gått ned med over 50 %, mens det totale dyrkningsarealet er tilnærmet det samme i dag som i 1987 (Jordbruksverket, 2002). Tabell 3.3 gir en oversikt over antall produsenter og dyrkningsområde i 2002.

Tabell 3.3 Antall produsenter og dyrkningsområde i 2002

	Antall produsenter ¹⁾	Dyrkningsområde (i hektar)
Grønnsaker på friland	1 045	6 767
blomkal	98	316
gulrot	453	1 820
Løk	311	805
salat	215	1 261
andre grønnsaker	1 289	2 565
Grønnsaker i drivhus	407	1 49
tomat	262	64
Agurk	238	61
salat	37	14
jordbær	20	5
andre grønnsaker	471	4
Frukt og bær på friland	1 161	4 771
jordbær	597	2 209
andre bær	401	700
Epler	231	1 334
pærer	111	172
kirsebær og moreller	200	356
Potet	6 387	31 731
matpotet	5 671	23 142
potet til industriproduksjon	716	8 589

1) Totalt antall produsenter er ikke i samsvar med antall produsenter av de ulike kulturrene, da flere av produsentene produserer flere ulike kulturer

Kilde: Jordbruksverket (2004a)

3.2 Totalmarkedet for frukt og grønt

Vi vil her forsøke å anslå størrelsen på grøntsektoren, på forbruksnivå, produsentnivå og fordelt på innenlandsk produksjon og import. Som følge av at vi ikke har oversikt over hvor mye av den svenske frukt- og grønnsaksproduksjonen (målt i produksjonsverdi) som går til konserver, vil vi her beregne totalmarkedet for frukt-grøntsektoren totalt, inkludert konserver.

3.2.1 Produksjonsverdi

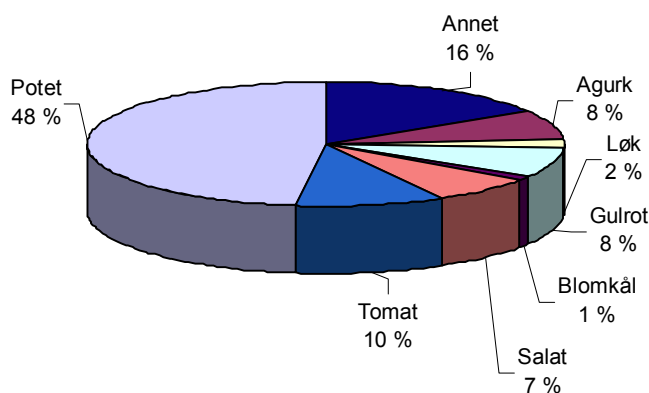
I 2002 utgjorde den totale produksjonsverdien for frukt og grønt 2 801 mill. kroner¹⁸, hvorav frilandsgrønnsaker sto for 23 %, drivhusgrønnsaker for 25 %, potet for 42 % og frukt og bær for 10 % (Jordbruksverket 2004a). Tabell 3.4 gir en oversikt over produksjonsverdien for frukt og grønt i perioden 1999–2002.

Tabell 3.4 Verdi av frukt- og grøntproduksjonen i Sverige (mill. SEK)

	1999	2000	2001	2002
Grønnsaker	1 075	1 208	1 291	1 299
frilandsgrønnsaker	575	564	640	661
drivhusgrønnsaker	500	644	651	638
Potet	1 228	1 128	1 398	1 190
Frukt og bær	345	330	316	312
Totalt	2 648	2 666	3 005	2 801

Kilde: Jordbruksverket (2004a) og (2004b)

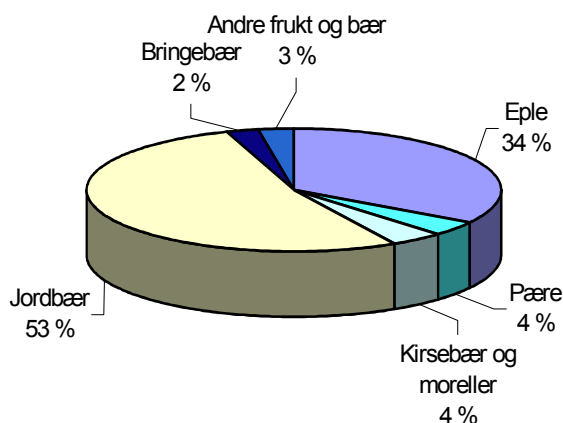
Som vi ser av tabellen er produksjonsverdien for grønnsaker og poteter betydelig høyere enn for frukt og bær. Figur 3.1 gir en oversikt over produksjonsverdien for de ulike grønnsakskulturene, samt potet i 2003. Som vi ser av figuren utgjør tomat, slangeagurk og potet de største kulturene. Av frilandsgrønnsakene er gulrot og salat verdimesig de største produksjonene (Jordbruksverket, 2002).

Figur 3.1 Verdien av svensk potet- og grønnsaksproduksjon i 2002, fordelt på kulturer

¹⁸ All verdi er i dette kapitlet oppgitt i svenske kroner (SEK), hvis ikke noe annet er angitt.

Figur 3.2 gir en oversikt over produksjonsverdien for frukt og bær fordelt på de ulike sortene. Som vi ser av figuren er det jordbær som har den høyeste produksjonsverdien, og utgjør 53 % av den totale produksjonsverdien for frukt og bær i 2002. Det produseres også en del epler i Sverige, og produksjonsverdien for epler utgjør ca. 34 % av den totale produksjonsverdien for frukt og bær (Jordbruksverket, 2002).

Figur 3.2 Verdien av svensk frukt- og bærproduksjon i 2003, fordelt på kulturer

3.2.2 Importandeler og forbruk

Import og eksport

Store deler av den svenske handelen med frukt og grønt foregår med andre EU-land, men Sverige eksporterer også noe frukt og grønt til bl.a. Norge. I 2002 ble det importert frukt og grønt for ca. 11,5 mrd. kroner, mens det ble eksportert frukt og grønt for 1,5 mrd. kroner i 2002 (Jordbruksverket, 2004). Tabell 3.5 gir en oversikt over import og eksport av frukt og grønt i 2002. Som vi ser av tabellen er både importen og eksporten av frukt i verdi høyere enn for grønnsaker.

Tabell 3.5 Import og eksport av frukt og grønnsaker i 2002

	Import		Eksport	
	Mill. kg	Mill. SEK	Mill. kg	Mill. SEK
Grønnsaker ¹⁾	574	4 866	95	712
Frukt ²⁾	779	6 679	75	834
Totalt	1 353	11 545	170	1 546

1) Kapittel 07. i tolltariffen

2) Kapittel 08. i tolltariffen

Kilde: SCB (2004a) og Jordbruksverket (2004a)

Forbruk av frukt og grønt og importandeler

Jordbruksverket har oversikt over forbruket av frukt og grønt i Sverige. Forbrukstallene bygger på opplysninger om produksjon fra hagebruksundersøkelsene, samt Statistiska centralbyrån (SCB) sin utenrikshandelsstatistikk. I beregningene har man gjort et fratrekk for produkter som går til konserverindustrien. Tabell 3.6 gir en oversikt over forbruk av frukt og grønnsaker i perioden 1995–2000.

Tabell 3.6 Forbruk av frukt og grønnsaker i perioden 1995–2000 (i mill. kg)

	1995	1998	1999	2000
Gulrot	66,2	81,1	72,8	64,1
Agurk	28,8	32,1	32,7	37,8
Løk og purre	55,7	60,4	69,1	77,2
Blomkal, hodekal, rødkal ol.	59,4	61,8	60,5	55,7
Salat	35,6	44,6	49,3	49,2
Tomat	71,8	77,1	77,3	75,5
Øvrige grønnsaker	40,6	49,6	56,6	56,6
Sitrusfrukter og vindruer	152,0	148,2	136,7	150,8
Epler og pærer	119,3	126,9	125,0	124,9
Banan, melon og annen frisk frukt	188,1	207,2	229,3	244,9
Jordbær og andre bær (ferske og fryste)	14,4	14,1	14,3	14,5
Totalt	831,9	903,1	924,5	951,2

Kilde: Jordbruksverket (2002a)

Tabell 3.6 viser «direkteforbruk» av frukt og grønt i Sverige, dvs. den totale leveransen av næringsmidler til husholdninger og til storhusholdninger, samt forbrukernes hjemmeforbruk. Som vi ser av tabellen har forbruket av frukt og grønnsaker økt med nesten 15 % i perioden 1995–2000.

I følge Jordbruksverket (2003a) var forbruket av matpotet på 42,1 kg/person i 2002, mens forbruket av bearbeidede poteter var på 41,5 kg/person. Videre var forbruket i 2002 av ferske og fryste grønnsaker på 53,5 kg/person, bearbeidede grønnsaker 13,3 kg/person, ferske og fryste frukt og bær 56,2 kg/person mens forbruket av bearbeidede frukt og bær var på 40,4 kg/person.

Tabell 3.7 gir en oversikt over forbruket av frukt og grønnsaker, samt poteter i 2002. Som man ser av tabellen er importandelen lavest for potet og grønnsaker, mens mesteparten av fruktforbruket importeres fra andre land.

Tabell 3.7 Forbruk på engrosniva av poteter, frukt og grønnsaker i 2002 (i mill. kg)

	Svensk produksjon	Import	Eksport	Sum svensk forbruk	Andel im- port (i %)
Potet ¹⁾	913,6	121,4	11,5	1 023,5	12
Grønnsaker	323,10	482,9	60,9	745,1	65
blomkal	4,9	4,6	0,5	9,0	51
gulrot	84,8	7,6	0,5	91,9	8
løk	23,2	24,6	0,2	47,6	52
paprika		27,8	0,4	27,4	101
tomat	22,8	60,4	0,6	82,6	73
agurk	35,2	24,8	0,3	59,7	42
øvrige friske grønnsaker	59,7	116,4	5,5	170,6	68
bearbeidede grønnsaker	92,50	216,7	52,9	256,3	85
Frukt og bær	113,3	748,9	74,3	787,9	95
epler	18,0	80,5	0,9	97,6	82
pærer	2,0	25,7	0,7	27,0	95
banan	-	206,3	38,5	167,8	123
appelsin	-	75,8	2,9	72,9	104
annen frukt	1,3	172,4	4,5	169,2	102
jordbær	10,0	4,2	0,4	13,8	30
øvrige bær	0,6	3,7	0,8	3,5	106
bearbeidet frukt og bær ²⁾	81,4	180,3	25,6	236,1	76

1) Produksjon av potet inkl. bade potet til industriproduksjon og matpotet, mens import og eksport bare omfatter matpotet

2) Inkl. saft og juice

Kilde: SCB (2004), Jordbruksverket (2004a) og (2003a)

Utgifter til frukt og grønt

I følge tall oppgitt av SCB (2004b) var husholdningenes totale utgifter i 2002 til matvarer på 31 850 kroner per husholdning. Om lag 20 % av husholdningens utgifter til mat går til innkjøp av frukt og grønnsaker, der husholdningenes utgifter til grønnsaker er høyere enn for frukt og bær. Tabell 3.8 gir en oversikt over forbruket av matvarer, grønnsaker, frukt og poteter (inkl. konservervarer av disse) per husholdning i 2002.

Tabell 3.8 Utgifter til mat per husholdning per år etter varegruppe i 2002 (i kr og %)

	Utgift per husholdning (i SEK)	Andel av matutgift i alt (i %)
Matvarer	31 850	
Grønnsaker	3 600	11,3
salat	360	1,1
kal	120	0,4
tomat, agurk, paprika ol	1 040	3,3
rotfrukter, løk og sopp	450	1,4
matpotet	390	1,2
bearbeidede grønnsaker ol. (inkl. varer av potet)	1 240	3,9
Frukt og bær	2 800	8,8
sitrusfrukter	360	1,1
banan	400	1,3
epler	340	1,1
bær	280	0,9
andre ferske frukter	550	1,7
tørkede frukter og bær	450	1,4
konserverte frukt og bær	420	1,3
Sum frukt og grønnsaker	6 400	20,1

Kilde: SCB (2004a) og (2004b)

3.2.3 Totalverdien av frukt- og grøntsektoren

Forbruket av frukt og grønt (både bearbeidede og friske) er av SCB (2004b) estimert til ca. 6 400 kroner i 2002. Dagligvaremarkedet for frukt og grønnsaker kan dermed anslås grovt ved å multiplisere opp forbruket av grønnsaker per husholdning med totalt antall husholdninger. Totalt antall husholdninger anslås av SCB til å være på om lag 3 914 000 (SCB, 2004b). Med utgangspunkt i et forbruk på 6 400 kroner på frukt og grønt, og ca. 3 914 000 husholdninger kan totalverdien av dagligvaremarkedet for grønnsaker, poteter, frukt, bær og konserver anslås til ligge på om lag 25 mrd. kroner (inkl. merverdiavgift).

Verdien av svensk produksjon av frukt og grønt er i tabell 3.4, anslått til 2,8 mrd. kroner, hvorav 1,5 mrd. kroner går til eksport. I tillegg importeres det frukt og grønt for 11,5 mrd. kroner (ekskl. toll). Den totale verdien av frukt og grønt som tilføres det svenske markedet utgjør med det 12,8 mrd. kroner.

Husholdingenes forbruk av frukt og grønt, presentert i tabell 3.8, inkluderer ikke forbruk av frukt og grønt i storhusholdningsmarkedet, og dette må derfor tas hensyn til i beregningene. Storhusholdningsmarkedets innkjøpskostnader er i følge Delfi Storhushallsguide (Delfi, 2003) anslått til å være på 22,2 mrd. kroner (ekskl. mva.). Av de totale varekostnadene anslår vi at 11 % går til innkjøp av frukt og grønt, dvs. at 2,4 mrd. kroner går til innkjøp av frukt og grønt i det svenske stor-

husholdningsmarkedet¹⁹. Forutsatt at dagligvaregrossistene i Sverige, som i Norge, distribuerer 24 % av varene (i verdi) og at disse har en margin på 21,5 % (som i Norge), blir storhusholdningsbransjen avtager av frukt og grønt til en verdi av ca. 2,3 mrd. kroner. Trekker man dette beløpet fra verdien av svensk produksjon og import, får man et anslag på verdien av grøntvarer som går fra produsent- og importør til grossist og dagligvaremarkedet.

Differansen mellom forbruksverdi (ekskl. mva.) og grossist- og dagligvarebransjens varekostnad ved kjøp av frisk frukt og grønt gir et anslag på margin til grossist og dagligvarebransjen.

Tabell 3.9 gir en oversikt over anslag på margin til foredlingsledd/grossist/dagligvarebransje i frukt- og grøntsektoren i Sverige. Tabellen anslår en margin til foredling, engros og dagligvaremarkedet på til sammen ca. 11,5 mrd. kroner, eller ca. 52 %. Det er imidlertid viktig å være klar over at dette kun er grove beregninger, og kun kan benyttes som en indikasjon på størrelsesforholdene i frukt- og grøntsektoren.

Tabell 3.9 Anslag pa margin til dagligvare og engros i frukt- og grøntsektoren

Anslag margin	
Forbruksverdi = 6 400,- SEK * 3 914 000 husholdninger	25 049 mill. SEK
- mva. (12 %)	3 006 mill. SEK
= Forbruksverdi ekskl. mva	22 043 mill. SEK
Total produksjons- og importverdi (ekskl. eksport) av frisk frukt og grønnsaker	
- anslag til innkjøp av frukt og grønt i storhusholdningsmarkedet	12 800 mill. SEK
= Frukt og grønt til grossist og dagligvarebransjen	2 318 mill. SEK
	10 482 mill. SEK
Anslag margin til engros og dagligvarebransjen	11 561 mill. SEK

3.3 Verdikjeden for frukt og grønt

Vi vil her gi en kort presentasjon av aktørene fra jord til bord for frukt og grønnsaker i Sverige.

Produsentorganisasjoner

Før EU-medlemskap hadde Sverige flere produsentorganisasjoner²⁰, men som følge av disse ikke tilfredsstilte alle EUs krav for å få tilskudd, måtte man starte nye produsentorganisasjoner når EU-tilskuddet ble innført i 1997. Det var i 2003 syv offisielle produsentorganisasjoner i Sverige, og av den totale omsetningen av frukt og grønt blir om lag 42 % solgt gjennom disse produsentorganisasjonene (Jordbruksverket, 2004d).

¹⁹ Det er her forutsatt at den prosentvise andelen av varekostnadene til frukt og grønt av den totale varekostnaden i Sverige er lik som i det norske storhusholdningsmarkedet

²⁰ Produsentorganisasjoner blir nærmere omtalt i kapittel 3.4.2

Produksjon til industri

I 2000 gikk ca. 174 000 tonn frukt og grønnsaker og 300 000 tonn poteter til konserverindustrien. Dette tilsvarer til sammen ca. 35 % av den totale produksjonen av frukt og grønnsaker (inkl. poteter) i Sverige. De bearbejdede produktene Sverige produserer mest av er frysede grønnsaker, syltetøy, marmelade, gele m.m. (Jordbruksverket, 2003a).

Grossister/detaljhandel

I Sverige finnes det flere hundre ulike foretak som importerer og omsetter frukt og grønt, og strukturen i grossistledet er mindre konsentrert i Sverige enn i bl.a. Norge, Danmark og Finland. Mens de andre nordiske landene har hatt en nedgang i antall grossister i perioden 1995–2000, har Sverige hatt en økning i antall grossister innenfor frukt- og grøntsektoren i den samme perioden (Delfi, 2003).

De største leverandørene/importørene av frukt og grønnsaker i Sverige er SABA Trading og ICA frukt og grønt. SABA leverer bl.a. frukt og grønnsaker til Axfood og COOP, som også er medeiere i SABA Trading. ICA frukt og grønt leverer til ICA-butikkene (inkl. Rimi). I tillegg til disse to store grossistene finnes det flere mellomstore grossister som Ewerman AB, Everfresh Group AB, KA Lundblad AB, Allfrukt i Stockholm AB, Grönsaksspecialisten AB og H. Girgensohn AB (Delfi, 2003).

De fleste frukt- og grøntgrossistene som leverer til storhusholdningsmarkedet, har liten eller ingen tilknytning til dagligvarekjedene eller produsentkooperativene. Det finnes ca. 50 frittstående frukt- og grøntgrossister av noe lunde størrelse som leverer til storhusholdningsmarkedet, og av disse er 15 stk. landsdekkende (Delfi, 2003).

Dagligvaremarkedet

Sverige er det største dagligvaremarkedet i Norden, og har hatt en økende konsentrasjon de senere årene. I Sverige har de tre største aktørene en markedsandel på 92 %, hvorav Axfood har en markedsandel på 23,5 %, COOP har 23,7 %, mens ICA har en markedsandel på 45,2 %. Videre står Bergendahls for 4,5 % av markedet, mens de resterende 3,1 % består av andre aktører. De store aktørene har alle nære kontakter med egne grossister, og har faste leverandøravtaler. I Sverige, er det i motsetning til i Norge, fortsatt en stor grad av lokal prissetting i dagligvarebutikkene og mange butikker er fortsatt eid av butikkeiere og ikke av store matvarekjeder, men dette er i ferd med å endre seg (ACNielsen, 2004).

3.4 Rammebetingelser

Som følge av at både Sverige, Finland og Danmark er medlem av EU, så omfattes jordbruksektoren i alle landene av EUs felles landbrukspolitikk (CAP). Vi vil derfor her kort gi en oversikt over EUs jordbrukspolitikk for frukt og grønt, som hagebrukssektoren i alle EU-landene omfattes av. Videre vil vi i dette kapitlet se nærmere på tilskuddsordninger, skatter og avgifter som frukt- og grøntsektoren berøres av.

3.4.1 EUs jordbrukspolitikk for frukt og grønt

En felles markedsordning for friske frukt og grønnsaker i EU ble første gang innført i 1962, og siden 1968 har man også utviklet et regime for bearbeidede frukt og grønnsaker. Markedsordningen for frukt og grønt subsidierer først og fremst tradisjonelle produkter, derav bl.a. tomat, løk, blomkål, gulrøtter, agurk, sitrusfrukter og epler (EU, 2003b). Det finnes i tillegg en egen markedsordning for banan.

EUs jordbrukspolitikk for frukt og grønnsaker er under kontinuerlig endring og det fokuseres i stadig større grad på at produsentene skal bli mer markedsorienterte. Dette innebærer at bl.a. subsidiering av tilbaketrekning av frukt og grønt fra markedet i stadig mindre grad praktiseres for å få gårdbrukerne til å produsere sorter som forbrukerne etterspør, og ikke etter hvilke sorter de mottar tilskudd for.

Denne trenden ble videreført i EUs reform av markedsordningen for frukt og grønt i 1996. Ved reformen i 1996 ble frukt og grønt en del av EUs felles jordbrukspolitikk (CAP), gjennom:

- Rådets forordning (EG) nr. 2200/96, om den felles organiseringen av markedet for frukt og grønnsaker.
- Rådets forordning (EG) nr. 2201/96, om den felles organiseringen av markedet for bearbeidede frukt og grønnsaker
- Rådets forordning (EG) nr. 2202/96 om å opprette et system med tilskudd til produsenter av visse sitrusfrukter.

(EU, 2003a).

Den økonomiske hensikten med denne reformen var å få produsentene til å samle seg i organisasjoner slik at deres posisjon i markedet ble styrket. Dette ble sett på som viktig for at produsentene skulle klare å stå i mot en stadig mektigere og mer konsentrert grossist/detaljhandel og dagligvarebransje.

I forbindelse med forhandlingene med Agenda 2000, ble det ikke foreslått noen reform av frukt- og grøntsektoren. I stedet ble det gjennomført en reform av markedsordningen for friske frukt og grønnsaker, bearbeidede frukt og grønnsaker samt sitrusfrukter i løpet av 2000.

EUs regime for frukt og grønnsaker er dynamisk, og EU-kommisjonen følger hele tiden med på situasjonen for å sikre at produsentene holder følge med endringene i markedet som følge av endringer i etterspørselen og i handelsregimet. Den nåværende markedsordningen for frukt og grønt, bearbeidede frukt og grønnsaker samt sitrusfrukter er grunnlagt i et reformarbeid fra 1996, mens mindre justeringer for å forenkle regelverket ble innført i 2001 (EU, 2003b).

Ved reformen av CAP i 2003 var det eneste forslaget som direkte var relatert til frukt og grønnsaker, et forslag som gjaldt produksjon av nøtter. Selv om det ikke kom flere endringer i CAP-reformen som berørte de direkte tilskuddsordningene i frukt- og grøntsektoren holder EU-kommisjonen allikevel frukt- og grøntmarkedet under oppsyn, og holder åpnet for at det kan komme flere endringer av regimet hvis det er hensiktsmessig.

Det nåværende markedsordningen for frukt og grønnsaker dyrket i EU, gjelder for alle frukt og grønnsaker med unntak av poteter, vindruer, banan, mais, oliven samt bønner og erter til fôrproduksjon.

Det er EU-kommisjonen som er ansvarlig for detaljreglene innen sektoren, samt for innføringen av de regler og bestemmelser som er fastsatt i forordningen. Dette arbeidet inkluderer bl.a. faste kvalitetsregler, tilskudd til produsentorganisasjoner, eksportstøtte, tilskudd og minimumspriser for appelsiner og sitroner, samt den allmenne styringen av markedet for frukt og grønnsaker (EU, 2003a).

Markedsordningen for frukt og grønt gjelder ikke for poteter, og for matpoteter finnes det verken noen markedsordning eller eksportbidrag i EU. Den europeiske potetproduksjonen beskyttes allikevel av toll ved import fra tredjeland. Ved innførsel (fra andre EU-land) og import (fra tredjeland) av poteter til EU så finnes det særskilte regler for å beskytte mot spredning av skadegjørere, og det kreves derfor et sunnhetssertifikat ved import av matpotet²¹.

3.4.2 Markedsordningen for frukt og grønt²²

Formålet med EUs markedsordning for frukt og grønt er å sikre en stabil produksjon og produsentpriser som sikrer produsentene en stabil inntekt. For å oppnå disse målene har det blitt fastsatt følgende bestemmelser:

- Klassifisering av produktene
- Produsentorganisasjoner
- Bransjeorganisasjoner og bransjeavtaler
- Intervensjonsordning
- Kontroll
- Nærmere bestemmelser om handel med tredjeland

Klassifisering av produktene

Klassifisering og normer for frisk frukt og grønnsaker er en viktig del av EUs jordbrukspolitikk for frukt og grønnsaker. Standardene er laget for å stimulere til enklere handel med frukt og grønnsaker innad i EU og med tredjeland. Siden 1945 har Komiteen for Jordbruksproblemer i FNs økonomiske kommisjon for Europa utarbeidet kvalitetsnormer for bl.a. frukt og grønt. Disse kvalitetsnormene er i mange land frivillige, men for EU-landene er disse kvalitetsnormene obligatoriske. En slik implementering av internasjonale standarder er med på å redusere transaksjonskostnadene langs verdikjeden, og er med på å øke rentabiliteten av produktene. Kvalitetsnormene innebærer bl.a. at produktene ved pakking må merkes med produsentens navn, kategori og lignende (EU, 2003a).

I Sverige er det for eksempel Vekstinspeksjonen, som er en del av Jordbruksverket, som kontrollerer at kvalitets- og merkingsreglene følges. Kontrollen skjer ved stikk-

²¹ Ved handel med potet innen EU kreves det at varen er merket med produsentens eller pakkeriets offisielle registreringsnummer slik at man kan spore opp eventuelle skadesykdommer og lignende.

²² Kilde: Strossman (2003) og EU (2003a) og (2003b)

prøver hos produsenter, pakkerier, grossister og ute i butikkene (Jordbruksverket, 2001).

Produsentorganisasjoner

Produsentorganisasjoner er nøkkelelementet i EUs markedsordning for frukt og grønnsaker, og tilskudd over CAP til frukt og grønnsaker blir ikke utbetalt til hver enkelt produsent, men utbetales til tilskuddsberettigede produsentorganisasjoner. En produsentorganisasjon er en juridisk enhet, som er godkjent av medlemsstatene og som er opprettet på produsentenes eget initiativ. Formålet med å opprette slike produsentorganisasjoner er å:

- Sikre at produksjonen er planlagt og tilpasset etterspørselen, særlig i forhold til kvalitet, sporbarhet og mengde.
- Styrke produsentenes markedsposisjon, samt samle tilbudet av frukt og grønnsaker slik at produsentene står sterkere i forhandlinger med dagligvarebransjen.
- Forbedre produksjonsteknikker og økonomien, samt stabilisere produsentprisene.
- Fremme bærekraftige dyrkningsmetoder, produksjonsteknikker og miljøvennlig avfallssortering etc. for å bevare kvaliteten på vann, jord og landskap og for å ta vare på biodiversiteten.

Det er oppretter organisasjoner for flere kategorier produsenter, som bl.a. frukt og/eller grønnsaker, sitrusfrukter, nøtter, sopp eller produkter som skal til bearbeiding.

Medlemmene av en produsentorganisasjon har som ansvar å følge de regler som er vedtatt av organisasjonen og all produksjon fra medlemmene må avsettes gjennom organisasjonen. Medlemmene må også bidra finansielt til driftsfondet, der produsentene må betale en avgift basert på produsert mengde og produksjonsverdi levert til organisasjonen.

Produsentene kan opprette et driftsfond, som finansieres av produsentene selv og av EU. Dette fonden skal benyttes til å finansiere tilbakekjøp av produkter fra markedet, til å finansiere driftsprogram og til handlingsplaner for midlertidig godkjente produsentorganisasjoner. Den delen av driftsfondet som går til tilbakekjøp er fallende og seks år etter at myndighetene godkjente produsentorganisasjonenes første driftsplan kan bare 30 % av driftsfondet benyttes til tilbakekjøp. Driftsfondet skal finansieres 50 % av EU og 50 % av produsentorganisasjonenes medlemmer, men EU bidrar maksimalt med et tilskudd som tilsvarer 4,1 % av produsentorganisasjonens omsetning av godkjente produkter.

For å få tilskudd må produsentorganisasjonene innføre et driftsprogram. Driftsprogrammet gir produsentene mulighet til å gjennomføre tiltak som er med på å bedre produksjonen, avsetningen av produktet, anvendelse av miljøvennlige driftsmidler ol. Driftsprogrammene er flerårige og må vare i minimum tre år og maksimum i fem år.

Når dette tilskuddet ble innført var målet at 60 % av EUs produsenter skulle tilhøre en produsentorganisasjon, men i 2001 var det bare ca. 40 % av produsentene som var medlem av en slik organisasjon. Årsaken til den svake deltakelsen skyldes trolig at systemet er svært byråkratisk og tungrodd og det er derfor vanskelig å motivere produsentene til å delta i slike organisasjoner. Per i dag er det omlag 1 400

tilskuddsberettigede produsentorganisasjoner i EU, men antallet og størrelsen på disse produsentorganisasjonene varierer mye mellom medlemsstatene.

For at en produsentorganisasjon skal kunne få tilskudd må organisasjonen ha minimum fem medlemmer og en omsetning på minimum 0,25 mill. € i hhv. Finland og Sverige, mens i Danmark må en produsentorganisasjonene ha minimum en omsetning på 0,5 mill. €. Tilskuddet kan ikke benyttes til å dekke vanlige produksjonskostnader, men kan brukes til bl.a. økologisk produksjon og til å dekke kostnader ved gjennomføring av ulike miljøtiltak (EU, 2003a).

Bransjeorganisasjoner og bransjeavtaler

I tillegg til produsentorganisasjonene ble det i den nye markedsordningen lagt opp til at man kunne etablere bransjeorganisasjoner. Formålet med disse organisasjonene, er bl.a. å fremme produksjonen og avsetningen av frukt og grønnsaker. Disse organisasjonene består av organisasjoner eller foreninger som er involvert i produksjon, industri eller handel med frukt og grønnsaker. Per i dag kan det gis tillatelse til at det opprettes karteller innad i organisasjonene, selv om dette i utgangspunktet er mot EUs konkurransepolitikk. Det finnes ingen direkte tilskuddsordninger for slike organisasjoner. Siden 1996 har det bare blitt opprettet til sammen 6 bransjeorganisasjoner, hvorav to i Frankrike, tre i Spania og en i Hellas, men ingen i verken Sverige, Danmark eller Finland.

Intervensjonsordning

Produksjonen av frukt og grønnsaker er uforutsigbar, og et lite overskudd på markedet i noen uker kan føre til langvarige prisforstyrrelser på markedet. Som følge av dette, har produsentorganisasjoner mulighet til å trekke tilbake produkter det er overproduksjon av, fra markedet. De tilbakkjøpte frukt og grønnsakene kan enten utdeles gratis til sosiale eller veldedige formål, destrueres eller benyttes til dyrefôr. Ved tilbaketreking kan produsentene motta en kompensasjon for kostnaden relatert til tilbaketrekingen. Det kan mottas tilskudd ved tilbaketreking av: blomkål, tomat, eple, pærer, druer, appelsin, mandarin, sitron, klementin, aubergine, aprikos, fersken, nektarin, melon og vannmelon. Produsenter som ikke er medlem av en produsentorganisasjon kan også motta en kompensasjon fra EU. EUs kompensasjon vil da reduseres med 10 %.

I 2003 var samlet utbetalt i kompensasjon fra CAP på 134 mill. € for alle EU-landene, mot 143 mill. € i 2002. Det ble ikke utbetalt et slikt tilskudd til verken Danmark, Finland eller Sverige (EU, 2003b).

Kontroll

Medlemsstatene i EU har selv ansvar for at regelverket for EUs felles markedsordning for frukt og grønt overholdes, og de nasjonale myndighetene foretar kontroll i form av stikkprøver. EU-kommisjonen kan også la kompetente institusjoner gjennomføre kontrollen i samarbeid med de nasjonale myndighetene.

Nærmere bestemmelser om handel med tredjeland²³

Sverige, Danmarks og Finlands handel med andre land kan deles inn i handel med andre EU-land (intern-handel) og handel med tredjeland. Innad i EU har man gjennom tollunionen fri flyt av varer. Det vil si at det på EUs indre marked ikke er tillatt for et land å pålegge toll eller tollkvoter på varer som importeres fra andre EU-land. Medlemslandene har heller ikke lov til å ha andre reguleringer eller avgifter som kan virke handelshindrende. Import og eksport av varer innad i EU behøver heller ikke å tolldeklarerer, og det er bare i visse tilfeller nødvendig å vise frem varenes tollstatus.

For handel med tredjeland finnes regler som er bindene for alle medlemslandene, samt at det også finnes en del nasjonale handelsbestemmelser. Vi vil nedenfor se nærmere på hvilke bestemmelser som gjelder ved import av frukt og grønnsaker til EU, der bestemmelsene også gjelder for Sverige, Danmark og Finland. EUs handelsbestemmelser for frukt og grønt inneholder følgende tiltak:

- Toll og tollbeskyttelse via inngangsprissystemet
- Eksportstøtte
- Mulighet til å innføre sikkerhetsklausul (SSG)

Inngangsprissystemet

Inngangsprissystemet omfatter året rundt tomat, agurk, sitron og epler, mens bl.a. appelsin, mandarin, druer, pærer, fersken og plommer bare inngår i systemet deler av året. Grunnprisnippet for ordningen er at varepartiet som skal importeres fra tredjeland omfattes av et såkalt inngangsprissystem (EG nr. 3223/94). Ved import av frukt og grønt fra tredjeland pålegges varene en toll. Denne tollene består av to deler: en verditoll og en særskilt toll. Hvis importprisen er lik eller overstiger inngangsprisen må importøren bare betale verditollen. Er prisen lavere enn inngangsprisen må man betale både en verditoll og en differensiert særskilt toll. Størrelsen på den differensierte tollene avhenger av hvor mye lavere importprisen er enn inngangsprisen. Formålet med denne ordningen er å hindre all import under et vist prisnivå.

Inngangsprisen skal i utgangspunktet gjenspeile det prisnivået som gjelder på EU-markedet, prisen skal også gjenspeile sesongvariasjoner. Noen produkter omfattes av dette prissystemet i visse deler av året, og er utenom disse sesongene bare pålagt en ren verditoll²⁴.

I tillegg til inngangsprissystemet har EU handelsavtaler med en rekke land, der handelsavtalene innebærer at man kan importere frukt og grønnsaker med enten preferansetoll eller preferansekvoter.

²³ Kilde: Tullverket (2003)

²⁴ I stedet for å betale toll etter inngangsprissystemet kan man også betale toll på basis av sjablonverdi-metoden. Sjablonverdi er en «sats» som fastsettes daglig av EU-kommisjonen og som i store deler av året ligger høyere det øverste intervallet for inngangsprisen.

Eksportstøtteordningen

For at bl.a. prisene på jordbruksprodukter (inkl. frukt og grønnsaker) skal holde seg stabile på EUs indre marked, ønsker EU og selge overproduksjonen av jordbruksprodukter til land utenfor EU. For å lette eksporten, kan EU derfor gi eksportstøtte til eksportører av jordbruksprodukter.

Eksportstøtteordningen for frukt og grønnsaker ble innført den 1. juli 1995. Eksportstøtten fordeles og fastsettes for seks perioder under et GATT-år, dvs. mellom 1. juli og 30. juni. Produktene må videre oppfylle EUs handelsnormer for frukt og grønnsaker for å kunne få støtte. Eksportstøttens størrelse avhenger av differansen mellom prisen i EUs indre marked og prisen på verdensmarkedet.

Det kan gis eksporttilskudd til friske frukt og grønnsaker som tomat, epler, appelsin, sitron, druer, fersken, nektariner. I 2001 ble det ikke utbetalt eksporttilskudd til Finland, Sverige eller Danmark, men samlet sett ble det utbetalt 36,1 mill. € for friske frukt og grønnsaker til EU-land i 2001 (Strossman, 2003).

3.4.3 Markedsordningen for bananer²⁵

Den 1. juli 1993 innførte EU-kommisjonen en felles markedsordning for bananer. Formålet med denne markedsordningen er å beskytte EUs bananprodusenter, samt å sikre at mengden import tilsvarer etterspørselen og at bananene er av god kvalitet. EUs bananmarked kan deles inn i tre: Bananer fra EU (inkl. Martinique og Guadeloupe), bananer fra ACP-landene²⁶, samt bananer fra andre land, såkalte dollarbananer. Bananreguleringen innebærer følgende ordninger:

- Tilskudd til bananprodusenter i EU
- Regler for import av bananer fra tredjeland
- Kontroll av kvaliteten på bananer ved import fra tredjeland.

Tilskudd til bananprodusenter i EU

Produksjonen av bananer i EU skjer i Portugal, Spania, Frankrike og Hellas. Som følge av et generelt høyere kostnadsnivå i Europa, et kaldere klima ol. er produksjonskostnadene for bananer i EU høyere enn i f.eks. Sentral- og sydamerika. Bananprodusentene i EU mottar derfor et kompensasjonstilskudd som utgjør forskjellen mellom en fast referanseinntekt og en gjennomsnittspris for de bananer som produseres i EU gjennom året.

Regler for import av bananer fra tredjeland

I markedsordningen for bananer er importen oppdelt i to kvoter; kvote for import fra ACP-land og en kvote fra andre land (dvs. dollarbananer). Siden bananordningen ble innført i 1993 har det vært mange endringer innenfor denne kvoteordningen som følge av EU-utvidelsen i 1995 og endringer i WTO-avtalen regelverk.

I 2000 forhandlet man frem to ny kvoteordninger (tollkvote A og B) for bananer der det ble fastsatt en tollkvote på til sammen 2,6 mill. tonn. Disse kvoteordninge-

²⁵ Kilde: EU (2003b)

²⁶ Med ACP-land så menes land i Afrika, Vest-India og Stillehavsområdene med gamle handelsforbindelser med noen av de europeiske landene.

ne gjelder for alle tredjeland, der ACP-landene kan eksportere bananer tollfritt inn til EU, mens andre land (dollarbananer) må betale en tollsats på 75 €/tonn. I tillegg opprettet man en tredje kvote (kvote C) på 750 000 tonn. Denne kvoten er åpen for alle land, men innenfor kvoten ilegges dollarbananer en toll på 300 €/tonn mens import av ACP-bananer innenfor denne kvoten er tollfri.

Fra 1. januar 2005 skal importen av bananer inn til EU ikke lenger begrenses av kvoter, men bare av toll. Før den tid er det derfor nødvendig å forhandle frem et akseptabelt tollnivå for alle parter.

3.4.4 Tilskuddsordninger

Selv om frukt og grønnsaker står for 15 % av EUs totale jordbruksproduksjon, så går bare 4 % av EUs samlede jordbrukstilskudd til frukt og grønnsaker. I 2003 utgjorde samlet EU-tilskudd til frukt- og grøntsektoren 1 558 mill. €, mens Finland mottok i 2001 til sammen 0,1 mill. € i samlet tilskudd til frukt- og grøntsektoren fra EU. Sverige mottok samme år 1,7 mill. € og Danmark 0,7 mil. € (EU, 2003b).

Vi vil i dette kapitlet se nærmere på dagens tilskuddsordninger til svensk jordbruk som berører frukt- og grøntsektoren, der ordningene omfatter både nasjonale tilskudd og CAP-tilskudd. Tilskuddsordningene for Finland og Danmark vil bli nærmere omtalt i kapittel 4.4.1 og 5.4.1.

Sverige har ingen direkte nasjonale tilskuddsordninger for frukt- og grøntsektoren, men frukt og grøntprodusenter kan på samme måte som andre jordbruksprodusenter søke om tilskudd gjennom de generelle tilskuddsordningene. Det finnes heller ingen direkte tilskuddsordninger til frukt- og grøntsektoren over CAP, med unntak av tilskudd til produsentorganisasjoner, intervensjonsordningen og eksportstøtteordningen, jf. kapittel 3.4.2.

I 2003 utgjorde direkte tilskudd til svensk landbruk om lag 8,7 mrd. kroner der støtten består av:

- Arealerstatning (4 025 mill. kr)
- Dyretilskudd (1 504 mill. kr)
- Regionale tilskudd (787 mill. kr)
- Miljøtilskudd (2 211 mill. kr)
- Tilskudd til dyrkningsplaner (194 mill. kr)

(Jordbruksverket, 2004a)

Disse tilskuddsordningene er enten helfinansiert av EU eller delfinansiert over nasjonale fond. CAP-tilskuddene er nært linket til EUs felles markedsordningen for jordbruk, og er finansiert over EUs budsjett. Arealerstatning gjelder bare for korn, oljeplanter etc. og ikke for produksjon av frukt og grønnsaker, og vi vil derfor ikke komme nærmere inn på denne ordningen her. Regionale tilskudd og miljøtilskudd derimot, er generelle tilskudd som også kan gis til produsenter med frukt- og grøntproduksjon (Jordbruksverket, 2004a).

Regionale tilskudd

I EU er noen områder klassifisert som mindre gunstige jordbruksområder²⁷, og i disse områdene har man mulighet til å gi gårdbrukerne et *kompensasjonstilskudd* og/eller et *nasjonalt tilskudd til nordlige områder*. Formålet med disse tilskuddene er å sikre fortsatt jordbruksdrift i utkantstrøk med den hensikt å opprettholde bosetningen på landsbygdene.

I Sverige kan man gi *kompensasjonstilskudd* for tilskuddsområdene i Nord-Sverige, deler av skogs- og mellombygdene i Sør-Sverige og Midt-Sverige, samt på visse områder på Øland og Gotland. Kompensasjonstilskuddet gis først og fremst til beiteområder og lignende, men i visse tilskuddsområder i Nord-Sverige kan også korn og poteter få tilskudd.

Når det gjelder *nasjonalt tilskuddet til nordlige områder* har det som formål å opprettholde tradisjonell jordbruksproduksjon i områder som er spesielt utsatt for et hardt klima. Videre har tilskuddet som formål å bedre produksjonsstrukturen, omsetningen og foredlingen av jordbruksprodukter i nordlige områder. Dette tilskuddet fullfinansieres over nasjonale budsjett. Tilskuddet kan gis ved produksjon av bl.a. poteter, frukt og bær (Jordbruksverket, 2004a).

Miljøtilskudd

Formålet med miljøtilskuddet er å redusere jordbrukets belastning på miljøet. Hvert land utformer et eget program for miljøvennlige produksjonsmetoder i jordbruket og for å bevare det biologiske mangfoldet i kulturlandskapet. Programmene utformes etter landenes egne forhold og miljøproblem (Jordbruksverket, 2004a).

I Sverige kan frukt- og grøntprodusenter motta miljøtilskudd over denne ordningen, ved produksjon av *brune bønner på Åland* og produksjon av *sukkererter på Gotland* og ved *økologisk produksjon*. I tillegg kan man få tilskudd ved bevaring av natur- og kulturmiljøer, ved å ha et åpent og variert dyrkningslandskap og ved bevaring av våtmark og småvann (Jordbruksverket, 2004a).

Strukturtilskudd

De viktigste strukturtilskuddene består av starttilskudd til yngre jordbrukere samt investeringstilskudd, der man bl.a. kan mota tilskudd til investeringer som bedrer bearbeidingen av og markedsføringen av jordbruksprodukter. Dette tilskuddet kan også gis til frukt- og grøntprodusenter, og i 2003 ble det utbetalt 3,7 mill. kroner til frukt- og grøntprodusenter og 1,6 mill. kroner til potetprodusenter over dette tilskuddet i Sverige (Jordbruksverket, 2004a).

Andre tilskuddsordninger

I tillegg til disse tilskuddsordningene finnes det en tilskuddsordning for nøtter og bearbeidede frukt og grønnsaker. Frukt- og grønnsaksprodusenter kan også søke om tilskudd fra EU gjennom ulike bygdeutviklingsprogram. Som følge av at disse programmene ikke er produktspesifikke er det vanskelig å estimere hvor mye frukt- og grønnsaksprodusenter mottar i slik støtte. EU kan videre bidra med økonomisk

²⁷ Least Favoured Areas (LFA)

støtte for å markedsføre jordbruksprodukter, inkludert frukt og grønnsaker, både på det interne markedet og i tredjeland. Slike markedsføringsordninger finansieres 50 % av EU, 30 % av handelsorganisasjonene og 20 % av det gjeldene medlemslandet. Formålet med markedsføringen innad i EU er å stimulere til økt forbruk av frukt og grønnsaker, ved bl.a. å få ned forbrukernes gjennomsnittsalder (Strossman, 2003).

3.4.5 Skatter og avgifter

Vi vil her gi en kort oversikt over noen skatter og avgifter som vil kunne ha betydning for prisnivået i Sverige, og som kan være med på å skape ulikt prisnivå i de nordiske landene.

Merverdiavgift

I 1995, når Sverige gikk inn i EU, var merverdiavgiften på næringsmidler på 21 % og 25 % på tjenester samt alkoholholdige drikker solgt fra Systembolaget. Den 1. januar 1996 satte Sverige ned merverdiavgiften på næringsmidler ned fra 21 til 12 %. Det finnes ytterligere en lavere sats på 6 % for aviser, tog- og bussreiser etc. (Skatteverket, 2004).

Arbeidsgiveravgift

Sverige hadde i 2003 en generell arbeidsgiveravgift på 32,82 %, og det ble samme året innkrevd ca. 322,3 mrd. kr i arbeidsgiveravgift (Finansdepartementet, 2003)²⁸.

Avgift på næringsmidler

Sverige har en avgift på næringsmidler, der avgiften gjelder for alle næringsmidler (inkl. kjøtt). Avgiften er administrert slik at hvert foretak årlig betaler en tilsynsavgift basert på en klassifisering i avgiftsklasser. Avgiftsklassene er delt opp i 5 grupper (A-E), hvor det er foretakets omsetning som avgjør hvilken avgiftsklasse de tilhører.

I tillegg til denne næringsmiddelavgiften, finnes det også en egen avgift knyttet til «ærenden om tillstænd eller godkennande», som skal dekke kostnadene ved godkjenning eller tilsyn av laboratorier, nye tilsetningsstoffer, prosesskjemikalier etc. (Statens Livsmedelsverk, 2001).

3.5 Prisdata og prisutvikling

Vi vil se på prisutviklingen på produsent- og forbrukernivå for frukt og grønnsaker i Sverige, i perioden 1995–2003.

²⁸ For 2003 besto denne avgiften av en sykeforsikring på 11,08 %, en arbeidsmarkedsavgift på 3,70 %, en arbeidsskadeavgift på 0,68 %, en etterlevende pensjonsavgift på 1,70 %, en foreldreforsikringsavgift på 2,20 %, en alderspensjonsavgift på 10,21 % og en allmenn lønnsavgift på 3,25 % (Arbetsgivarverket, 2003).

3.5.1 Om prisdataene

Produsentpriser

I Sverige er det Jordbruksverket som har ansvar for å innhente produsentpriser på frukt og grønt. I følge Jordbruksverket innhentes produsentprisene månedlig fra en rekke produsenter, og velges ut slik at prisene skal dekke store deler av markedet (Jordbruksverket, 2004c). Produsentprisene på frukt og grønt innhentes i den perioden de ulike kulturene er i sesong, dvs. at gjennomsnittlig årlig produsentpris er et veid snitt av produsentprisen i den perioden den aktuelle kulturen er i sesong.

I løpet av perioden 1995–2003 har det skjedd noen endringer når det gjelder innsamlingen av priser og prisdefinisjoner har blitt endret etc. Disse endringene kan ha hatt en påvirkning på prisnivået og gjøre sammenligningen over tid noe mer usikker. Dette gjelder ikke for prisindekstallene. For å få mest mulig sammenlignbare data har vi derfor tatt utgangspunkt i prisindekstallene, der 1995 er satt til 100, for videre å bare benytte reelle priser for 1995 for å beregne prisutviklingen i hele perioden.

Produsentprisindeksen/avregningsprisindeksen i Sverige (A-indeksen) har som formål å vise utviklingen av produsentprisen for jordbruksprodukter. A-indeksen er en prisindeksserie, som ikke inkluderer direkte tilskudd som arealerstatninger eller husdyrtilskudd. Denne indeksen inkluderer heller ikke transportkostnader til bondens leveringspunkt. A-indeksen er sammenlignbar med EUs «Output Price Index». Siden frukt- og grøntprodukter er sesongprodukter, benyttes det «kurvmetoden» for å beregne A-prisindeksen for disse produktene. Dette innebærer at indeksen for de enkelte produktene bare beregnes for de periodene det respektive produktet finnes på markedet. De månedene det hentes inn forbrukerpriser, er ikke tilsvarende de månedene det innhentes produsentpriser på.

Forbrukerpriser

Statistiska Centralbyrån (SCB) i Sverige har ansvar for å hente inn priser på detaljistnivå, der prisutviklingen er basert på konsumprisindeksen (KPI) (SCB, 2004a). Konsumprisindeksen er bygd opp på samme måte som i Norge og prisene inkluderer indirekte skatter, avgifter og subsidier som legges på varene. I Sverige er det hentet inn årlige reelle forbrukerpriser i 1995, og årlige prisindekser for perioden 1995–2003 (SCB, 2004a).

I konsumprisindeksen inngår både svenskproduserte og importerte varer, og en økning i KPI gjenspeiler derfor ikke nødvendigvis en økning i produsentprisene. Produsentprisene gjenspeiler stort sett situasjonen på produsentsiden i Sverige, der faktorer som vær og avling spiller inn, mens KPI til stor del gjenspeiler situasjonen i EU og på verdensmarkedet. Andre faktorer, som beregningsmessige forskjeller skiller også produsentprisen og KPI som gjør at disse blir vanskelig å sammenligne direkte.

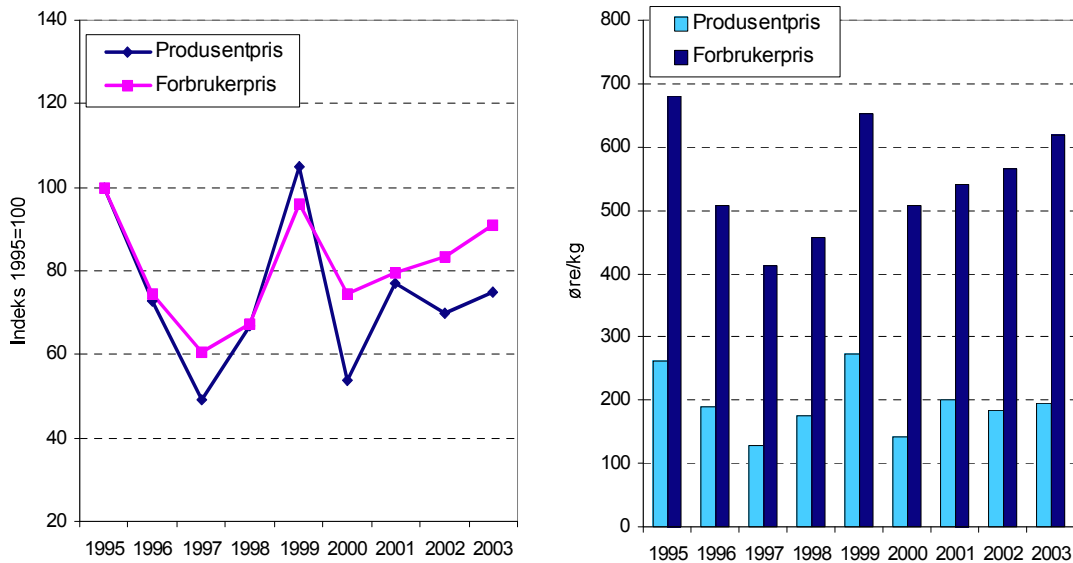
3.5.2 Prisutvikling 1995–2003

Potet

I Sverige produseres det årlig ca. 910–915 000 tonn poteter, men de senere årene har produksjonen av potet gått ned. Det totale forbruket av poteter i Sverige ligger på nesten 102 300 tonn (Jordbruksverket, 2003) og mesteparten av forbruket kommer fra svenskproduserte poteter. Importen av poteter har de siste årene ligget på mellom 7–14 % av totalt forbruk²⁹.

Gjennomsnittlige årlige produsentpriser på potet inkluderer bare høst/vinterpoteter og ikke nypoteter i sommermånedene. Høst/vinterpoteter avsettes først og fremst i perioden september/oktober til april/mai, mens nypoteter dominerer markedet i den resterende perioden. Generelt sett er prisene på nypotet som regel høyere enn prisene på høst/vinterpoteter og Jordbruksverket har derfor ikke hentet inn priser på matpoter for perioden juni til august. Gjennomsnittlige årlige forbrukerpriser oppgitt av SCB inkluderer både høst/vinterpoteter og nypoteter.

Figur 3.3 gir en oversikt over utviklingen i potetpriser på produsent- og forbrukernivå i perioden 1995–2003. Av figuren ser vi at produsent- og forbrukerprisindeksen har fulgt hverandre gjennom hele perioden, men at det er store årlige variasjoner i prisene. Produsentprisene på potet har i perioden 1995–2003 gått ned med 25 %, der produsentprisen i 1995 var på 2 610 øre/kg og 1 960 øre/kg i 2003. I samme periode har forbrukerprisene gått ned med 9 %, fra 6 810 øre/kg til 6 19 øre/kg.

Figur 3.3 Indekserte og absolute potetpriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

²⁹ Omfatter import av samtlige poteter med unntak av de som benyttes til fremstilling av stivelse og som settepoteter. M.a.o. omfatter importen poteter som går direkte til forbruk, til bearbeiding og eventuelt til dyrefor.

Tabell 3.10 gir en oversikt over endringen i margin til grossist/detaljist i perioden 1995–2003, i både øre/kg og som prosent av produsentpris. Ved utregning av margin er merverdiavgift trukket fra. Som vi ser av tabell 3.10 har margin til grossist/detaljist økt med 26 % fra 1995 til 2003. Margin som prosent av produsentpris ligger på mellom 106 % og 216 %, og varierer i hele perioden.

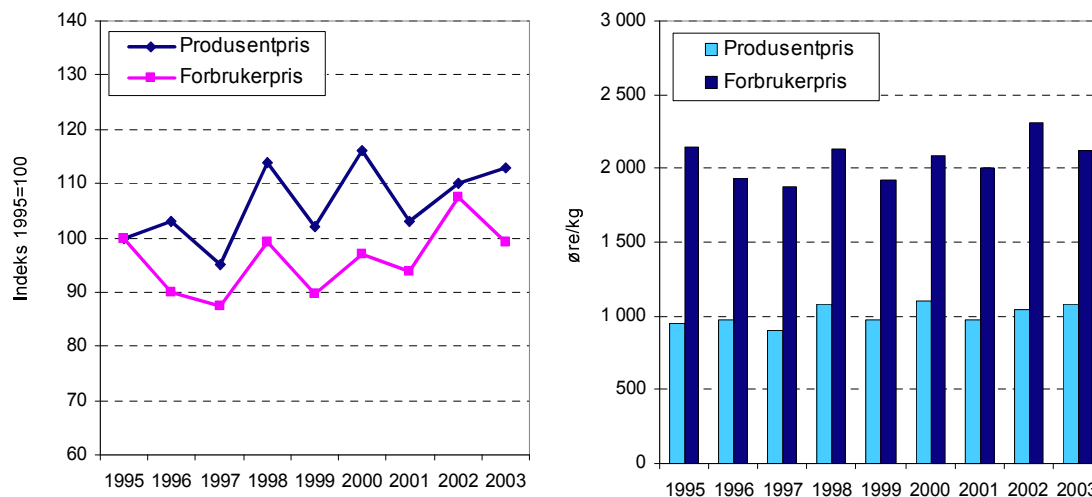
Tabell 3.10 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) , for potet

Ar	Margin til grossist/detaljist, øre/kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	277	106
1996	255	134
1997	236	185
1998	228	131
1999	301	110
2000	305	216
2001	275	137
2002	316	173
2003	349	178

Tomat

I Sverige produseres det om lag 17–23 000 tonn tomater årlig, og produksjonen foregår først og fremst i drivhus. Svensk tomatproduksjon forsyner markedet med tomater i månedene april til november. Det totale forbruket av tomater er på om lag 82–88 000 tonn årlig og ca. 74 % av det totale forbruket kommer fra importerte tomater (SCB, 2004b). Den svenske eksporten av tomater er forholdsvis lav og de senere årene har Sverige eksportert om lag 1–3 % av den totale produksjonen (Jordbruksverket, 2002). Sveriges handel med tomater foregår først og fremst med andre EU-land.

Figur 3.4 gir en oversikt over utviklingen i tomatprisen på produsent- og forbrukernivå i perioden 1995–2003. Som man ser av figuren har både forbrukerprisen og produsentprisen variert mye gjennom hele perioden. Ser man hele perioden under ett, har produsentprisindeksen gått opp med 13 % fra 1995 til 2003, mens forbrukerprisindeksen ligger på samme nivå i 2003 som i 1995.

Figur 3.4 Indekserte og absolutte tomatpriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

Ser vi nærmere på endringene i absolutt margin til grossist/detaljist i perioden 1995–2003, ser vi av tabell 3.11 at margin til grossist/detaljist har gått opp med 7 % fra 1995 til 2003, men marginen varierer mye fra år til år. I samme periode ligger marginen som prosent av produsentpris på mellom 66 % og 94 %³⁰.

Tabell 3.11 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), for tomat

Ar	Margin til grossist/detaljist, øre/kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	744	78
1996	720	74
1997	746	83
1998	789	73
1999	723	75
2000	729	66
2001	788	81
2002	985	94
2003	797	74

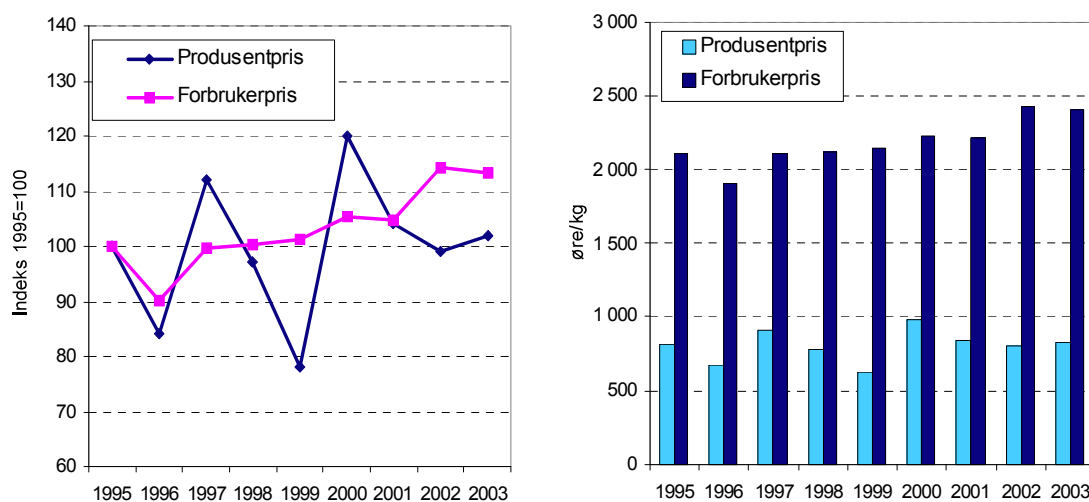
Agurk

Som tomat, forsynes markedet med svenskprodusert agurk først og fremst i månedene april–november. Det svenske forbruket av agurker ligger årlig på ca. 46 000 tonn, og av dette står importen for inntil 50 %.

Figur 3.5 gir en oversikt over utviklingen i agurkprisen på produsent- og forbrukernivå i perioden 1995–2003. Produsentprisen har variert i hele perioden, men fra

³⁰ Ved utregning av margin er merverdiavgift trukket fra.

1995 til 2003 har den kun gått ned med 2 %. Forbrukerprisen har i samme periode gått opp med 13 %.

Figur 3.5 Indekserte og absolutte agurkepriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

Tabell 3.12 gir en oversikt over endring i margin til grossist/detaljist for agurk i perioden 1995–2003, i både øre/kg og som prosent av produsentpris. Margin til grossist/detaljist har økt med 49 % fra 1995 til 2003. Margin som prosent av produsentpris var på det laveste i 2000 med 101 % og på det høyeste i 1999 med 197 %³¹.

Tabell 3.12 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), for agurk

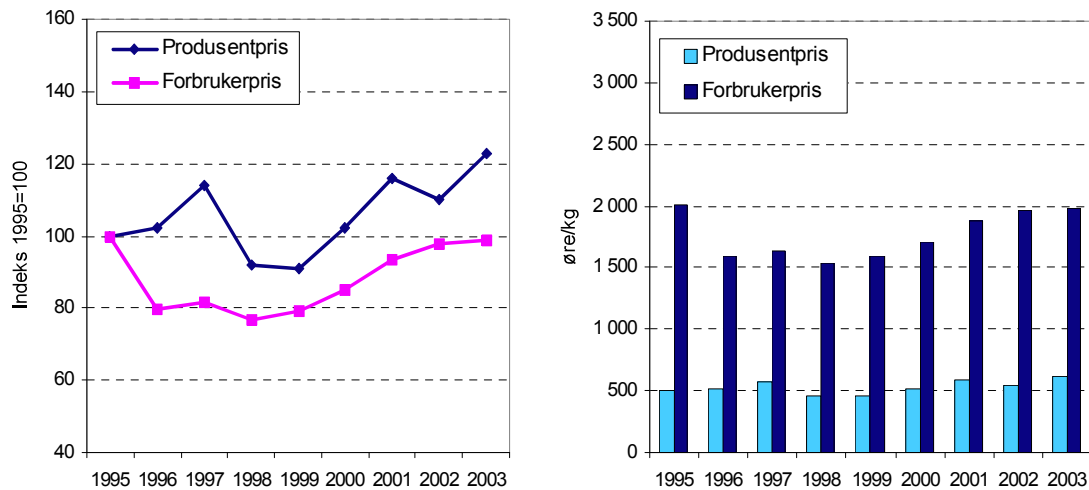
Ar	Margin til grossist/detaljist, øre/kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	857	105
1996	992	145
1997	946	104
1998	1 077	136
1999	1 250	197
2000	984	101
2001	1 102	130
2002	1 323	164
2003	1 278	154

³¹ Ved utregning av margin er merverdiavgift trukket fra.

Blomkål

Som følge av at blomkål er en frilandsgroønnsak varierer den svenske produksjonen mye fra år til år, og årlig ligger den totale produksjonen på mellom 3 500 og 7 000 tonn. Svenskprodusert blomkål avsettes i markedet i perioden juni til november, mens importen dominerer markedet resten av året. Det importeres årlig ca. 4–5 000 tonn blomkål til Sverige, dvs. at importen står for mellom 40–50 % av det svenske markedet for blomkål. Sverige har liten eksport av blomkål til utlandet.

Figur 3.6 gir en oversikt over utviklingen i blomkålprisen på produsent- og forbrukernivå i perioden 1995–2003. Som vi ser av figuren har produsentprisindeksen variert mye i hele perioden. Forbrukerprisen har i hele perioden frem til 2003 ligget under prisnivået i 1995. Prisindeksen for blomkål på produsentnivå har i hele perioden, sett under ett, økt med nesten 23 %, mens den på forbrukernivå er på samme nivå i 2003 som det den var i 1995.

Figur 3.6 Indekserte og absolutte blomkålpriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

Når det gjelder endringen i margin til grossist/detaljist viser tabell 3.13 at marginen har holdt seg på relativt likt nivå i hele perioden, og at den bare har økt med 4 % fra 1995 til 2003. Margin som prosent av produsentpris har også holdt seg relativt stabil, og har variert mellom 152 % og 216 % i løpet av perioden

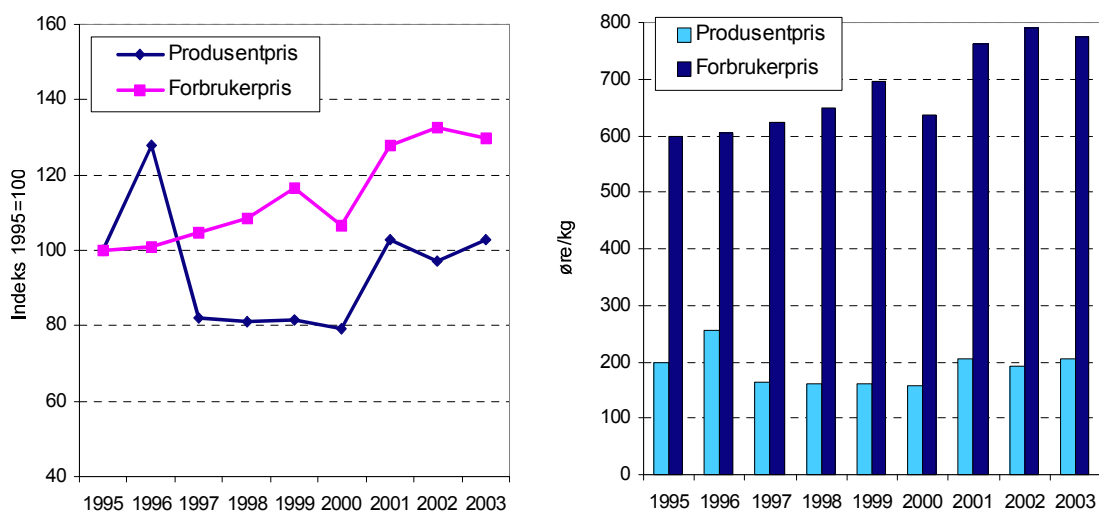
Tabell 3.13 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), for blomkal

Ar	Margin til grossist/detaljist, øre/kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	1 084	216
1996	896	175
1997	870	152
1998	893	194
1999	943	207
2000	989	194
2001	1 072	184
2002	1 176	213
2003	1 126	183

Gulrot

Gulrot er en lagringsgrønnsak der svensk produksjon forsyner det svenske markedet hele året. Svensk produksjon har de siste årene vært på mellom 77–85 000 tonn. Det importeres årlig ca. 5–7 000 tonn gulrot til det svenske markedet, og hovedparten av importen foregår i månedene april til juni. Sveriges eksport av gulrot varierer fra år til år, men det ble eksportert ca. 600 tonn gulrot i 2001.

Utvikling i gulrotpriser presenteres i figur 3.7. I perioden 1995 til 2003 har produsentprisen variert forholdsvis mye, mens forbrukerprisen har hatt en positiv vekst i nesten hele perioden, med unntak av i år 2000. Produsentprisen på gulrot har i perioden 1995–2003 gått opp fra 1 990 øre/kg til 2 050 øre/kg. Forbrukerprisen har i samme periode gått opp med nesten 30 %, fra 5 970 øre/kg til 7 740 øre/kg.

Figur 3.7 Indekserte og absolutte gulrotpriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

Tabell 3.14 gir et bilde av endringer i margin til grossist/detaljist i perioden 1995–2003. Marginen til grossist/detaljist har i perioden 1995–2003 økt med 204 øre/kg, dette er en økning på nesten 75 %. Påslaget hos grossist/detaljist er på mellom 108 % og 279 % av produsentpris i perioden 1995–2003, med et snitt på 221 % (ekskl. mva.).

Tabell 3.14 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), for gulrot

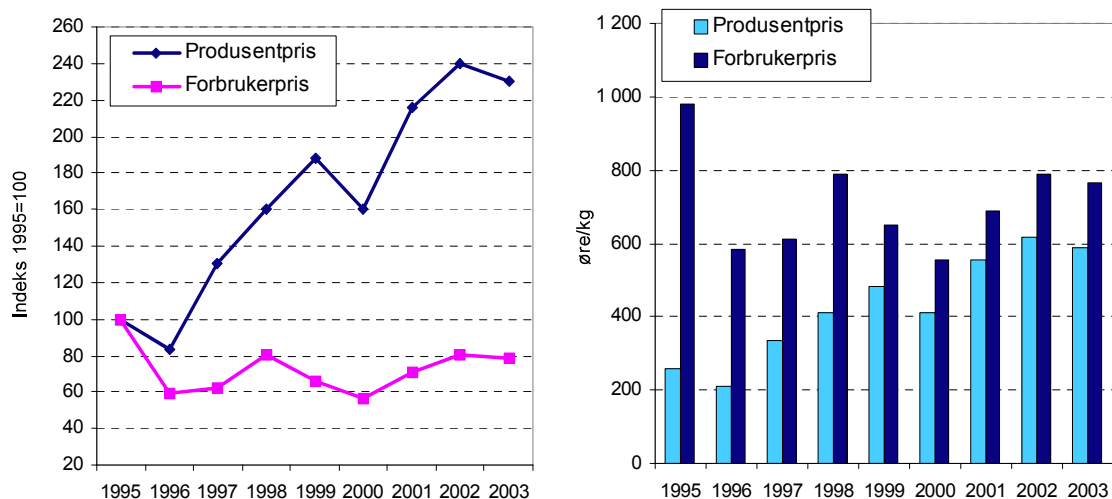
Ar	Margin til grossist/detaljist, øre/kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	273	137
1996	276	108
1997	387	237
1998	409	254
1999	451	279
2000	402	256
2001	467	228
2002	504	261
2003	477	232

Løk

Løk er også en lagringsgrønnsak der den svenske produksjonen forsyner markedet store deler av året. Mesteparten av importen foregår i perioden april–august, men det importeres løk gjennom hele året. Det totale forbruket av løk på det svenske markedet er på ca. 59 000 tonn, hvorav 60 % er produsert i Sverige. Eksporten av løk til andre land er forholdsvis lav, og varierer mye fra år til år³². Både produksjonen og importen varierer også forholdsvis mye fra år til år.

Figur 3.8 gir en oversikt over prisutviklingen på produsent- og forbrukernivå i perioden 1995–2003. Som vi ser av figuren har produsentprisindeksen i perioden økt betraktelig, mens forbrukerprisindeksen har hatt nedgang. Fra 1995 til 2003 økte produsentprisen med 130 %, fra 2 560 øre/kg til 5 890 øre/kg. I samme perioden gikk forbrukerprisen ned med 22 %, fra 9 780 øre/kg til 7 640 øre/kg. Vi har ingen forklaring på den store økningen i produsentprisen i løpet av perioden, men det kan tyde på feil i datamaterialet.

³² Det ble i 2001 eksportert 187 tonn løk, mot 562 tonn i 1995.

Figur 3.8 Indekserte og absolutte løkpriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

Marginen til grossist/detaljist (ekskl. mva.) ligger i snitt på om lag 197 øre/kg, men varierer i hele perioden. Fra 1995 til 2003 har marginen gått ned fra 517 øre/kg til 84 øre/kg. Margin som prosent av produsentpris har gått ned fra 202 % i 1995 til 14 % i 2003. Dette er vist i tabell 3.15.

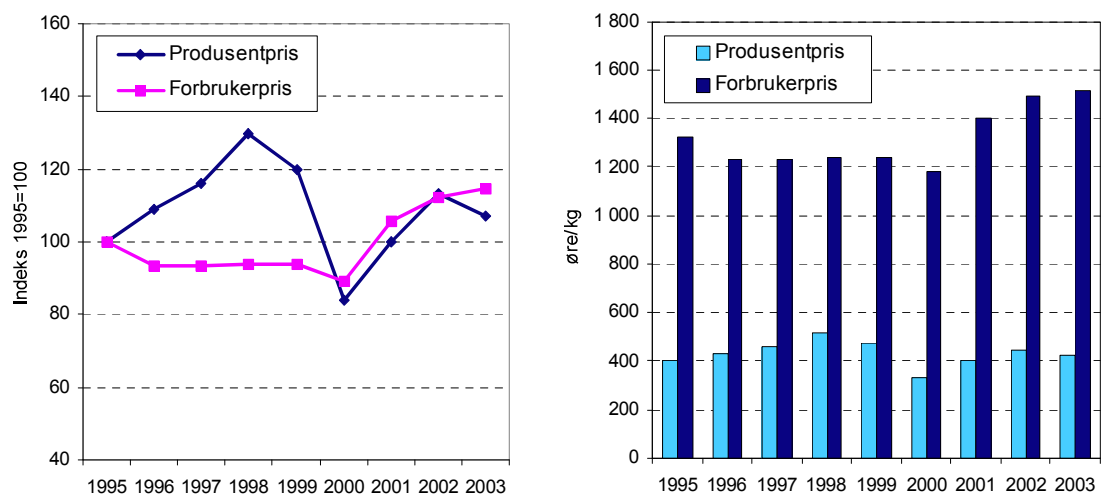
Tabell 3.15 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), for løk

Ar	Margin til grossist/detaljist, øre/kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	517	202
1996	301	141
1997	205	62
1998	366	112
1999	90	19
2000	80	20
2001	53	10
2002	78	13
2003	84	14

Epler

Svenske epler er en sesongvare, og det svenske markedet forsynes med utenlandske epler store deler av året. Den svenske epleproduksjonen varierer mye fra år til år, men har de senere årene ligget på mellom 18–19 000 tonn. I perioden 1995 til 2003 har det årlig blitt importert mellom 20 000 tonn 80 000 tonn epler, og importen er fordelt jevnt ut over hele året. I 2002 var det totale forbruket av epler på 98 000 tonn (inkl. epler til press), hvorav importen sto for 82 %.

Figur 3.9 gir en oversikt over prisutviklingen på produsent- og forbrukernivå for epler i perioden 1995–2003. Som vi ser av figuren hadde produsent- og forbrukerprisindeksen en noe ulik utvikling frem til 2000, men har etter det hatt en tilsvarende lik vekst. Produsentprisen har i perioden 1995–2003 gått opp med 7 %, men har innad i perioden hatt store variasjoner. Forbrukerprisen har i samme periode gått opp med 15 %.

Figur 3.9 Indekserte og absolutte eplepriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

Tabell 3.16 gir et bilde av utviklingen i margin til grossist/detaljist i øre/kg og som prosent av produsentpris. I følge tabell 3.16 har marginen til grossist/detaljist (ekskl. mva.) holdt seg relativt stabil og ligget i snitt på ca. 624 øre/kg fra 1995 til 1999. Fra 1999 og frem til 2003 har marginen økt fra 618 øre/kg til 911 øre/kg. Ser man må marginen som prosent av produsentpris har den gått opp fra 163 % i 1995 til 214 % i 2003.

Tabell 3.16 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), for epler

Ar	Margin til grossist/detaljist, øre/kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	649	163
1996	653	151
1997	625	136
1998	576	112
1999	618	130
2000	706	212
2001	836	211
2002	860	192
2003	911	214

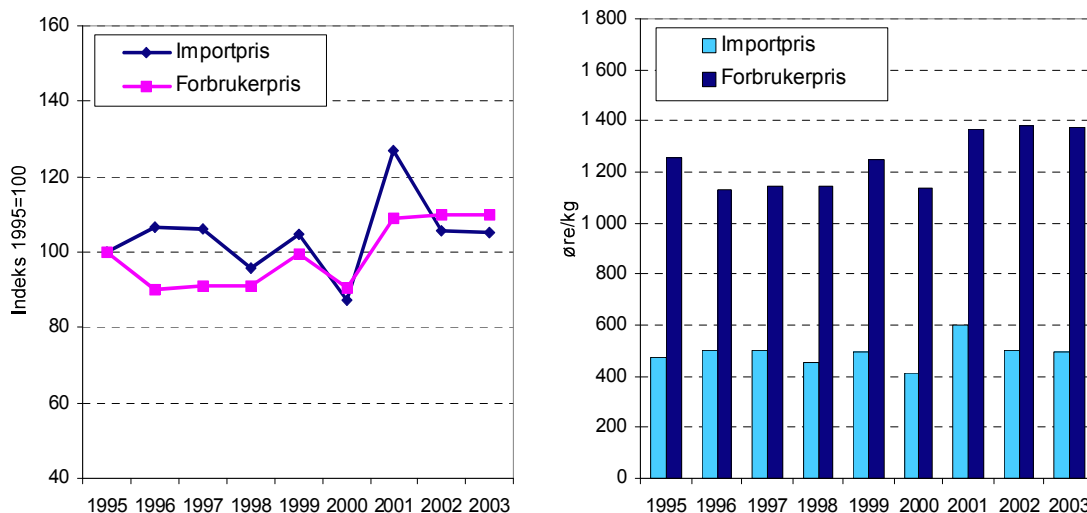
Jordbær

Som følge av at jordbærproduksjonen er forholdsvis lav, innhentes det ikke produsentpriser på jordbær. Jordbær inngår heller ikke i SCB sin konsumprisindeks, og vi kan derfor ikke si noe om utviklingen i produsent- og forbrukerpriser på jordbær i Sverige.

Appelsin

Appelsin produseres ikke i Sverige, og alt forbruk av appelsiner på det svenske markedet importeres fra andre land. Som følge av det ikke produseres jordbær i Sverige, finnes det derfor ikke noen produsentpris på appelsiner. I stedet for har vi her valgt å benytte importprisen på appelsiner inn til Sverige. Årlig ligger importen av appelsiner på mellom 60–80 000 tonn, og i 2003 ble det importert 78 000 tonn appelsiner til det svenske markedet.

Vi ser av figur 3.10, at importprisindeksen har holdt seg relativt stabil når man ser hele periode under ett³³. Samlet sett har prisveksten vært relativt lavt å bare økt med 5 %. Import- og forbrukerprisens prisindeks for appelsin ser ut til å følge hverandre hele perioden, men forbrukerprisen har økt noe mer enn importprisen. Fra 1995 til 2003 har forbrukerprisen økt med 10 %.

Figur 3.10 Indekserte og absolutte appelsinpriser på import- og forbrukernivå (1995–2003)

Tabell 3.17 gir en oversikt over margin til grossist/detaljist samt margin som prosent av produsentpris (ekskl. mva.). Av tabellen ser man at marginen til grossist/detaljist-leddet i perioden ligger på mellom 492 øre/kg og 715 øre/kg, med en snitt på ca. 588 øre/kg. Påslaget hos grossist/detaljist ligger på mellom 97 % og 143 % av produsentpris i perioden.

³³ Når det gjelder gjennomsnittlig årlig importpris er den hentet inn fra SCB, der importprisen er beregnet ut i fra importert mengde og importverdi. Den årlige gjennomsnittlige importprisen er et uveid gjennomsnitt av importprisen hver måned.

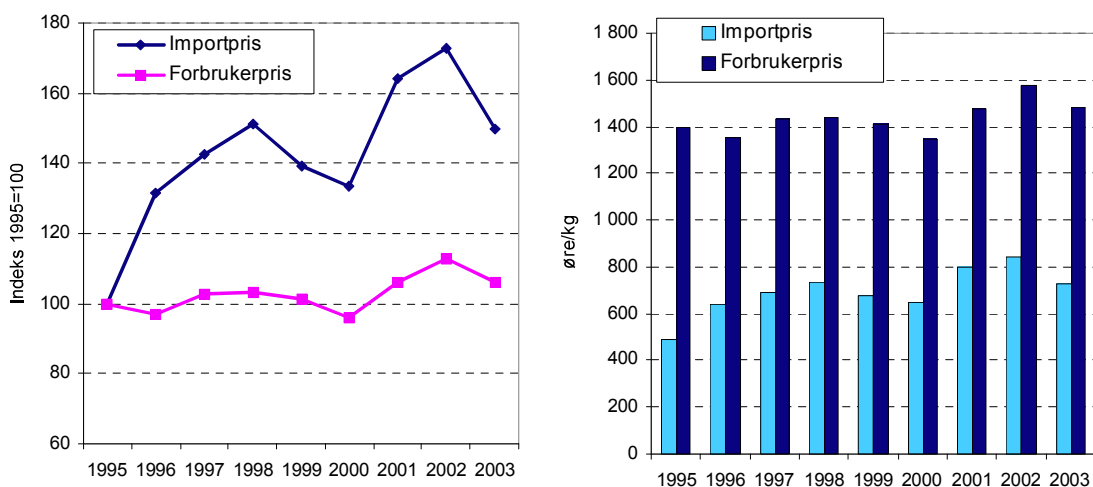
Tabell 3.17 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), for appelsin

Ar	Margin til grossist/detaljist, øre/kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	518	109
1996	492	97
1997	504	100
1998	551	122
1999	602	121
2000	590	143
2001	602	100
2002	715	143
2003	714	143

Banan

Banan er en frukt som heller ikke produseres i Sverige, og det er også her benyttet importpris i beregningene. De senere årene har det blitt importert mellom 180–230 000 tonn bananer til Sverige.

Figur 3.11 gir en oversikt over indekserte og absolutte priser på banan på import- og forbrukernivå. Som man ser av figuren har importprisindeksen økt i hele perioden, bortsett fra en liten nedgang i hhv. 1999, 2000 og 2003. Importprisen har siden 1995 og frem til 2003 økt med hele 50 %, mens forbrukerprisen har i samme periode holdt seg relativt stabil, og har bare økt med 6 %.

Figur 3.11 Indekserte og absolutte bananpriser på import- og forbrukernivå (1995–2003)

Som vi kan se av tabell 3.18 nedenfor, har marginen til grossist/detaljist (ekskl. mva.) gått ned fra 616 øre/kg til 574 øre/kg i perioden. Ser man på marginen som prosent av produsentpris har den gått ned fra 127 % i 1995 til 79 % i 2003 av produsentpris.

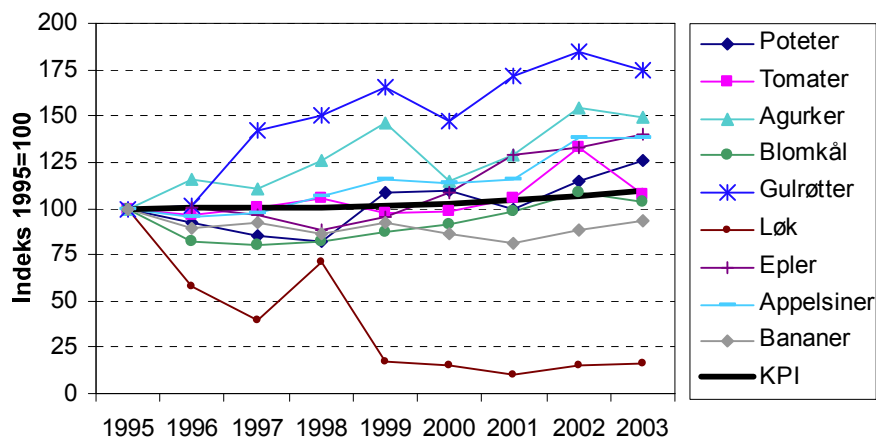
Tabell 3.18 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), for banan

Ar	Margin til grossist/detaljist, øre/kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	616	127
1996	553	86
1997	566	82
1998	531	72
1999	567	84
2000	532	82
2001	502	63
2002	545	65
2003	574	79

3.5.3 Marginutvikling

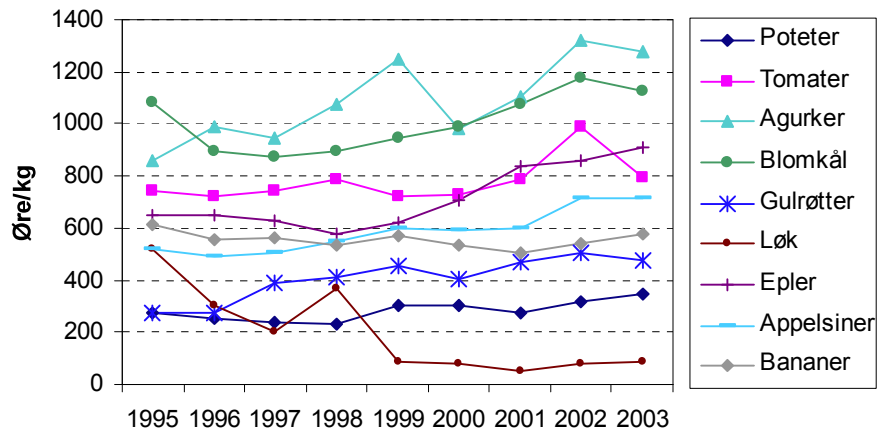
For å kunne si noe om utviklingen og størrelsen på marginene i frukt- og grøntsektoren i Sverige vil vi her se nærmere på marginutviklingen.

Figur 3.12 gir en oversikt over den relative utviklingen i margin til grossist/detaljist i perioden 1995 til 2003. Av figuren ser vi at mens de fleste produktene har hatt en relativt lik utvikling som den generelle prisstigningen, er spesielt to produkter som avviker fra marginveksten hos de andre produktene. Dette gjelder først og fremst gulrot som har hatt en økning på nærmere 77 % fra 1995–2003. Løk, derimot, har hatt en vesentlig svakere marginvekst enn de øvrige produktene, noe som trolig først og fremst skyldes feilkilder i datamaterialet.

Figur 3.12 Relativ utvikling i margin til grossist/detaljist for frukt og grønnsaker, 1995–2003

Figur 3.13 viser utvikling i absolutte marginer. Som vi ser av figuren er det agurk, blomkål, tomat og epler som i utgangspunktet har en forholdsvis høy absolutt verdi, mens løk, poteter og gulrot har alle en absolutt margin som ligger i nedre skiktet.

Figur 3.13 Utvikling i absolutte marginer for frukt og grønnsaker

4 Frukt- og grøntmarkedet i Finland

4.1 Innledning

Finland har et samlet jordbruksareal på ca. 2,2 mill. hektar og utgjør med det 6 % av Finlands totale areal (Statistikcentralen, 2004a).

Som følge av kaldt klima og kort vekstsesong er produksjonen av frukt og grønt i Finland relativt lav i forhold til i andre EU-land. Frilandsproduksjon av grønnsaker og bær drives ofte i kombinasjon med annen drift. Mesteparten av grønnsaksproduksjonen foregår i Sør-Finland, mens det produseres bær først og fremst i Øst-Finland (Niemi & Ahlstedt, 2004).

Produksjon på friland

I 2003 ble det produsert frukt og grønt på omlag 15 820 hektar og på dette arealet dyrkes det grønnsaker og potet på til sammen 55 %, mens 45 % av arealet går til frukt- og bærproduksjon (Niemi & Ahlstedt, 2004).

Det er ca. 2 704 produsenter som driver med grønnsaksproduksjon på friland, og til sammen produserte de i 2003 ca. 163 000 tonn grønnsaker. Produksjonen av gulrot, løk og kål er de største produksjonene ut i fra mengde.

Det produseres bær på til sammen ca. 6 644 hektar i Finland, hvorav jordbær står for omlag 60 % av arealet og 80 % av produksjonsverdien. Det er til sammen ca. 3 744 frukt- og grøntprodusenter i Finland, men antall produsenter har blitt redusert en del de senere årene. Produksjonen av frukt og bær har derimot holdt seg relativt stabil de senere årene. Arealet med potetproduksjon var på ca. 28 700 hektar i 2002 (TIKE, 2003)³⁴.

³⁴ I 2002 var ca. 27 % av grønnsaksarealet på friland knyttet til industriproduksjon.

Drivhusproduksjon

I 2003 var det 1 590 produsenter med drivhusproduksjon, og disse hadde en gjennomsnittsstørrelse på 2 500 m² og det totale arealet utgjorde ca. 398 hektar. Omlag 59 % av drivhusarealet benyttes til grønnsaker, mens 41 % benyttes til planteproduksjon. Av grønnsaksarealet står tomater for over 50 % og agurk for over 30 % av arealet. På det resterende arealet produseres det først og fremst paprika og jordbær (Niemi & Ahlstedt, 2004). Ser man på utviklingen i drivhusproduksjonen av grønnsaker har den vært relativt stabilt de senere årene, men antall produsenter har gått ned.

Tabell 4.1 gir en oversikt over utviklingen i frukt- og grøntproduksjonen, der både frilands- og i drivhusproduksjonen er inkludert. Denne oversikten viser bare produksjonen av enkelte kulturer, og som vi ser av tabellen varierer produksjonen av de enkelte kulturene en del fra år til år.

Tabell 4.1 Utvikling i frukt- og grøntproduksjonen i Finland, 1995–2003 (i tonn)

	1995	1997	1999	2001	2002	2003
Potet ¹⁾	-	-	-	-	780 100	613 300
Tomat	31 280	33 010	35 560	34 190	36 400	35 800
Agurk	38 460	42 860	43 580	43 980	44 560	43 550
Blomkal	4 800	4 580	4 660	4 450	4 220	3 970
Gulrot	61 340	67 890	61 800	58 310	58 430	59 870
Løk	17 150	13 602	15 540	16 650	20 120	16 900
Epler	2 440	2 730	2 430	2 700	3 150	2 830
Jordbær	8 630	10 330	10 520	12 870	11 470	7 900

1) Vi har ikke oversikt over potetproduksjonen i Finland i perioden 1995–2001

Kilde: TIKE (2003) og (2004)

I tabell 4.2 nedenfor, har vi satt opp en oversikt over antall produsenter, dyrkningsarealet og produksjon i finsk frukt- og grøntsektor i 2003. I 2003 var det totalt 7 668 produsenter i den finske hagebrukssektoren, og av disse produserte 83 % på friland, mens 17 % hadde drivhusproduksjon. En del av produsentene har også både drivhus- og frilandsproduksjon (Niemi & Ahlstedt, 2004). Som følge av at potetproduksjon ofte foregår sammen med annen jordbruksproduksjon, som kornproduksjon, finnes det ingen oversikt over hvor mange produsenter som produserer poteter i Finland

Tabell 4.2 Antall produsenter, dyrkningsområde og produksjon av frukt og grønt i 2003

	Antall produsenter ¹⁾	Dyrkningsområde (ha/m ²)	Produksjon (1 000 kg)
Grønnsaker på friland	2 704	9 023 ha	162 982
blomkal	241	454	3 973
gulrot	776	1 636	59 423
løk	961	961	16 767
erter	957	2 355	5 836
hodekal	349	609	18 997
andre grønnsaker	3 630	3 008	57 986
Grønnsaker i drivhus	1 220	2 605 m²	70 189
tomat	759	1 220	35 798
agurk	502	753	30 650
andre grønnsaker	832	632	3 741
Frukt og bær	3 744	6 207 ha	14 161
jordbær	2 288	3 308	7 899
andre bær	3 395	2 289	3 417
epler	428	596	2 834
annen frukt	74	14	11
Potet	-	28 700	613 300

1) Total antall produsenter er ikke i samsvar med antall produsenter av de ulike kulturene, da flere av produsentene produserer flere ulike kulturer

Kilde: TIKE (2004) og Niemi & Ahlstedt (2004)

4.2 Totalmarkedet for frukt og grønt

4.2.1 Produksjonsverdi

Den samlede verdien av frukt- og grøntproduksjonen i Finland målt på produsentprisnivå utgjorde i 2003 totalt 297,7 mill. €³⁵. Av dette utgjorde grønnsaker 69 %, mens potet utgjorde 19 % og frukt og bær utgjorde 12 % hver (Niemi & Ahlstedt, 2004).

Tabell 4.3 gir en oversikt over utviklingen i produksjonsverdien for frukt og grønt de siste fem årene. Som vi ser av tabellen varierer produksjonsverdien mye fra år til år. Svingninger i produksjonsverdien kan både skyldes endringer i produksjon og i produsentprisene.

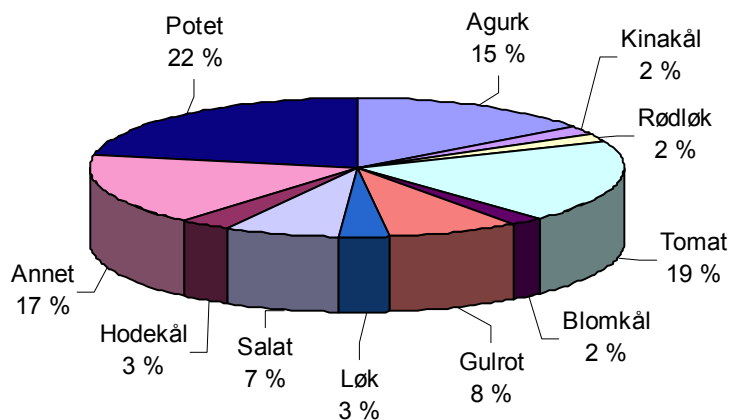
³⁵ Valutaen i dette kapitlet er oppgitt i euro (€).

Tabell 4.3 Verdien av frukt- og grøntproduksjonen i Finland, 1999–2003 (i mill. €)

	1999	2000	2001	2002	2003
Grønnsaker	156,0	172,4	175,0	192,9	206,7
frilandsgrønnsaker	69,8	75,8	73,4	80,0	83,5
drivhusgrønnsaker	86,2	96,6	101,6	112,9	123,2
Frukt og bær	28,0	32,3	28,5	37,0	34,8
Potet	115,3	75,3	62,6	73,0	56,2
matpotet	94,3	54,2	43,1	50,3	36,7
potet til industriproduksjon	21,0	21,1	19,5	22,7	19,5
Total produksjonsverdi	299,3	280,0	266,1	302,9	297,7

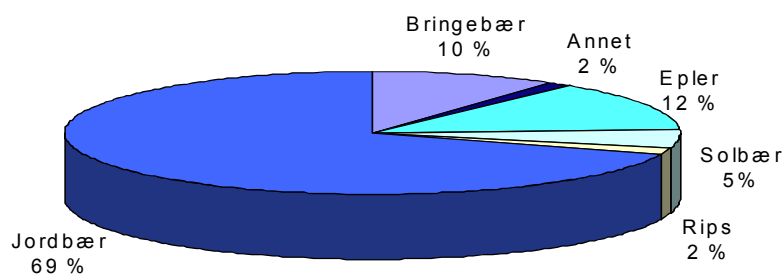
Kilde: Niemi & Ahlstedt (2004)

Som vi ser av tabellen er produksjonsverdien for grønnsaker og poteter betydelig høyere enn for frukt og bær. Figur 4.1 gir en oversikt over produksjonsverdien for de ulike grønnsakskulturene, samt poteter i 2003. Som vi ser av figuren utgjør potet, tomat og agurk de største kulturene. Av frilandsgrønnsakene er gulrot og salat verdimesig de største produksjonene.

Figur 4.1 Verdien av finsk potet og grønnsaksproduksjon i 2003, fordelt på kulturer

Figur 4.2 gir en oversikt over produksjonsverdien for frukt og bær fordelt på de ulike kulturene i 2003. I 2003 utgjorde produksjonsverdien av epler kun 4,5 mill. €. Største-parten av bærproduksjonen er jordbær, og i 2003 ble det produsert jordbær for 24,2 mill. €.

Figur 4.2 Verdien av finsk frukt- og bærproduksjon i 2003, fordelt på kulturer

4.2.2 Importandeler og forbruk

Handel med frukt og grønt

Finland importerer grønnsaker først og fremst fra andre EU-land, og i 2003 var bare 6 % av den totale grønnsaksimporten fra tredjeland. Frukt derimot, importeres først og fremst fra tredjeland og i 2003 var 53 % av fruktimporten fra land utenfor EU. Finland eksporterer grønnsaker først og fremst til Russland og Estland, og i 2003 gikk 59 % av grønnsakseksporten til tredjeland. Finland eksporterer relativt lite frukt, og omlag 44 % av frukteksporten går til tredjeland. I 2003 ble det importert frisk frukt og grønnsaker til Finland for til sammen 330,5 mill. €, mens eksporten av frisk frukt og grønnsaker var på 7,4 mill. €. Tabell 4.4 gir en oversikt over handelen med frukt og grønnsaker i 2003.

Tabell 4.4 Handel med frisk frukt og grønnsaker i 2003

	Import		Eksport	
	1 000 kg	Mill. €	1 000 kg	Mill. €
Grønnsaker¹⁾				
friske grønnsaker	87 900	106,7	16 400	6,0
bearbeidede grønnsaker	25 100	24,8	1 900	6,3
Frukt²⁾				
frisk frukt	240 100	223,8	1 200	1,4
bearbeidet frukt	14 100	24,2	4 600	7,3
Totalt	367 200	379,5	24 100	21,0

1) Kapittel 07.01–07.09 (friske grønnsaker) og 07.10–07.14 (bearbeidede grønnsaker) i tolltariffen

2) Kapittel 08.01–08.10 (frisk frukt) og 08.11–08.14 (bearbeidet frukt) i tolltariffen

Kilde: Tollverket (2004)

Forbruk og importandeler

Forbruket av frukt og grønnsaker i Finland er relativt lavt i forhold til andre EU-land, men de siste 20 årene har forbruket av spesielt grønnsaker økt. I følge beregninger fra den finske statistikkentralen var forbruket av poteter på 61,7 kg, friske

grønnsaker 50,9 kg og forbruket av frisk frukt på 45,4 kg per innbygger i 2001 (Statistikcentralen, 2004).

Tabell 4.5 gir en oversikt over det finske forbruket av potet, grønnsaker, bær og frukt i 2003, fordelt på finsk nettoproduksjon og import. Tabellen gir også en oversikt over importandelene.

Tabell 4.5 Forbruk på engrosnivå av poteter, frukt og grønnsaker i 2003 (i mill. kg)

	Finsk produksjon	Import	Eksport	Sum finsk forbruk	Andel import (i %)
Potet ¹⁾	613,0	10,3	14,8	608,5	2
Grønnsaker	233,5	113,0	18,3	328,2	34
Blomkal	4,0	2,1	-	6,1	34
gulrot	60,0	3,6	0,1	63,5	6
løk	17,0	4,5	-	21,5	21
paprika	0,7	8,7	-	9,4	93
tomat	35,8	19,8	0,3	55,3	36
agurk	43,5	9,9	0,1	53,3	19
øvrige grønnsaker	85,3	64,4	17,8	131,9	49
Frukt	2,8	238,4	5,2	236,0	101
eple	2,8	60,6	0,3	63,1	96
banan	-	63,5	-	63,5	100
appelsin	-	31,7	-	31,7	100
annen frukt	-	82,6	4,9	77,7	106
Bær	11,3	15,8	0,6	26,5	60
jordbær	7,9	9,9	0,1	17,7	56
øvrige bær	3,4	5,9	0,5	8,8	67

1) Produksjon av potet inkl. bade potet til industriproduksjon og matpotet, mens import og eksport bare omfatter matpotet

Kilde: TIKE (2004) og Tollverket (2004)

Som vi ser av tabellen produserer Finland mesteparten av potetforbruket selv, og i 2003 var importandelen på bare 2 %. For grønnsaker er den totale importandelen på 34 %, men den varierer for de ulike typer grønnsakene. I følge Statistikcentralens forbruksundersøkelse i 2001–2002 er det beregnet at husholdningenes totale utgifter årlig er på 25 760 €. Når det gjelder utgifter til mat blir det i følge forbrukerundersøkelsen benyttet ca. 3 118 € på matvarer per husholdning, hvorav utgiftene til frukt og grønt er på ca. 589 € (Statistikcentralen, 2004). Tabell 4.6 gir en oversikt over forbruket av matvarer, grønnsaker, frukt og poteter (inkl. konservesvarer av disse) per husholdning.

Tabell 4.6 Utgifter til mat per husholdning per ar (i euro og %), etter varegruppe, 2001–2002 (2002-priser)

	Utgifter per husholdning (i euro)	Andel av de totale utgiftene til mat (i %)
Matvarer	3 118	
Grønnsaker	278	8,9
salat	31	1,0
kal	11	0,4
tomat, agurk og paprika	93	3,0
gulrot, løk, sopp etc.	85	2,7
tørkede grønnsaker	1	0,0
konserverte grønnsaker	57	1,8
Frukt og bær	230	7,4
sitrusfrukter	37	1,2
banan	36	1,1
epler	33	1,1
bær	65	2,1
andre friske frukter	22	0,7
tørkede frukter	15	0,5
konservert frukt og bær	22	0,7
Potet	81	2,6
matpotet	39	1,3
varer av potet	42	1,3
Sum grønnsaker, frukt og potet	589	18,9

Kilde: Statistiskcentralen (2004)

4.2.3 Totalverdien av frukt- og grøntsektoren

Som vi så i tabell 4.6 var utgiftene per husholdning til poteter, frukt og grønnsaker i forbrukerundersøkelsen beregnet til å være på om lag 589 €. Omsetningen av frukt og grønt i dagligvaremarkedet kan anslås grovt ved å multiplisere opp forbruket av frukt og grønt per husholdning med totalt antall husholdninger. I følge Statistiskcentralen anslås antall husholdninger i 2001 til å være på ca. 2 373 000 (Statistiskcentralen, 2002). Den samlede omsetningen av frukt og grønt i dagligvaremarkedet blir da på totalt ca. 1,4 mrd. € ekskl. mva. og 1,6 mrd. € inkl. mva³⁶.

Verdien av finsk produksjon inkludert import av poteter, frukt og grønnsaker, men ekskludert eksport, er anslått til 656,2 mill. €. Verdien av finsk produksjon utgjør her 297,7 mill. € (Niemi & Ahlsted, 2004), mens importverdien utgjør 379,5 mill. € og eksportverdien 21,0 mill. € (Tollverket, 2004).

³⁶ I Finland er merverdiavgiftssatsen på 17 % for mat og alkoholholdige drikker (EU, 2003c).

Forbruket av frukt og grønnsaker presentert i forbruksstatistikken omfatter ikke forbruk i storhusholdningene. I Finland utgjør storhusholdningsmarkedet³⁷ en relativt stor andel av matvaremarkedet. Dette skyldes først og fremst den unike skolematordningen i Finland (ACNielsen Finland, 2003). Storhusholdningsmarkedets varekostnader tilknyttet innkjøp av matvarer i Finland er på om lag 1,66 mrd. € (Delfi, 2003). Av de totale varekostnadene går ca. 11 % til innkjøp av frukt og grønnsaker,³⁸ dvs. at 183 mill. € går til innkjøp av frukt og grønnsaker. Forutsatt at dagligvaregrossistene i Finland, som i Norge, distribuerer 24 % av varene (i verdi) og at disse har en margin på 21,5 % (som i Norge), blir storhusholdningsbransjen avtager av frukt og grønt til en verdi på ca. 174 mill. €. Trekker man dette beløpet fra verdien av finsk produksjon og import, får man et anslag på verdien av grøntvarer som går fra produsent- og importør til grossist og dagligvaremarkedet.

Differansen mellom forbruksverdi (ekskl. mva.) og grossist og dagligvarebransjens varekostnad ved kjøp av frukt og grønt gir et anslag på margin til grossist og dagligvarebransjen.

Tabell 3.9 gir en oversikt over anslag på margin til foredlingsledd/ grossist/dagligvarebransje i frukt- og grøntsektoren i Finland. Tabellen anslår en margin til foredling, engros- og dagligvaremarkedet på til sammen ca. 678 mill. € eller ca. 58 %. Det er imidlertid viktig å være klar over at dette kun er grove beregninger, og bare kan benyttes som en indikasjon på størrelsesforholdene i frukt- og grøntsektoren.

Tabell 4.7 Anslag på margin til foredling, engros og dagligvare i frukt- og grøntsektoren

Forbruksverdi = 589 € * 2 373 000 husholdninger	1 397 mill. €
- mva. (17 %)	237 mill. €
= Forbruksverdi ekskl. mva	1 160 mill. €
<hr/>	
Total produksjons- og importverdi (ekskl. eksport) av frisk frukt og grønnsaker	656 mill. €
- anslag til innkjøp av frisk frukt og grønt i storhusholdningsmarkedet	174 mill. €
= Frisk frukt og grønt til grossist og dagligvarebransjen	482 mill. €
<hr/>	
Anslag margin til foredling, engros og dagligvarebransjen	678 mill. €

³⁷ Hotell-, restaurant- og cateringsmarkedet.

³⁸ Det er her forutsatt at den prosentvise andelen av varekostnadene til frukt og grønt av den totale varekostnaden i Finland er lik som i det norske storhusholdningsmarkedet.

4.3 Verdikjeden for frukt og grønt

Vi vil i dette kapitlet se nærmere på de ulike aktørene i verdikjeden for frukt og grønt, samt noen av omsetningskanalene for frukt og grønt i Finland.

Produsenter og produsentorganisasjoner

I Finland har man syv tilskuddsberettigede produsentorganisasjoner, og fem produsentorganisasjoner som ikke mottar tilskudd. De syv offisielle produsentorganisasjoner, står for bare 11 % av den totale frukt og grønnomsetningen i Finland i 2000 (MTT, 2004).

Engros- og dagligvaremarkedet

Engros- og detaljhandelen i Finland er mindre avhenging av innenlandsk matproduksjon enn det næringsmiddelindustrien er, og bare ca. 13 % av handelen i engros- og detaljleddet kan tilskrives innsatsvarer fra finske jordbruksprodukter. For frukt og grønnsaker er andelen av finske frukt og grønnsaker en del større (MTT, 2004).

I Finland har de fire største dagligvarekjedene en markedsandel på til sammen 89 %. Av disse er Kesko-gruppen den største dagligvarekjeden med en markedsandel på 36 %, videre kommer S-gruppen (SOK) med 31 %, Tradeka/Elanto-gruppen med 13 % og Spar-gruppen med 9 % (ACNielsen, 2004).

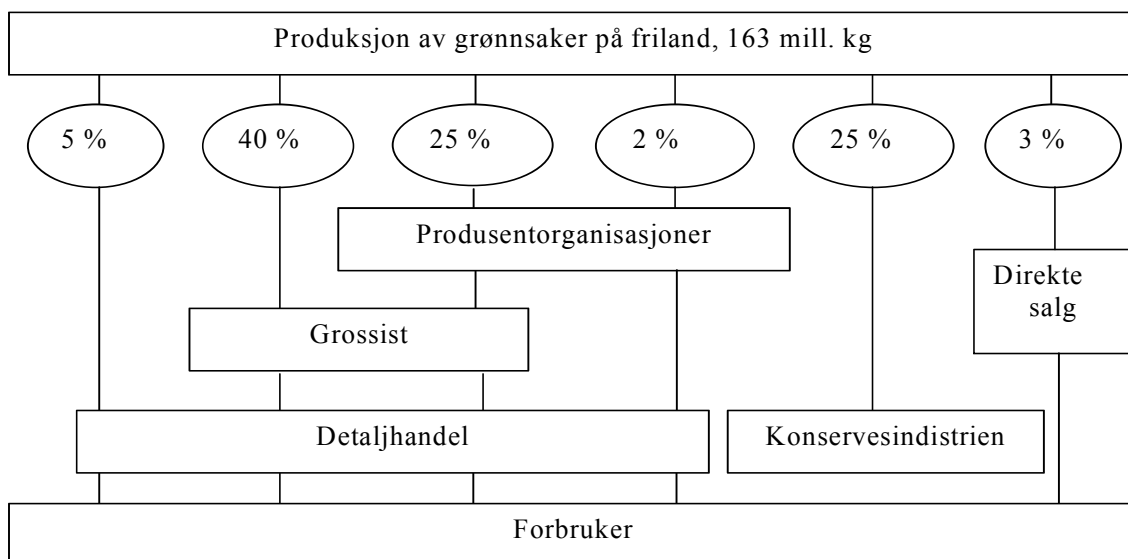
Både S-gruppen og Tradeka/Elanto-gruppen er forbrukereide samvirker, mens den største aktøren, Kesko, er et børsnotert aksjeselskap. Virksomheten til de to dominerende aktørene, SOK og Kesko, kjennetegnes av at de driver detaljhandel innenfor flere varegrupper enn aktørene i de andre landene. Matvarehandel utgjør ikke mer enn ca. 50 % av virksomheten til SOK og Kesko, hvorav resten er fordelt på grossistfunksjoner og andre handelsvarer som biler, klær, jernvarer og lignende. Spar-gruppen er basert på frivillige tilknyttede kjøpmenn, og er verdens største kjedekonsept av denne typen. Den tredje største aktøren i Sverige, svenske Axfoods er majoritetseier i Spar Finland (Bergan, et al.).

Omsetningskanaler for frukt og grønt

Figur 4.3 gir en oversikt over omsetningskanalene for frukt og grønt, og hvor mye av produksjonen som går til direkte salg, produsentorganisasjoner, konserverindustrien osv³⁹.

Når det gjelder frilandsproduksjon, så ser vi av figur 4.3 at bare 27 % av produksjonen går igjennom produsentorganisasjonene, mens 40 % går direkte til grossist, 5 % går direkte til detaljhandelen mens 3 % går direkte til forbruker. Om lag 25 % av frilandsproduksjonen går til konserverindustrien.

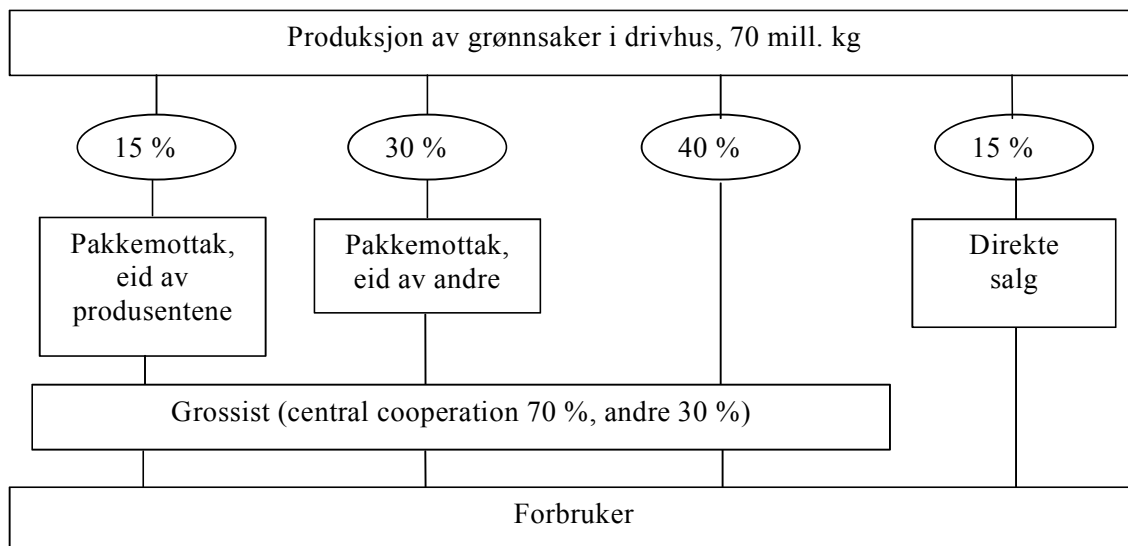
³⁹ Produksjonstallene er produserte mengder i 2003, mens andelen som går til de ulike omsetningskanalene er fra 1999, og det kan derfor ha vært noen endringer i disse de senere årene.

Figur 4.3 Omsetningskanaler for grønnsaker på friland

Kilde: Runsten (1999), TIKE (2004)

Når det gjelder produksjon i drivhus, ser vi av figur 4.4 at 40 % av produksjonen går direkte til grossist, mens 30 % går til pakkemottak eid av andre, mens 15 % går til pakkemottak eid av produsentene selv. Om lag 15 % av produksjonen selges direkte til forbruker.

Figur 4.4 Omsetningskanaler for grøntproduksjon i drivhus

Kilde: Runsten (1999), TIKE (2004)

4.4 Rammebetingelser

Den finske regjering har som målsetning at de ulemper finsk landbruk har, som følge av klimatiske forhold, i en eller annen form må kompenseres for slik at man sikrer konkurransekraften for finske jordbruksvarer på EU-markedet.

Videre er formålet med finsk landbrukspolitik å utvikle en mer rettferdig, samt også sosialt, økonomisk og økologisk bærekraftig CAP (Jord- og skogsbruksministeriet, 2004). Tilskudd til finsk jordbruk, hvordan tilskuddene er utformet og størrelsen på tilskuddene spiller en viktig rolle for å sikre rammebetingelsene for jordbruket, både innenfor ulike sektorer og i ulike deler av landet. EUs landbrukspolitik tar i liten grad tatt hensyn til det nordlige landbruket, med små gårdbruk og kort vekstsesong, og den finske regjeringen ønsker å fremme tilskudds- og kompensasjonsordninger som gjør at landbruket i ulike deler av Finland blir mer rettferdig behandlet enn det de til nå har blitt.

I Finlands medlemsforhandlinger med EU-kommisjonen, fikk Finland tillatelse av Kommisjonen til å kunne gi nasjonale tilskudd til frukt- og grøntsektoren i den 5-årige overgangsperioden. Denne støtten skulle delvis kompensere for det inntektstapet produsentene i frukt- og grøntsektoren fikk som følge av reduserte produsentpriser. Denne nasjonale støtten har årlig blitt redusert og har bare delvis kompensert for inntektstapet. Tilskuddsperioden varte lenger for Nord-Finland (Kettunen, 1996).

4.4.1 Tilskuddsordninger

I 2003 utgjorde den økonomiske støtten til finsk landbruk ca. 1,8 mrd. €, noe som tilsvarer om lag 44 % av den totale produksjonsverdien i finsk landbruk. Støtten består i utgangspunktet av to hovedelementer: nasjonale tilskudd og CAP-tilskudd. I 2003 måtte 58 % av den totale støtten til finsk landbruk finansieres over nasjonale fond, mens bare 42 % ble utbetalt over EUs budsjett (Niemi & Ahlsted, 2004).

Nedenfor følger en beskrivelse av dagens tilskuddsordninger til finsk jordbruk som berører frukt- og grøntsektoren, både nasjonale tilskuddsordninger og CAP-tilskudd.

Nasjonale tilskudd

De nasjonale tilskuddsordningene til finsk landbruk har som formål å sikre forhånds-betingelsene for finsk landbruk, både innenfor ulike sektorer og i ulike regioner. I 2004 utgjorde de nasjonale tilskuddsordningene ca. 594 mill. €, og består av følgende tilskuddsordninger:

- Nordlig tilskudd (ca. 389 mill. € i 2004).
- Tilskudd til Sør-Finland (ca. 129 mill. € i 2004)
- Miljøtilskudd (den nasjonale delen av tilskuddet) (ca. 60 mill. € i 2004)
- Andre nasjonale tilskuddsordninger (ca. 16 mill. € i 2004)

(Niemi & Ahlstedt, 2004).

Finland har ingen direkte nasjonale tilskuddsordninger for frukt- og grøntsektoren, men frukt og grøntprodusenter kan på samme måte som andre jordbruksprodusen-

ter søke om tilskudd gjennom tilskuddsordningene nevnt ovenfor. Det finnes heller ingen direkte tilskuddsordninger til frukt- og grøntsektoren over CAP.

Tilskudd over CAP

Tilskudd basert på jordbruksareal eller antall husdyr spiller en viktig rolle i EUs landbrukspolitikk. Største delen av det arealbaserte tilskuddet utbetales til kornproduksjon, mens det finnes mange ulike husdyrtilskudd. I 2004 utgjør samlet støtte fra CAP til finsk landbruk om lag 1,2 mrd. €, der støtten består av:

- Tilskudd til dyrket mark og husdyr (502 mill. €).
- Kompensasjonsgodtgjørelse til mindre gunstige jordbruksområder (423 mill. €).
- Miljøtilskudd (312 mill. €).

Disse tilskuddsordningene er enten helfinansiert av EU eller delfinansiert over nasjonale fond. CAP-tilskudd er nært linket til EUs felles markedsordninger, og er finansiert over EUs budsjett. Av kompensasjonstilskuddet til mindre gunstige jordbruksområder bidrar EU med ca. 32 % av tilskuddet, og 55 % av miljøstøtten, mens resterende er finansiert over nasjonale ordninger.

4.4.2 Skatter og avgifter

Merverdiavgift

Finland har en generell merverdiavgift på 22 %, og har med det den tredje høyeste merverdiavgiftssatsen i EU etter Danmark og Sverige. Merverdiavgiften på mat og alkoholfrie drikkevarer er derimot på 17 %.

Før EU-medlemskap var avgiftssatsen på matvarer 12 %, og det har de senere årene vært forslag om at avgiftssatsen igjen burde settes ned til dette nivået. Spesielt så ønsker finsk næringsmiddelindustri og handelsnæringen at avgiften på mat må reduseres. Inntekten fra merverdiavgiften på matvarer og alkoholfrie drikkevarer utgjør årlig ca. 1,1 mrd. €, mens totalt innkrevd merverdiavgift i 2001 var på 11,0 mrd. €.

Arbeidsgiveravgift

Finland har, på samme måte som Norge, en arbeidsgiveravgift. For vanlige private arbeidsgivere er den vanligste satsen på 2,964 % av verdien av utbetalte lønninger⁴⁰. For private bedrifter med avskrivninger over 50 000 € og mellom 10–30 % av lønningene må det betales en avgiftssats på 5,164 %. Tabell 4.8 gir en oversikt over avgiftssatsene for arbeidsgiveravgiften i 2004 (Skatteforvaltningen, 2004).

Per i dag pågår det et forsøk fra den finske skatteforvaltningen der man har innført fritak fra arbeidsgiveravgiften i noen kommuner (ca. 20 stk). Formålet med forsøket er å se om hvordan fritak fra arbeidsgiveravgiften påvirker sysselsetningen og sysselsetningsbetingelsene i disse kommunene. På grunn av EUs lovverk er sek-

⁴⁰ For private bedrifter med avskrivninger over 50 000 euro og mellom 10–30 % av lønningene er avgiftssats på 5,164 %, mens avgiftssatsen for private bedrifter med avskrivninger over 50 000 euro og < 30 % av lønningene er på 6,064 % (Skatteforvaltningen, 2004).

torene jordbruk, reindrift, fiske og transport ikke med i forsøket. Fritaket gjelder i perioden 2003–2005 (Skatteforvaltningen, 2004). I 2002 var totalt innbetalt arbeidsgiveravgift på ca. 643 mill. €.

Gebyrer ved kontroll

Det finnes ingen avgift tilsvarende den norske matproduksjonsavgiften i Finland, men det må på samme måte som i Norge betales gebyrer ved kontroll og godkjenning utført av det finske næringsmiddeltilsynet (Livsmedelsverket) (Finlex, 2003).

4.5 Prisdata og prisutvikling

Vi vil i dette kapitlet se nærmere på utviklingen av produsent- og forbrukerprisene for frukt og grønnsaker i perioden 1995–2003. Variasjoner i produsentprisen i løpet av året og fra år til år er relativt normalt for frukt og grønnsaker, da prisen avhenger av tilgangen på innenlandskproduserte frukt og grønnsaker, værforhold og importtilgang. I 2003 var prisene på frukt og grønnsaker i Finland relativt stabile, i forhold til i 2002 hvor det var store svingninger som følge av ustabil vær og dårlig produksjon.

4.5.1 Om prisdataene

Produsentpriser

De finske produsentprisene på frukt og grønt er hentet fra foretaket Kasvistieto AB (2004). Kasvistieto AB har som formål å formidle markedsinformasjon for frukt- og grøntsektoren og innhenter daglig produsentpriser for frukt og grønnsaker fra produsentorganisasjonene og pakkeriene. Kasvistieto AB samarbeider tett med myndighetene og formidler også daglig informasjon til Jord- og skogbruksdepartementets Informasjonssentral (TIKE), som deretter videreformidler produsentprisene til EU-kommisjonen som anvender disse i sine statistikker. Kasvistieto AB formidler prisrapporteringer som ligger til grunn for tilskuddsberegninger og produsentprisene benyttes også av Statistikcentralen. Det er ikke alle produsentorganisasjoner og pakkerier som leverer inn prisdata til Kasvistieto AB. Dekningsgraden for de prisdataene Kasvistieto formidler, avhenger av produkt og ligger på mellom 10–40 % av den innenlandske produksjonen. Den lave dekningsgraden, gjør dataene noe usikre i forhold til at de skal reflektere prisnivået i hele markedet. Vi har allikevel valgt å benytte disse prisobservasjonene, da disse regnes som de mest «offisielle» produsentprisene

Den innsamlede produsentprisen er produsentpris for ferdigpakket vare (1. klasse) levert hos grossist (dvs. inkludert pakke og transportkostnader). For hele perioden er prisene som er hentet inn årlig middelpriis. For appelsin og banan er det benyttet importpriser (hentet fra importstatistikken).

Forbrukerpriser

Statistikcentralen i Finland henter inn priser på detaljstnivå, der prisutviklingen er basert på konsumprisindeksen (KPI). Konsumprisindeksen er bygd opp på samme måte som i Norge og prisene inkluderer indirekte skatter, avgifter og subsidier som legges på varene.

For Finland er det hentet inn månedlige reelle forbrukerpriser for perioden 1995–2003 for tomat, agurk, blomkål, gulrot, løk, epler, løk, jordbær, appelsin og banan, der gjennomsnittlig årlig middelpriis representerer et uveid snitt av de månedlige prisene. For potet har vi bare fått oppgitt reell pris i 1995, og prisindekser for perioden 1995–2003 (Statistikcentralen, 2004d).

4.5.2 Prisutvikling 1995–2003

Vi vil nedenfor se nærmere på prisutviklingen på produsent- og forbrukernivå i perioden 1995–2003 for de ulike produktene.

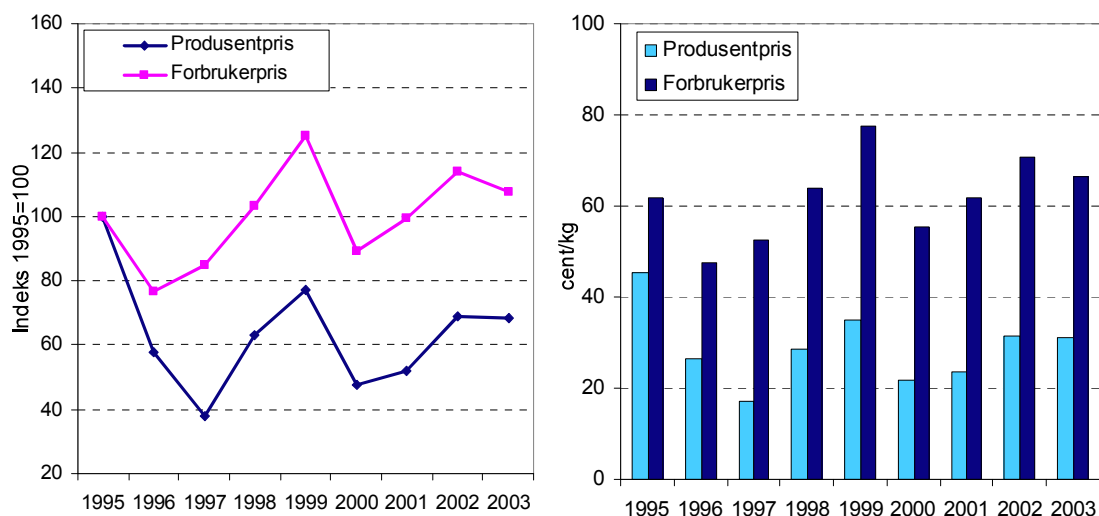
Prisutvikling på potet

I Finland produseres det årlig om lag 600–800 000 tonn poteter, men produserte mengder varierer fra år til år. De senere årene har det blitt importert mellom 7–22 000 tonn poteter, men importen har de senere årene gått noe ned som følge av bl.a. redusert etterspørsel i markedet⁴¹. Det importeres en del poteter hele året, men først og fremst i månedene juni–oktober⁴².

Ser vi nærmere på utviklingen i prisene for potet, ser vi av figur 4.5 at produsentprisindeksen og forbrukerprisindeksen følger hverandre nesten hele perioden fra 1995 til 2003, men at produsentprisindeksen har hatt en noe mer negativ utvikling enn forbrukerprisindeksen. Fra 1995 til 2003 har produsentprisen gått ned med hele 31 %. Forbrukerprisindeksen, derimot, har hatt en svak positiv utvikling og har økt med 7 % i løpet av perioden. Produsentprisen har hatt en nedgang i perioden på 143 cent i perioden, fra 454 cent/kg til 311 cent/kg i perioden 1995 til 2003. Samtidig har forbrukerprisen en nominell oppgang på 46 cent, fra 619 cent/kg i 1995 til 665 cent/kg i 2003.

⁴¹ Omfatter import av samtlige poteter med unntak av de som benyttes til fremstilling av stivelse og som settepoteter. M.a.o. omfatter importen poteter som går direkte til forbruk, til bearbeiding og eventuelt til dyrefor.

⁴² Når det gjelder produsentprisen for potet innhentes den hver måned, og den årlige produsentprisen presentert her, representerer et veid snitt av alle månedene. Forbrukerprisene innhentes også hver måned, men årlig forbrukerpris representerer et uveid snitt av alle månedene.

Figur 4.5 Indekserte og absolutte potetpriser på produsent- og forbrukernivå, 1995–2003

Tabell 4.8 gir et bilde av endring i margin til grossist/detaljist i perioden 1995–2003, i cent per kg og som prosent av produsentpris. Ved utregning av margin er merverdiavgiften trukket fra. Som man ser av tabellen har marginen til grossist/detaljist økt i hele perioden. Margin som prosent av produsentpris varierer forholdsvis mye i perioden, og fra 1995 til 2003 har marginen økt fra 13 % til 78 %.

Tabell 4.8 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), for potet

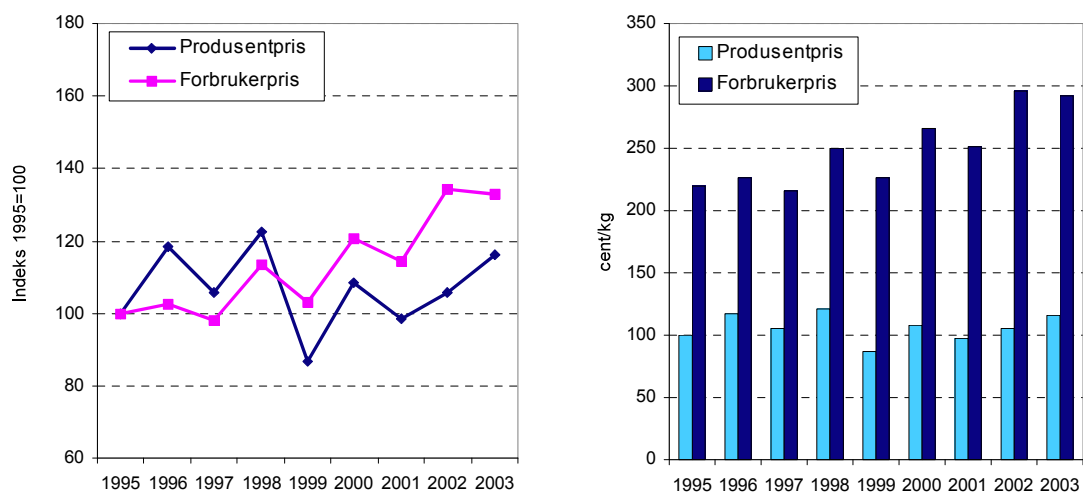
Ar	Margin til grossist/detaljist, cent/kg	Margin som prosent av produsentpris
1995	6	13
1996	13	49
1997	26	154
1998	24	85
1999	29	83
2000	24	112
2001	28	117
2002	27	87
2003	24	78

Prisutvikling på tomat

Finske produsenter forsyner markedet med mellom 31–36 000 tonn tomater årlig, og det totale forbruket av tomater er årlig på om lag 50–58 000 tonn. I 2003 sto importen for ca. 36 % av det totale forbruket og mesteparten av importen foregår i månedene oktober–april. Finlands eksport av tomater er relativt liten.

Av figur 4.6 ser vi at produsent- og forbrukerprisindeksen følger hverandre i perioden 1995–1998, men at forbrukerprisindeksen har en høyere vekst enn

produsentprisindeksen de senere årene. Finsk produsentpris på tomater har gått opp med 132 cent i perioden 1995–2003, fra 1 020 cent/kg til 1 152 cent/kg, mens forbrukerprisen har gått opp med 981 cent i perioden, fra 2 060 cent/kg til 3 040 cent/kg.

Figur 4.6 Indekserte og absolutte tomatpriser på produsent- og forbrukernivå, 1995–2003

Som vi kan se av tabell 4.9 nedenfor, har marginen til grossist/detaljist (ekskl. mva.) økt fra 69 cent/kg til 137 cent/kg fra 1995 til 2003. Påslaget hos grossist/detaljist ligger på mellom 53 % og 125 %, og har økt fra 67 % til 119 % i perioden.

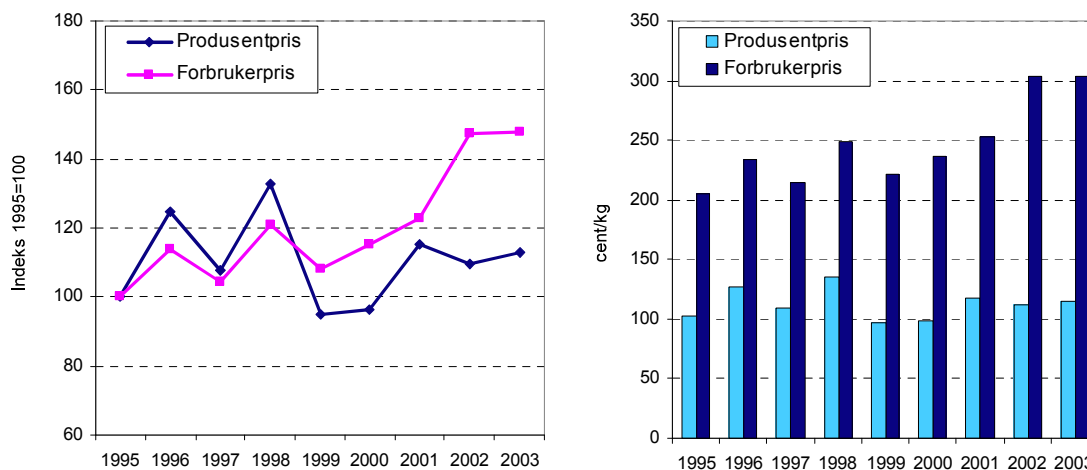
Tabell 4.9 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), for tomat

Ar	Margin til grossist/detaljist, cent/kg	Margin som prosent av produsentpris
1995	69	67
1996	67	53
1997	68	62
1998	71	53
1999	88	91
2000	98	100
2001	92	78
2002	139	125
2003	137	119

Prisutvikling på agurk

Finske produsenter forsyner markedet med mellom 38–44 000 tonn agurker årlig, og i tillegg til finsk produksjon importeres det årlig mellom 9–12 000 tonn agurker. I 2003 sto importen for 19 % av det finske agurkforbruket, og mengden import er relativt jevnt fordelt ut over hele året, med unntak av mai og juni hvor importen er noe mindre.

Utviklingen i agurkpriser presenteres i figur 4.7. Som vi ser av figuren har produsent- og forbrukerprisindeksen hatt en relativt lik utvikling i hele perioden, bortsett fra i 1999 hvor produsentprisindeksen falt mer enn forbrukerprisindeksen. I løpet av perioden 1995–2003 har produsentprisindeksen økt med 16 %, fra 994 cent/kg i 1995 til 1 155 cent/kg i 2003. Forbrukerprisindeksen har i samme periode økt med 33 %, fra 2 202 cent/kg til 2 927 cent/kg.

Figur 4.7 Indekserte og absolutte agurkpriser på produsent- og forbrukernivå, 1995–2003

Når det gjelder marginen til grossist/detaljist ser vi av tabell 4.10 at den har økt med 53 % fra 1995–2003, fra 83 cent/kg til 127 cent/kg, men marginen har variert i hele perioden. Påslaget hos grossist/detaljist er på mellom 60 % og 133 % i hele perioden (ekskl. mva.).

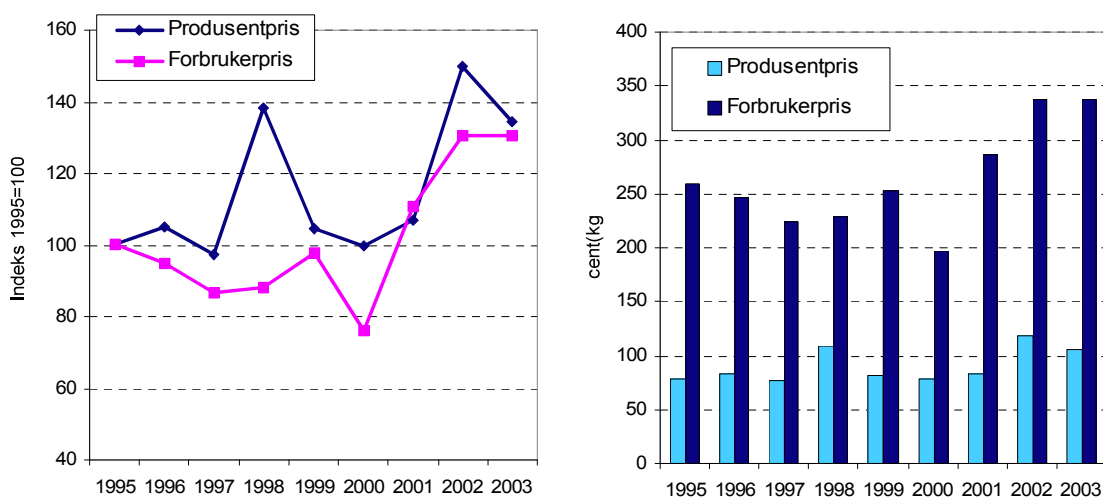
Tabell 4.10 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), for agurk

Ar	Margin til grossist/detaljist,	Margin som prosent av produsent-
	cent/kg	pris
1995	83	84
1996	70	60
1997	74	71
1998	85	70
1999	102	118
2000	112	104
2001	111	114
2002	140	133
2003	127	110

Prisutvikling på blomkål

Det finske forbruket av blomkål lå i 2003 på om lag 6 100 tonn, og av dette ble 66 % produsert i Finland, mens 34 % ble importert. Finske produsenter forsyner det finske markedet med blomkål i perioden juni til oktober/november, mens det resten av året stort sett selges importert blomkål på det finske markedet.

Figur 4.8 gir et bilde av utviklingen i produsent- og forbrukerprisindeks for blomkål i perioden 1995–2003. Som vi ser av figuren har produsentprisindeksen og forbrukerprisindeksen hatt en noe ulik utvikling, og mens produsentprisindeksen hadde et prishopp i 1998 og 2002, hadde forbrukerprisen et prisfall i 2000. Fra 1995 til 2003 har produsentprisen gått opp med hele 34 %, fra 785 cent/kg til 1 055/kg cent. Forbrukerprisindeksen har i samme periode gått opp med 31 %, fra 2 590 cent/kg til 3 380 cent/kg.

Figur 4.8 Indekserte og absolutte blomkålpriser på produsent- og forbrukernivå, 1995–2003

Ser man på utviklingen i margin til grossist/detaljist, ser man av tabell 4.11 at margin i cent per kg har gått opp fra 136 cent/kg i 1995 til 175 cent/kg i 2003. Margin som prosent av produsentpris ligger på mellom 75 % og 183 % i perioden.

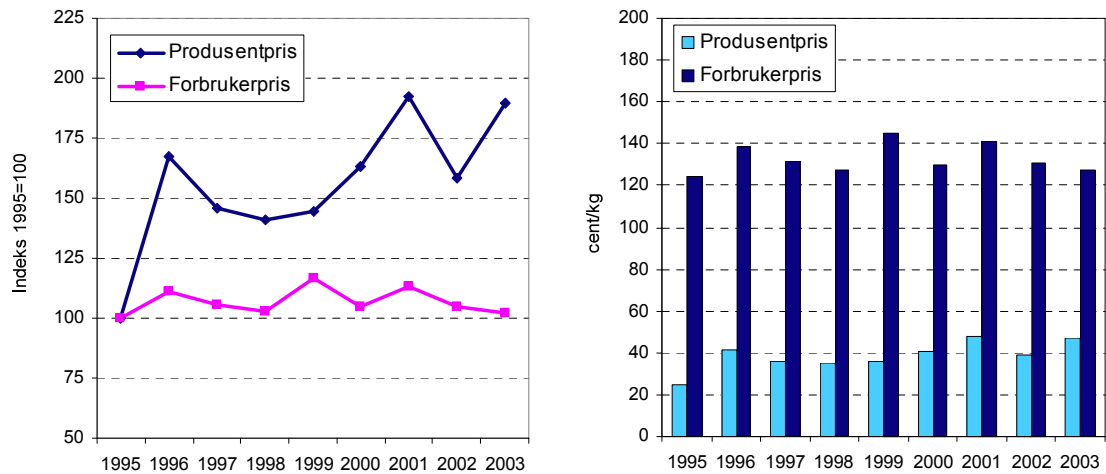
Tabell 4.11 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), for blomkal

Ar	Margin til grossist/detaljist, cent/kg	Margin som prosent av produsentpris
1995	136	174
1996	122	147
1997	110	144
1998	82	75
1999	128	155
2000	85	108
2001	154	183
2002	162	138
2003	175	166

Prisutvikling på gulrot

Gulrot er en lagringsgrønnsak, der finsk produksjon forsyner det finske markedet størsteparten av året. Finsk produksjon ligger på mellom 58–68 000 tonn i året, og det ble i 2003 produsert ca. 59 900 tonn. På det finske markedet står importerte gulrøtter for bare 6 %, og det importeres gulrøtter først og fremst i månedene mai–august.

Det innhentes produsentpris på gulrot hele året, med unntak av juli. Som vi ser av figur 4.9 nedenfor, har forbrukerprisindeksen vært relativ uendret i hele perioden. Produsentprisindeksen, derimot, har hatt en positiv utvikling fra 1995–2003, men har hatt en noe ujevn utvikling innad i perioden. Fra 1995 til 2003 har produsentprisen gått opp med nesten 90 %, fra 248 cent/kg i 1995 til 471 cent/kg i 2003. Forbrukerprisen har i samme periode bare gått opp med 2 %, fra 1 245 cent/kg til 1 272 cent/kg.

Figur 4.9 Indekserte og absolutte gulrotpriser på produsent- og forbrukernivå, 1995–2003

Tabell 4.12 gir et bilde av endring i margin til grossist/detaljist i perioden 1995 til 2003, i cent per kg og som prosent av produsentpris. Ved utregning av margin er merverdiavgift trukket fra. Margin til grossist/detaljist går ned i hele perioden, og mens marginen var på 78 cent/kg i 1995 var den bare på 58 cent/kg i 2003. Margin som prosent av produsentpris har i perioden gått ned fra 317 % til 124 %, men varierer noe i hele perioden.

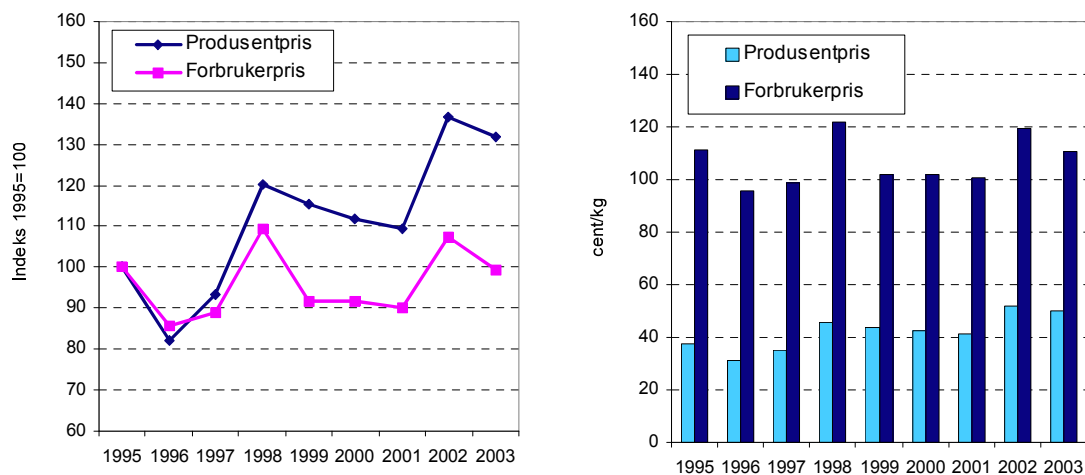
Tabell 4.12 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), for gulrot

Ar	Margin til grossist/detaljist, cent/kg	Margin som prosent av produsentpris
1995	78	317
1996	73	177
1997	73	202
1998	71	203
1999	85	237
2000	68	167
2001	69	145
2002	69	175
2003	58	124

Prisutvikling på løk

Løk er en lagringsgrønnsak der finsk produksjon forsyner markeder store deler av året. Det ble i 2003 produsert 17 000 tonn løk, og de senere årene har produksjonen av løk ligget på mellom 13–20 000 tonn. Forbruket av løk i Finland er på ca. 21 000 tonn, og av dette importeres ca. 21 %. Det importeres løk gjennom hele året, men importen er på sitt meste i mai–august. Finland har ingen eksport av løk.

Figur 4.10 gir en oversikt over utviklingen i indeksterte og absolutte løkpriser på produsent- og forbrukernivå i perioden 1995–2003⁴³. Som vi ser av figuren følger produsentpris- og forbrukerprisindeksen hverandre i hele perioden, men produsentprisindeksen har en mer positiv utvikling enn forbrukerprisindeksen som ligger på samme nivå i 2003 som i 1995. Produsentprisen for løk varierer forholdsvis mye fra år til år, men har til sammen økt med 32 %, fra 378 cent/kg i 1995 til 499 cent/kg i 2003. Forbrukerprisen har i samme periode holdt seg relativt stabil, og har kun gått ned med 1 % fra 1995 til 2003.

Figur 4.10 Indekserte og absolutte løkpriser på produsent- og forbrukernivå, 1995–2003

Av tabell 4.13 ser vi at margin til grossist/detaljist (ekskl. mva.) har gått ned fra 55 cent/kg i 1995 til 42 cent/kg i 2003, men marginen varierer en del i hele perioden. Ser vi på marginen som prosent av produsentpris er den på mellom 84 % og 155 % i perioden.

⁴³ Årlig gjennomsnittlig produsentpris representerer et veid snitt av månedene mars til desember, mens den årlige forbrukerprisen representerer et uveid snitt av alle 12 måneder.

Tabell 4.13 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), for løk

Ar	Margin til grossist/detaljist, cent/kg	Margin som prosent av produ- sentpris
1995	55	145
1996	48	155
1997	47	133
1998	56	122
1999	41	94
2000	43	101
2001	42	102
2002	47	92
2003	42	84

Prisutvikling på epler

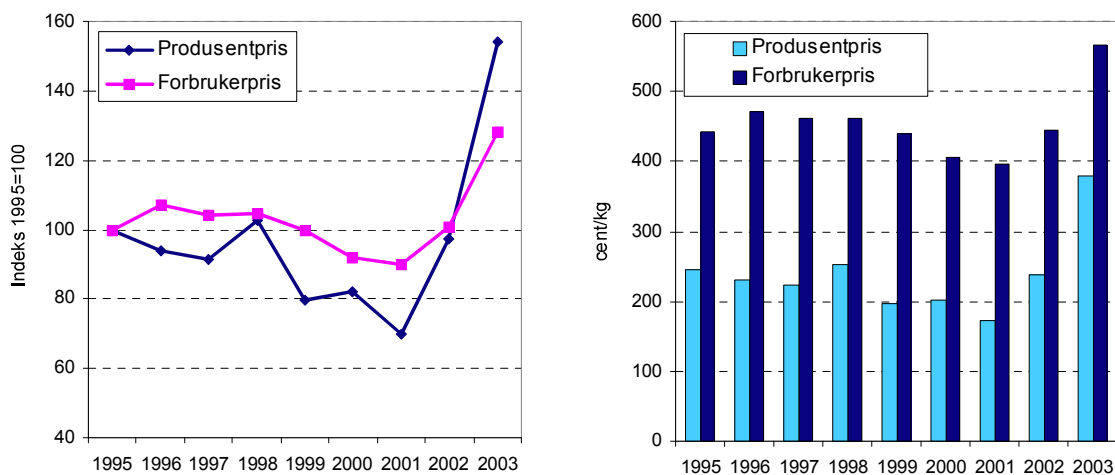
På grunn av usikkerhet med datamaterialet kan vi ikke presentere prisutviklingen for epler i Finland.

Prisutvikling på jordbær

Jordbæravlingene varierer mye fra år til år, og mens det i 2002 ble produsert 11 470 tonn jordbær ble det i 2003 bare produsert 7 900 tonn bær. Importen har de siste årene ligget på mellom 5 600 og 9 900 tonn, og i 2003 sto importen for 56 % av det totale forbruket i Finland. Størsteparten av importen foregår i månedene mai til juli.

Den finske jordbærsesongen varer i hovedsak fra juni til august, og det innhentes produsentpriser bare i denne perioden. Som følge av at det innhentes produsentpriser for bare tre måneder, er antallet observasjoner noe lavt, og den kan derfor knyttes noe usikkerhet til disse dataene. Forbrukerprisen som presenteres her er pris til butikk, dvs. at det her ikke er tatt høyde for priser/prisutvikling for jordbær som selges direkte fra produsent til forbruker.

Som vi ser av figur 4.11 har produsent- og forbrukerprisindeksene fulgt hverandre i store deler av perioden, men produsentprisen har hatt noe større årlige variasjoner. Fra 1995 og frem til 2001 var det en nedgang i både produsent- og forbrukerprisene, og produsent- og forbrukerprisene gikk ned med hhv. 30 % og 10 % i denne perioden. Imidlertid har prisene de to siste årene økt kraftig, og fra 2001 til 2003 økte produsentprisen og forbrukerprisen med hhv. 120 % og 42 %. Denne prisøkningen skyldes først og fremst dårlige produksjonsforhold i både 2002 og 2003.

Figur 4.11 Indekserte og absolutte jordbærpriser på produsent- og forbrukernivå, 1995–2003

Tabell 4.14 gir en oversikt over margin til grossist/detaljist i perioden 1995 til 2003. Som vi ser av tabellen ligger margin til grossist/detaljist (ekskl. mva.) i perioden på mellom 92 cent/kg til 169 cent/kg. Påslaget hos grossist/detaljist ligger på mellom 24 % og 92 % i perioden, men varierer en del fra år til år.

Tabell 4.14 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), for jordbær

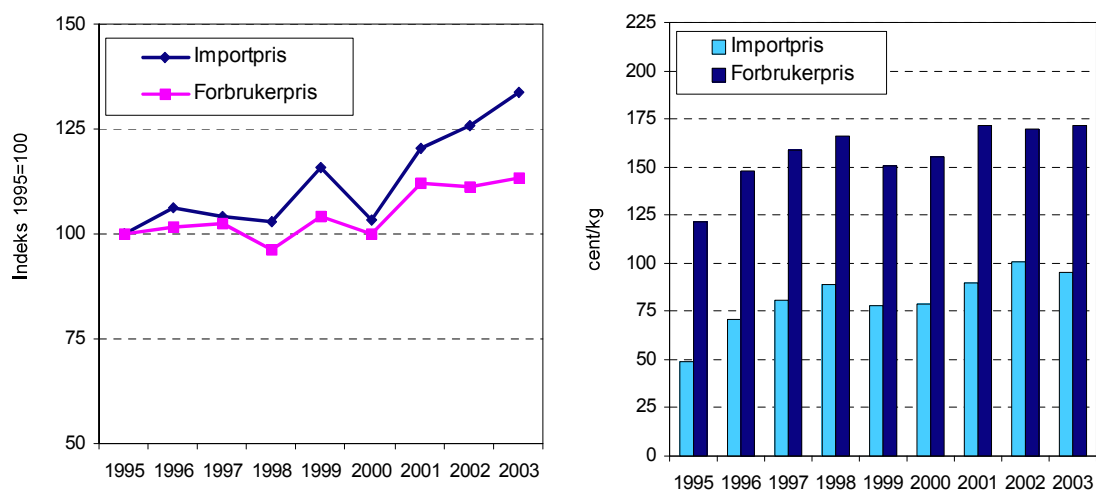
Ar	Margin til grossist/detaljist, cent/kg	Margin som prosent av produsentpris
1995	121	50
1996	162	70
1997	158	71
1998	132	52
1999	169	86
2000	135	67
2001	158	92
2002	131	55
2003	92	24

Prisutvikling på appelsin

Det produseres ikke appelsin i Finland, men vi har her allikevel valgt å se nærmere på utviklingen i importpris og forbrukerpris i perioden 1995 til 2003 på appelsin for å se om det er noen vesentlige forskjeller i marginen på importfrukt og finsk produsert frukt og grønt.

Årlig importeres det mellom 28–32 000 tonn appelsiner til Finland, og det importeres mest appelsiner i vintermånedene november til februar/mars. Importprisen er beregnet ut i fra mengde appelsiner som importeres til det finske markedet og importens verdi. Den årlige importprisen er et uveid snitt av importen hele året.

Figur 4.12 gir en oversikt over utviklingen i import- og forbrukerpris for appelsin i perioden 1995–2003. Som vi ser av figuren følger importprisen og forbrukerprisen samme utvikling i hele perioden, og begge har de senere årene hatt en positiv utvikling. Importprisen har i perioden økt fra 572 cent/kg i 1995 til 765 cent/kg i 2003, dvs. med 33 %. Forbrukerprisen har i samme periode økt fra 1 307 cent/kg til 1 502 cent/kg, dvs. med 195 cent.

Figur 4.12 Indekserte og absolutte appelsinpriser på import- og forbrukernivå, 1995–2003

Av tabell 4.15 ser vi at margin til grossist/detaljist (ekskl. mva.) har holdt seg relativt stabil i hele perioden, og har et snitt på 51 cent/kg. Margin som prosent av produsentpris har i perioden gått ned fra 92 % til 63 %.

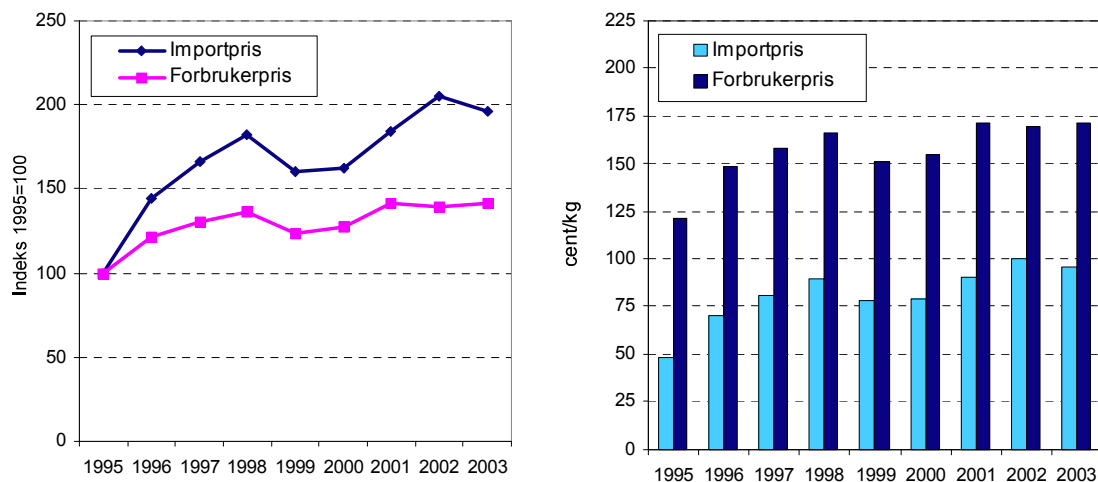
Tabell 4.15 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), for appelsin

Ar	Margin til grossist/detaljist, cent/kg	Margin som prosent av produsentpris
1995	53	92
1996	51	85
1997	53	89
1998	47	80
1999	48	73
2000	51	86
2001	54	79
2002	51	71
2003	48	63

Prisutvikling på banan

Forbruket av bananer i Finland ligger årlig på om lag 64 000 tonn hvorav alt importerer. Som for appelsin, vil vi her presentere importpris og forbrukerpris for bananer i perioden 1995–2003, der både import- og forbrukerpris er et uveid gjennomsnitt av månedlige priser for hele året.

Figur 4.13 viser at både import- og forbrukerprisen har hatt en positiv utvikling i hele perioden, men at importprisen øker noe mer enn forbrukerprisen i denne perioden. Importprisen har i perioden økt fra 488 cent/kg i 1995 til 955 cent/kg, mens forbrukerprisen i samme periode økte med 498 cent, fra 1 216 cent/kg i 1995 til 1 714 cent/kg i 2003.

Figur 4.13 Indekserte og absolutte bananpriser på import- og forbrukernivå, 1995–2003

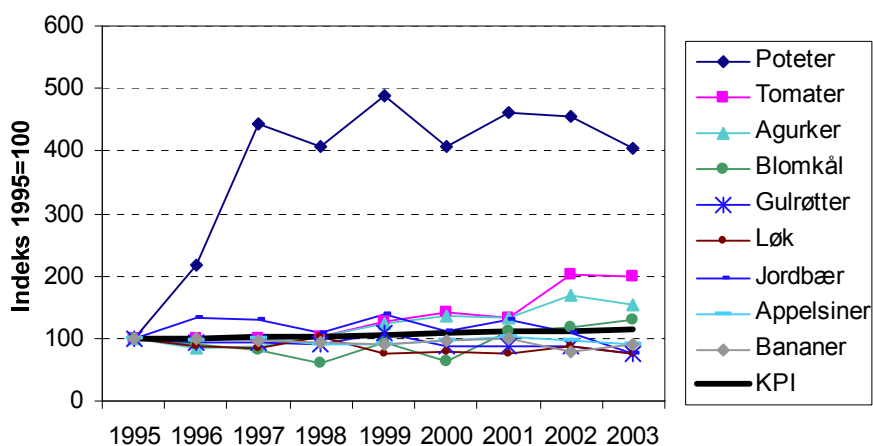
Av tabell 4.16 ser vi at margin til grossist/detaljist (ekskl. mva.) har holdt seg forholdsvis stabil i hele perioden, der snittet ligger på 49 cent/kg. Påslaget hos grossist/detaljist har gått ned fra 107 % i 1995 til 40 % i 2003, og har et snitt på 63 % for hele perioden

Tabell 4.16 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), for banan

Ar	Margin til grossist/detaljist, cent/kg	Margin som prosent av produsentpris
1995	52	107
1996	53	75
1997	51	63
1998	49	55
1999	47	60
2000	50	63
2001	52	58
2002	40	40
2003	47	49

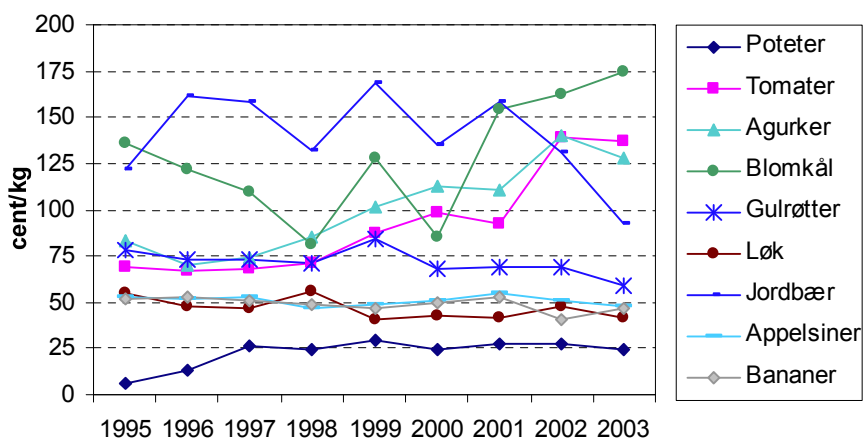
4.5.3 Marginutvikling

For å kunne sammenligne grossist/detaljist-påslagene produktene i mellom vil vi her se nærmere på den relative og absolutte utviklingen i margin til grossist/detaljist i øre/kg. Figur 4.14 gir en oversikt over den relative utviklingen i margin til grossist/detaljist i perioden 1995–2003. Av figuren ser vi at mens de fleste produktene har hatt en relativt lik utvikling som den generelle prisstigningen, med unntak av potet som har hatt en økning på over 300 % fra 1995 til 2003. Tomat og agurk har også hatt en noe høyere marginvekst enn KPI i løpet av perioden. Løk, gulrøtter, appelsin og banan har i nesten hele perioden hatt en lavere marginvekst en den generelle prisstigningen.

Figur 4.14 Relativ utvikling i margin til grossist/detaljist for frukt og grønnsaker, 1995–2003

Figur 4.15 viser utvikling i absolutte marginer. Som vi ser av figuren er det jordbær, blomkål, agurk, tomat og som i utgangspunktet har en forholdsvis høy absolutt verdi, mens potet, løk, appelsin og banan har alle en absolutt margin som ligger i nedre skiktet i hele perioden.

Figur 4.15 Utvikling i absolutte marginer for frukt og grønnsaker

5 Frukt- og grøntmarkedet i Danmark

5.1 Innledning

I 2003 var samlet jordbruksareal i Danmark på om lag 2,65 mill. hektar, noe som tilsvarer nesten 62 % av Danmarks totale areal. Av det totale jordbruksarealet utgjør det samlede frukt- og grøntarealet ca. 30 500 hektar⁴⁴. I 2003 var det om lag 47 800 produsenter innen dansk jordbruksproduksjon, hvorav om lag 9 % drev med frukt- og grøntproduksjon (Danmarks Statistikk, 2004a).

Grønnsaksproduksjon på friland

Hovedparten av de danske frukt- og grøntprodusentene produserer på friland, og i 2003 var det ca. 1 100 produsenter med produksjon av frilandsgrønnsaker, 1 250 som produserte frukt og bær og om lag 2 662 som produserte poteter. Tabell 5.1 gir en oversikt over antall produsenter og dyrkningsområde av frilandsgrønnsaker, frukt, bær og potet i 2003 (Danmarks Statistikk, 2004a).

⁴⁴ Det samlede frukt- og grøntarealet inkluderer produksjon både på friland og i drivhus.

Tabell 5.1 Antall produsenter og dyrkningsområde i 2003

	Antall produsenter ¹⁾	Dyrkningsområde (i hektar)
Grønnsaker på friland	1 100	6 730
løk	220	1 470
blomkal	60	415
gulrøtter	250	1 190
salat	80	408
andre grønnsaker	1 470	6 247
Frukt og bær	1 250	8 330
epler	400	1624
pærer	280	457
jordbær	520	805
andre frukt- og bærarter	970	5 443
Potet	2 662	36 046
matpotet	1 659	12 226
potet til industriproduksjon	1 003	23 820

1) Totalt antall produsenter er ikke i samsvar med antall produsenter av de ulike kulturene, da flere av produsentene produserer flere ulike kulturer

Kilde: Danmarks Statistik (2004a)

Drivhusproduksjon

Det er relativt få produsenter i Danmark som har drivhusproduksjon av grønnsaker, og kun 288 av totalt 630 produsenter hadde produksjon av grønnsaker i 2003. I følge Danmarks Statistik (2004a) var det totale veksthusarealet i 2002 på om lag 491 hektar, hvorav 120 hektar gikk til grønnsaksproduksjon⁴⁵. Av dette utgjorde arealet til tomater 42 %, agurker 34 % og salat 14 %, mens andre grønnsaker utgjorde om lag 10 %. (Danmarks Statistik, 2004a).

Tabell 5.2 gir en oversikt over utviklingen i frukt- og grøntproduksjonen i Danmark, der både frilands- og i drivhusproduksjonen er inkludert. Denne oversikten viser bare produksjonen av enkelte kulturer, og som vi ser av tabellen varierer produsert mengde en del mellom årene. Vi har ingen oversikt over utviklingen i epleproduksjonen i Danmark, men det ble i sesongen 2001/02 produsert 18 850 tonn epler.

⁴⁵ Statistikken omfatter veksthus som er på minst 1 000 m².

Tabell 5.2 Produksjon av frukt og grønt i perioden 1996–2003 (i tonn)

	1996/97	2000	2003
Grønnsaker			
Tomat	18 755	21 238	19 696
Agurk	11 520	13 688	14 962
Løk	45 625	29 107	53 014
Gulrøtter	76 834	61 983	54 623
Blomkal	5 960	5 259	5 531
Salat	5 023	7 224	9 531
Potet	1 394 200	1 395 900	1 312 800
matpotet	1 031 500	422 600	429 500
potet til industriproduksjon	362 700	973 300	883 300

Kilde: Danmarks Statistik (2004a)

5.2 Totalmarkedet for frukt og grønt

5.2.1 Produksjonsverdi

Den totale produksjonsverdien i dansk landbruk var i 2003 på om lag 52,4 mrd. kroner, hvorav ca. 4 % kommer fra frukt- og grøntproduksjonen⁴⁶. Tabell 5.3 gir en oversikt over utviklingen i produksjonsverdi for frukt og grønt i perioden 1995 til 2003. Tall for 2003 viser at produksjonsverdien av dansk frukt- og grøntproduksjon ligger på om lag 1,9 mrd. kroner.

Av tabellen kan vi se at poteter utgjør den største verdien i hele perioden. Verdien av potetproduksjonen inkluderer verdien av matpotet, potet til melproduksjon, potet til spritproduksjon etc. Ser man på perioden fra 1995 til 2003 har produksjonsverdien på veksthusgrønnsaker samt frukt og bær gått opp, mens produksjonsverdien på frilandsgrønnsaker har gått noe ned. Spesielt var det nedgang i produksjonsverdien på frilandsgrønnsaker fra 2002 til 2003⁴⁷.

Tabell 5.3 Produksjonsverdi i frukt- og grøntsektoren, 1995–2003 (i mill. kr)

	1995	1997	1999	2000	2001	2002	2003
Grønnsaker	710	760	849	790	852	920	773
frilandsgrønnsaker	375	376	428	402	409	445	355
drivhusgrønnsaker	335	384	421	388	443	475	418
Potet	1 163	916	1 009	951	1 028	977	918
Frukt og bær	118	137	121	128	195	184	170
Sum	2 141	1 978	2 176	2 087	2 205	2 190	1 981

Kilde: Danmarks Statistik (2004b)

⁴⁶ Valutaen i dette kapitlet er angitt i danske kroner (DKK).

⁴⁷ I tillegg til produksjonsverdien for frukt og grønnsaker på 1,9 mrd. kroner ble det i 2003 produsert sjampinjonger til en verdi av 120 mill. kroner.

5.2.2 Importandeler og forbruk

Import og eksport

Ser vi på Danmarks handel med frukt og grønnsaker, så kommer mesteparten av grønnsaksimporten fra andre EU-land, mens det hovedsakelig importeres frukt fra andre verdensdeler. Danmark eksporterer frukt og grønt først og fremst til Norge og andre EU-land.

Ser man nærmere på handelen med frukt og grønt utgjorde importverdien for grønnsaker om lag 4,6 mrd. kroner i 2003, mens eksportverdien på frukt og bær utgjorde 0,9 mrd. kroner. Tabell 5.4 gir en oversikt over import og eksport av frukt og grønnsaker i 2003 (Danmarks Statistikk, 2004c).

Tabell 5.4 Import og eksport av frukt og grønnsaker i 2003

	Import		Eksport	
	Mill. kg	Mill. kr	Mill. kg	Mill. kr
Grønnsaker ¹⁾	301	1 775	216	655
Frukt og bær ²⁾	418	2 813	39	272
Totalt	719	4 588	255	927

1) Omfatter hele kapittel 07 (grønnsaker, røtter, og knoller, spiselige) i tolltariffen

2) Omfatter hele kapittel 08 (spiselige frukter og nøtter, skall av sitrusfrukter og meloner) i tolltariffen

Kilde: Danmarks Statistikk (2004c)

Forbruk av frukt og grønt og importandeler

I følge FAO (2004)⁴⁸ sine beregninger, var forbruket av grønnsaker, poteter og frukt i Danmark på henholdsvis 99,8 kg, 81,5 kg og 95,6 kg per innbygger i 2001. I tabell 5.5 har vi valgt å sammenstille dansk produksjon, import og eksport og totalt forbruk av frukt og grønt i 2001. Av tabellen ser vi at store deler av forbruket av poteter produseres i Danmark, og i 2003 var importandelen på kun 14 %. Danmark produserer også store deler av grønnsaksforbruket selv, og bare 39 % av forbruket ble importert i 2003. Av frukt- forbruket importeres om lag 72 %⁴⁹. Vi har ikke oversikt over forbruket av bær i Danmark.

⁴⁸ Food and agriculture organization of the united nations.

⁴⁹ Vi gjør oppmerksom på at import og eksport av frukt og grønt i denne tabellen bare omfatter tollkapittel 07 og 08.

Tabell 5.5 Totalt forbruk av frukt og grønt i 2001 (i mill. kg)

	Dansk produksjon	Import	Eksport	Sum dansk forbruk	Andel import (i %)
Potet ¹⁾	1 312	59	76	1 295	5
Grønnsaker	393	209	70	532	39
tomat	70	21	2	89	24
løk	27	11	2	36	31
annet	296	177	65	407	43
Frukt	175	365	30	510	72
epler	112	66	3	175	38
annet	63	299	27	335	89

1) Produksjon av potet inkl. bade potet til industriproduksjon og matpotet, mens import og eksport bare omfatter matpotet.

Kilde: Danmarks Statistik (2004a) og (2004c)

I følge Danmarks Statistik sin forbrukerundersøkelse 2000–2003 (2004e) er de samlede utgiftene til dansk husholdning på om lag 229 234 kroner per år. Av dette går ca. 25 803 kroner, eller ca. 11 % til utgifter til mat, hvorav 5 267 kroner går til frukt og grønt (inkl. frukt og grønnsaksjuice). Tabell 5.6 gir en oversikt over husholdningenes utgifter til matvarer, frukt og grønt (inkl. konservervarer av disse) per husholdning.

Tabell 5.6 Utgifter til mat per husholdning per år (i kroner og %), etter varegruppe, 2000–2003

	Utgift per husholdning (i kr)	Andel av de totale utgiftene til mat (i %)
Matvarer	25 803	
Grønnsaker inkl. poteter	2 912	11
Frukt	1 813	7
Frukt- og grønnsaksjuice	542	2
Sum grønnsaker, frukt og juice	5 267	20

Kilde: Danmarks Statistik (2004e)

5.2.3 Totalverdien av frukt- og grøntsektoren

Som vi så i tabell 5.6, var den samlede utgiften per husholdning for frukt og grønnsaker (inkl. konservervarer av disse) på om lag 5 267 kroner i 2000–2003. Ved å multiplisere opp utgiftene til frukt og grønnsaker per husholdning med antall husholdninger, vil man kunne få et grovt anslag for omsetningen av frukt og grønt i det danske dagligvaremarkedet. Det var i 2001 om lag 2 491 600 husholdninger i Danmark (Danmarks Statistik, 2004e). Den samlede omsetningen på dagligvare-

markedet av frukt og grønt kan dermed grovt anslås til 13,1 mrd. kroner inkl. mva, og 9,8 mrd. kroner ekskl. mva⁵⁰.

Verdien av dansk produksjon av frukt og grønt (inkl. konservervarer av disse) var i 2002 på om lag 2,2 mrd. kroner, importen av frukt og grønt var samme året på 4,3 mrd. kroner (ekskl. toll), mens det ble eksportert frukt og grønt for ca. 0,7 mrd. kroner⁵¹. Den samlede verdien av frukt og grønt på det danske markedet blir da på ca. 5,8 mrd. kroner.

Forbruket av frukt og grønt i forbruksstatistikken omfatter ikke forbruk i storhusholdningene. Storhusholdningsmarkedets varekostnader tilknyttet innkjøp av matvarer i Danmark er på om lag 12,10 mrd. kroner ekskl. mva. i 2002 (Delfi, 2003). Av de totale varekostnadene går ca. 11 % til innkjøp av frukt og grønnsaker⁵², dvs. at 1,33 mrd. kroner går til innkjøp av frukt og grønt. Forutsatt at dagligvaregrossistene i Danmark, som i Norge, distribuerer 24 % av varene (i verdi) og at disse har en margin på 21,5 % (som i Norge), blir storhusholdningsbransjen avtager av frukt og grønt til en verdi på ca. 1,27 mrd. kroner. Trekker man dette beløpet fra verdien av dansk produksjon og import, får man et anslag på verdien av grøntvarer som går fra produsent- og importør til grossist og dagligvaremarkedet.

Differansen mellom forbruksverdi (ekskl. mva.) og grossist og dagligvarebransjens varekostnad ved kjøp av frukt og grønt gir et anslag på margin til grossist og dagligvarebransjen. Tabell 5.7 gir en oversikt over anslag på margin til foredlingsledd/grossist/dagligvarebransje i frukt- og grøntsektoren i Danmark. Tabellen anslår en margin til foredling, engros og dagligvaremarkedet på til sammen ca. 5,26 mrd. kroner eller ca. 53 %. Det er imidlertid viktig å være klar over at dette kun er grove beregninger, og bare kan benyttes som en indikasjon på størrelsesforholdene i frukt- og grøntsektoren.

Tabell 5.7 Anslag margin til dagligvare og engros i frukt- og grøntsektoren i 2002

Anslag margin	
Forbruksverdi = DKK 5 267,- * 2 491 600 husholdninger	13 123 mill. DKK
- mva. (25 %)	3 280 mill. DKK
= Forbruksverdi ekskl. mva	9 843 mill. DKK
<hr/>	
Total produksjons- og importverdi (ekskl. eksport) av frukt og grønt	5 856 mill. DKK
- anslag innkjøp av grøntvarer til storhusholdning	1 276 mill. DKK
= Grøntvarer levert til foredling, grossist/dagligvare	4 580 mill. DKK
<hr/>	
Anslag margin til dagligvarebransjen, engros og foredling	5 263 mill. DKK

⁵⁰ Merverdiavgiften i Danmark er på 25 % på matvarer (EU, 2003c).

⁵¹ Inkluderer kapittel 07 og 08 i tolltariffen, men er ekskl. tollavgift.

⁵² Det er her forutsatt at den prosentvise andelen av varekostnadene til frukt og grønt, av den totale varekostnaden i Danmark, er lik som i det norske storhusholdningsmarkedet.

5.3 Verdikjeden for frukt og grønt

Vi vil i dette kapitlet gi en kort oversikt over de ulike aktørene i verdikjeden for frukt og grønt.

Produsentorganisasjoner

I Danmark er det i dag fem store produsentorganisasjoner for frukt- og grøntprodusenter som mottar produksjonsstøtte (Direktoratet for FødevarerErhverv, 2004a). Om lag 50 % av det danske volumet av frukt og grønt som går til frisk konsum går via de godkjente produsentorganisasjonene (EU, 2000).

Grossister/detaljhandel

I Danmark omsettes en stor del av frilandsgrovnnsaker gjennom selskapet GASA Nordgrønt, men også GASA Odense frukt og grønt er en sentral omsetningsaktør. Direkte distribusjon fra bonde til omsetningskanal/detaljhandel/storhusholdning av frukt og bær er også vanlig i Danmark. En betydelig del av danskprodusert kjernefrukt omsettes fra produsent til selskapet Dansk Kernefrugt (Møllenberg og Pedersen, 2003).

Dagligvarehandelen

I likhet med Sverige er det tre store aktører som dominerer det danske dagligvaremarkedet. Til sammen omsetter den danske dagligvarehandelen for om lag 88,5 mrd. kroner, der Coop har en markedsandel på 37,7 %, Dansk Supermarked har en markedsandel på 26,8 % mens Fælles Indkøb har en markedsandel på 25,4 %. tillegg til disse aktørene har den tyske kjeden Aldi en markedsandel på 3,9 %.

COOP er den kjeden med best dekning innen matvaresegmetene i markedet med syv ulike kjedekonsepter. Dansk Supermarked A/S er mer rettet mot stormarkeder og butikksentre med sentrene Bilka og Føtex ved siden av lavprisbutikkene Netto. Innen dagligvare tilbyr Bilka og Føtex et fullsortimentskonsept i tilknytning til butikksentre. Nettobutikkene er et lavpriskonsept som ligner på Aldi og Lidl, og betegnes som «hard discount», dvs. et strengere lavpriskonsept enn det en kjenner i Norge fra konsepter som Prix, Rimi osv (Bergan et al., 2002). Den tredje aktøren i dansk dagligvarehandel er de såkalte Fælles Indkøb, eller Købmændene. Kjøbmændene er en fellesbetegnelse for resten av de danske aktørene på dagligvarehandelsmarkedet som ikke er knyttet til de kjedene som er nevnt ovenfor. Kjøbmændene består både av enkeltstående butikker og mindre kjeder og grossistgrupperinger, herunder Edeka, Chr. Kjergard og Dagrofa/SuperGros (Dansk Handelsblad, 2004).

5.4 Rammebetingelser

5.4.1 Tilskuddsordninger

Som følge av EUs nye landbruksreformen, er Danmark som de fleste andre EU-land svært opptatt av å tilpasse seg nye tilskuddsformer. Frem til i dag har støtte-

ordninger i stor grad vært basert på å utbetale støtte ut i fra hva som blir produsert, mens fremover vil støtten i større grad bli utbetalt uavhengig av selve produksjonen. Formålet med en slik endring er å innrette produksjonen etter det som etterspørres, fremfor å innrette produksjonen etter det som medfører høyest utbetalt støtte. Arealtilskuddet (hektarstøtte) er den støtteordningen som har størst økonomisk betydning per i dag som kommer til å bli rammet av endringene.

Samlet sett så utbetales det ca. 7 mrd. kroner i landbruksstøtte til danske primærprodusenter, der arealtilskuddet utgjør ca. 5 mrd. kroner per år. Om lag 900 mill. kroner går til støtte til dyr/melkeproduksjon, 250 mill. kroner går til miljøvennlige tiltak, mens resten av støtten fordeler seg på andre tilskuddsformer, herunder demonstrasjonsprosjekter, etterutdanning, yngre jordbrukere, vindbeskyttelsestilskudd, vikarordninger og ø-støtte (Direktoratet for FødevarerErhverv, 2004b).

Danske frukt- og grøntprodusenter kan, på samme måte som andre frukt- og grøntprodusenter i EU, også motta tilskudd til produsentorganisasjoner. I tillegg til denne ordningen så er det også utformet noen nasjonale tilskuddsordninger for frukt- og grøntprodusenter, som vi vil se nærmere på nedenfor.

Øy-støtte (Ø-støtte)

Produsenter på små øyer uten broforbindelse, kan søke om tilskudd til å dyrke et areal med enten frilandsgartneri, planteskole, fruktproduksjon eller bærproduksjon. Ordningen hører til under Landdistriktsprogrammet, som er en del av EUs felles landbrukspolitikk. I 2002 ble det utbetalt 10,3 mill. kroner i Ø-støtte (Direktoratet for FødevarerErhverv, 2004d og 2004e).

Innovasjon

Gartneri og landbruksbedrifter kan søke om støtte under innovasjonsordningene. Innovasjonsordningene omfatter bl.a. tilskudd til utvikling av nye produkter og produksjonsmetoder (Direktoratet for FødevarerErhverv, 2004d).

5.4.2 Skatter og avgifter

Merverdiavgift

Danmark har en generell merverdiavgift på 25 % som også gjelder for matvarer (EU, 2003c). Fødevarerøkonomisk Institutt har analysert mulighetene for å benytte momsdifferensiering på matvarer, for bl.a. å øke forbruket av frukt og grønnsaker, men den danske regjeringen ønsker i utgangspunktet å beholde merverdiavgiften på det nivå som er i dag (FØI, 2004a).

Arbeidsgiveravgift

Danmark har i en internasjonal sammenheng høy skatt på inntekt, og høye indirekte skatter (moms og avgift). Til gjengjeld er lønsmottakernes obligatoriske sosiale bidrag moderate, ut i fra en internasjonal målestokk. Arbeidsgivernes obligatoriske sosiale bidrag er derfor også vesentlig mindre enn i andre vestlige land. Arbeidsgivere betalte i perioden 1997 til 1999 et arbeidsgiverbidrag til staten, men fra år 2000 ble dette bidraget opphevet. Arbeidstakere må betale et arbeidsmarkedsbi-

drag tilsvarende 8 % av lønnen, og i 2003 er innkrevd arbeidsmarkedsbidrag beregnet til 62,8 mrd. kroner (Kjuus, 2004).

Matproduksjonsavgift

Vi har ikke kjennskap til at det finnes noen form for matproduksjonsavgift i Danmark.

5.5 Prisdata og prisutvikling

5.5.1 Om prisdataene

Produsentpriser

Kilde til samtlige produsentpriser er innhentet av Fødevareøkonomisk institutt (FØI) i Danmark (FØI, 2004c). FØI har innhentet produsentpriser hos DANPOT, GASA Odense, GASA Kolding, GASA Nordgrønt, Avlerforeningen for dansk spiseløk, Dansk Kernefukt, bærdryrkerforeninger, samt en rekke potetsentraler. Hvis ikke annet er nevnt er prisene basert på gjennomsnittlig årlige priser som FØI utarbeider selv. FØI har imidlertid ikke kunne bidra til detaljene rundt hvordan prisene er beregnet, men har henvist til de generelle beregningene av priser som de offentliggjør (FØI, 2004b). På basis av dette omfatter produsentprisene så langt NILF har kjennskap til, kroner per kg ut fra bonde, der prisene er beregnet etter et vektet årlig gjennomsnitt. Produsentprisen reflekterer den pris bonden får, dvs. at transportkostnader til grossist ikke er inkludert i produsentprisen samt at pakkekostnader bare er inkludert i de tilfeller bonden pakker varen selv. Samtlige produsentpriser er ekskl. merverdiavgift.

Forbrukerpriser

Samtlige forbrukerpriser er innhentet og beregnet av Danmarks Statistik. I følge Danmarks Statistik er prisene samlet inn hos kjøpmenn, supermarkeder, varehus og grønthandlere, og prisene representerer årlig gjennomsnittlig priser i Danmark inkl. mva. (Danmarks Statistik, 2004d).

5.5.2 Prisutvikling 1995–2003

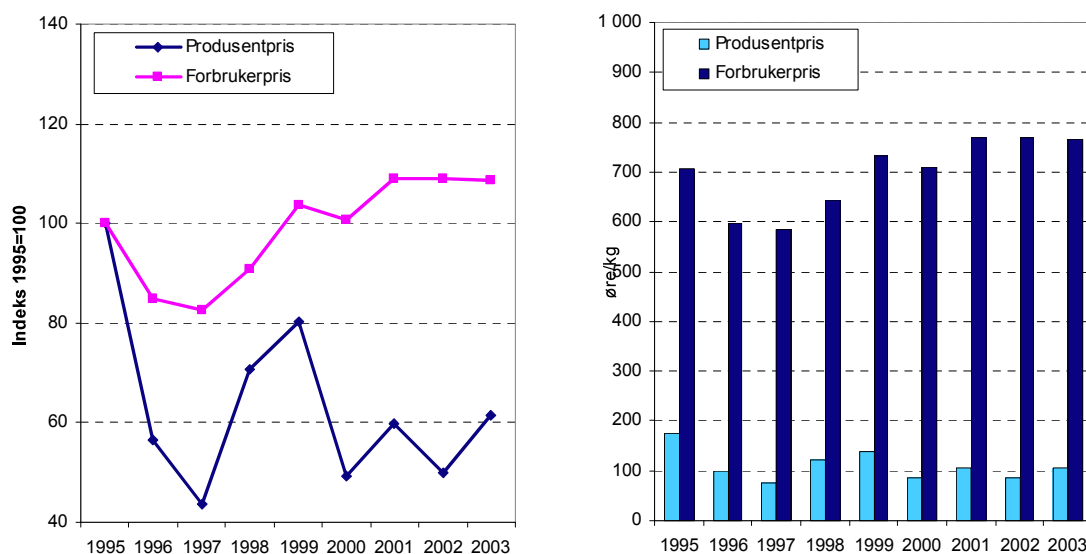
Vi vil nedenfor se nærmere på prisutviklingen på produsent/import- og forbrukernivå i perioden 1995–2003 for potet, tomat, agurk, blomkål, løk, epler, appelsin og banan. Vi kan her ikke presentere prisutviklingen på jordbær pga. manglende datamaterial.

Potet

I følge Danmark Statistikk utgjør potetproduksjonen i Danmark årlig ca. 1 313 000 tonn, hvorav om lag 33 % går til matpotet mens resten går til industriproduk-

sjon (i 2003). I 2003 ble det importert om lag 60 000 tonn poteter⁵³, noe som også representerer den gjennomsnittlige importen av poteter i perioden 1995 til 2003.

Figur 5.1 viser produsent- og forbrukerprisindeksene på poteter fra 1995 til 2003. Figuren viser også den årlige reelle utviklingen av både produsentpriser og forbrukerpriser målt i øre per kg. Som vi ser av figuren har produsentprisindeksen på poteter samlet sett gått ned i løpet av perioden, men det har vært store årlige variasjoner i produsentprisen. Forbrukerprisindeksen har i samme perioden holdt seg relativt stabil, og har bare hatt en svak økning i løpet av perioden. Ser man hele perioden under ett, ligger produsentprisindeksen om lag 40 % lavere i 2003 enn i 1995, mens forbrukerprisen er om lag 10 % høyere i 2003 enn i 1995.

Figur 5.1 Indekserte og absolutte potetpriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

Ser vi på margin til grossist/detaljist i øre per kg har den gått opp fra 355 øre/kg i 1995 til 468 øre/kg i 2003. Marginen til grossist av produsentprisen har doblet seg fra 204 % i 1995 til 438 % i 2003. Dette er vist i tabell 5.8.

⁵³ Omfatter import av samtlige poteter med unntak av de som benyttes til fremstilling av stivelse og som settepoteter. M.a.o. omfatter importen poteter som går direkte til forbruk, til bearbeiding og eventuelt til dyrefor.

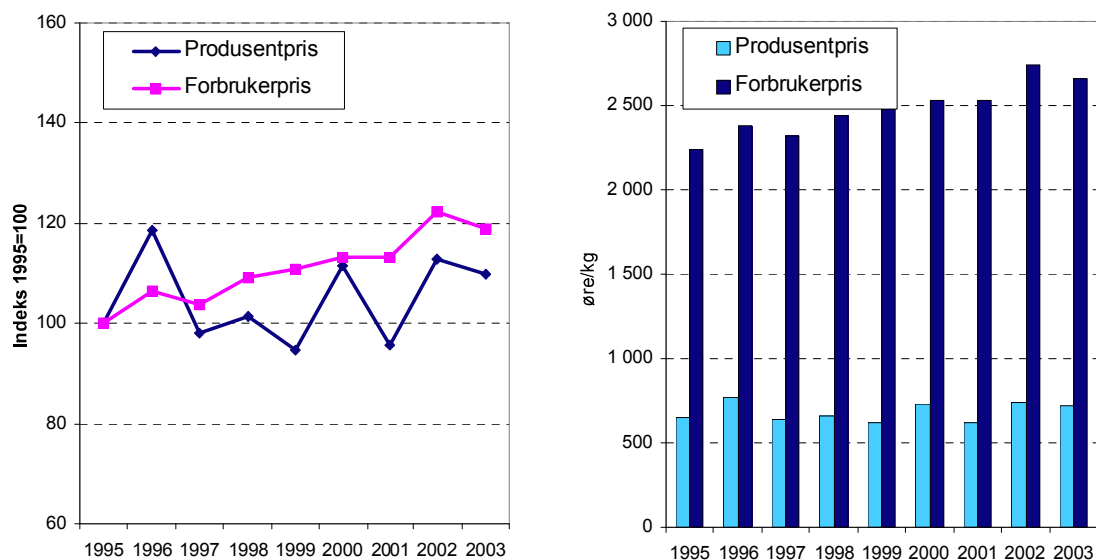
Tabell 5.8 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) for poteter

Ar	Margin til grossist, øre per kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	355	204
1996	351	357
1997	361	475
1998	359	291
1999	410	293
2000	447	520
2001	474	455
2002	489	562
2003	468	438

Tomater

Den danske produksjonen av tomater er årlig på om lag 18–22 000 tonn, mens importert mengde tomater i perioden 1995–2003 har ligget på mellom 16–24 000 tonn i året.

Figur 5.2 gir en oversikt over utviklingen i tomatprisen på produsent- og forbrukernivå i perioden 1995–2003. Som man ser av figuren har produsent- og forbrukerprisen hatt en relativt lik utvikling i hele perioden. I løpet av perioden har forbrukerprisindeksen generelt sett vært noe mer stabil enn produsentprisindeksen, men det er forbrukerprisindeksen som har økt mest.

Figur 5.2 Indekserte og absolutte tomatpriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

Ser vi nærmere på endringene i margin til grossist/detaljist i perioden 1995–2003, ser vi av tabell 5.9 at margin til grossist/detaljist i øre per kg har gått opp med 24 % fra 1995 til 2003, men marginen varierer en del fra år til år. I samme periode ligger marginen som en prosent av produsentpris på mellom 130 % og 204 %⁵⁴.

Tabell 5.9 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) for tomater

Ar	Margin til grossist, øre per kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	1 024	157
1996	1 010	130
1997	1 097	171
1998	1 167	176
1999	1 242	201
2000	1 168	160
2001	1 273	204
2002	1 314	178
2003	1 276	177

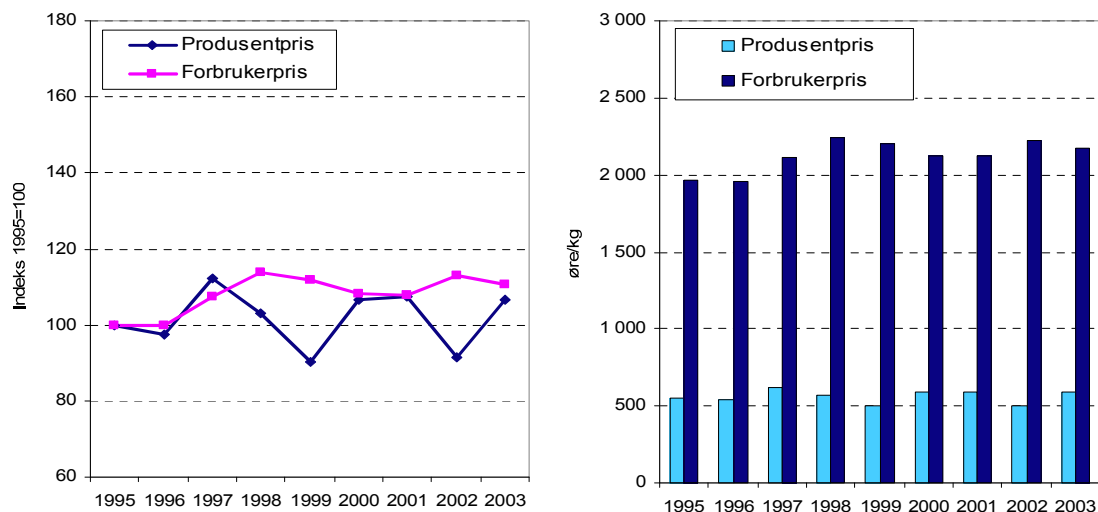
Agurk

Drivhusproduksjonen av agurk ligger på om lag 11–15 000 tonn årlig, mens importen de siste årene har variert fra 17–20 000 tonn i året.

Figur 5.3 viser den reelle prisutviklingen fra 1995 til 2003 på produsent- og forbrukernivå⁵⁵. Av figuren ser man at produsent- og forbrukerprisen har fulgt hverandre i store deler av perioden, men at produsentprisindeksen har hatt større årlige variasjoner. Både produsent- og forbrukerprisen har i løpet av perioden holdt seg relativt stabil, og mens produsentprisen er 7 % høyere i 2003 enn i 1995, er forbrukerprisen ca. 11 % høyere i 2003 enn i 1995.

⁵⁴ Ved utregning av margin er merverdiavgift trukket fra.

⁵⁵ Prisen på agurk på produsentnivå som stykk pris. Her forutsettes det at en agurk veier 359 gram, jamfør jordbruksavtalen, og er med det basert på samme beregningsmetode og vekter som for beregning av produsentpris på agurk i Norge.

Figur 5.3 Indekserte og absolutte agurkpriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

Marginen til grossist/detaljist på agurk er relativt stor sammenliknet med en del andre produkter. Lavest margin var det imidlertid i 1995, med 923 øre/kg. I 2003 var marginen til sammenlikning på 1 044 øre/kg. Marginen til grossist/detaljist som prosent av produsentprisen ligger i perioden på mellom 167 % og 231 %. Dette er vist i tabell 5.10.

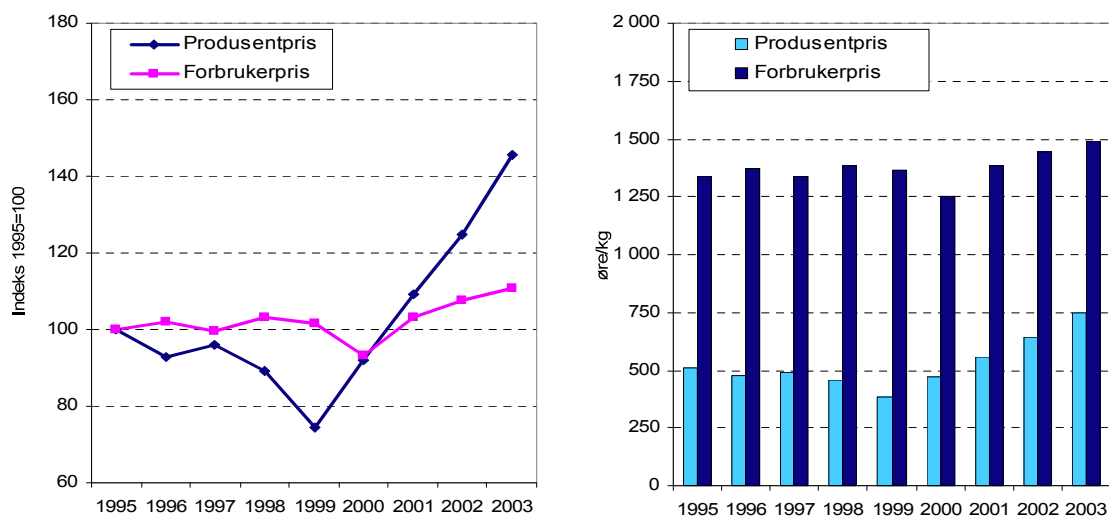
Tabell 5.10 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) for agurk

Ar	Margin til grossist, øre per kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	923	167
1996	934	174
1997	967	156
1998	1 111	195
1999	1 151	231
2000	1 007	171
2001	998	168
2002	1 164	231
2003	1 044	177

Blomkal

Blomkålproduksjonen i Danmark ligger årlig på om lag 5–6 000 tonn. Det finnes imidlertid ingen gode tall på blomkålimporten, da blomkål har samme tollvarenummer som broccoli, men de senere årene har det blitt importert mellom 7–11 000 tonn blomkål og broccoli.

Figur 5.4 gir en oversikt over utviklingen i blomkålprisen på produsent- og forbrukernivå i perioden 1995–2003. Av figuren kan vi se at produsent- og forbrukerprisindeksen holdt seg relativt stabil frem til 1999/2000, mens det har vært en kraftig økning i både produsent- og forbrukerprisen etter dette. Vi har ingen forklaring på denne prisøkningen, men det kan knyttes noe usikkerhet til datamaterialet.

Figur 5.4 Indekserte og absolutte blomkålpriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

Marginen til grossist/detaljist har i perioden økt fra 493 øre/kg i 1995 til 369 øre/kg i 2003, med et snitt på 504 øre/kg. Marginen til grossist/detaljist som prosent av produsentprisen har imidlertid variert en god del, og er i forhold til en del andre produkter relativt lav. I 1995 var denne på 96 % mens den i 2003 var på 49 %. Dette er vist i tabell 5.11.

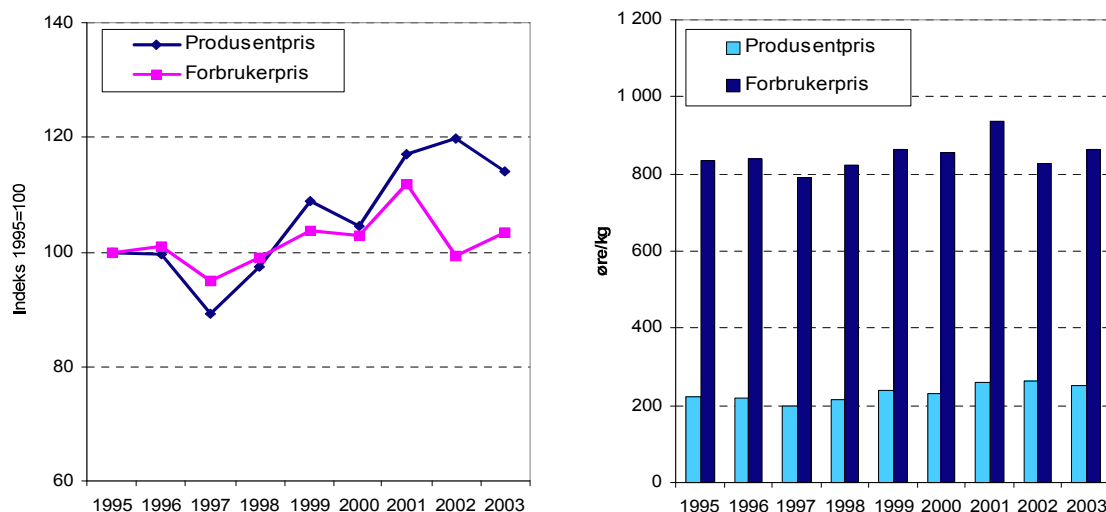
Tabell 5.11 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) for blomkal

Ar	Margin til grossist, Øre per kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	493	96
1996	551	116
1997	510	104
1998	583	128
1999	640	168
2000	467	99
2001	481	86
2002	442	69
2003	369	49

Gulrot

Danske produsenter forsyner markedet med mellom 54–77 000 tonn gulrot årlig, og det er store årlige svingninger i produksjonen. I 2003 ble det importert om lag 11 000 tonn gulrøtter til Danmark, noe som er relativt representativ for importen de seneste årene.

Utvikling i gulrotpriser presenteres i figur 5.5. I perioden 1995 til 2003 har produsent- og forbrukerprisindeksen fulgt hverandre i store deler av perioden, med unntak av de to siste årene. Ser man hele perioden under ett, har produsentprisindeksen økt noe mer enn forbrukerprisindeksen.

Figur 5.5 Indekserte og absolutte gulrotpriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

Marginen til grossist/detaljist mål i øre per kg var i 1995 på 404 øre/kg, mens den var på 395 øre/kg i 2003, mens snittet i perioden er på om lag 402 øre/kg. Marginen til grossist som prosent av produsentprisen har gått noe ned i perioden, og har i løpet av perioden variert mellom 133 % og 200 %. Dette er vist i tabell 5.12.

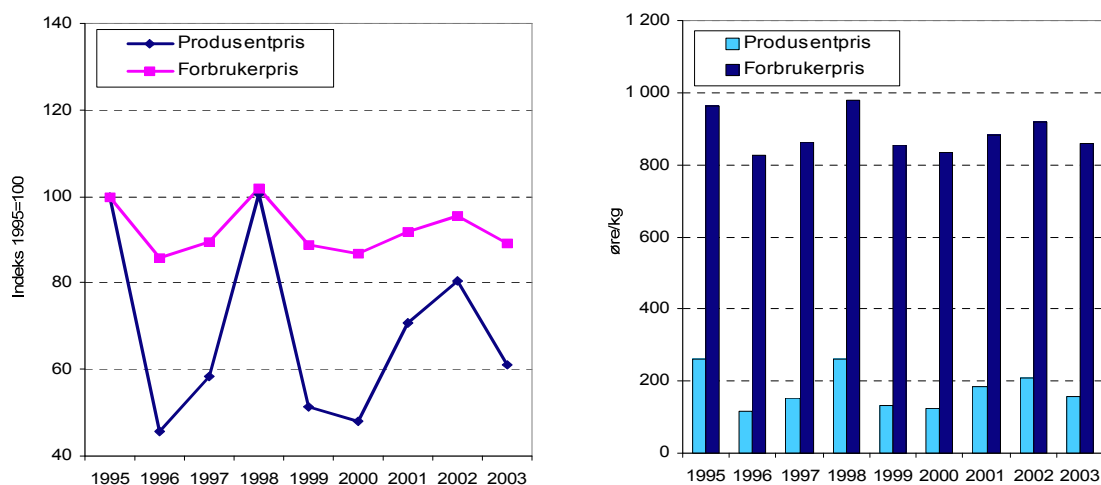
Tabell 5.12 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) for gulrøtter

Ar	Margin til grossist, øre per kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	404	182
1996	410	185
1997	395	200
1998	403	186
1999	406	168
2000	412	177
2001	441	169
2002	355	133
2003	395	156

Løk

I perioden 1995 til 2003 har det blitt importert mellom 8 000 og 24 000 tonn med løk i året. Den danske produksjonen av løk varierer mye fra år til år, og har de senere årene ligget på mellom 29–53 000 tonn.

Figur 5.6 viser prisutviklingen på løk for perioden 1995 til 2003 på produsent- og forbrukernivå. Av figuren ser vi at det har vært store årlige variasjoner i produsentprisen, mens forbrukerprisen har vært noe mer stabil. Både produsent- og forbrukerprisen er lavere i 2003 enn i 1995. Av søylene i figur 5.6 kan man se at produsent- og forbrukerprisen var relativt høy i 1995 og 1998, mens produsent- og forbrukerprisen i 1996 og 2000 var relativt sett lav.

Figur 5.6 Indekserte og absolutte løkpriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

Marginen til grossist/detaljist (ekskl. mva.) ligger i snitt på om lag 488 øre/kg, men varierer i hele perioden. Fra 1995 til 2003 har marginen gått opp fra 463 øre/kg til 486 øre/kg. Margin som prosent av produsentpris har gått opp fra 179 % i 1995 til 308 % i 2003. Dette er vist i tabell 5.13.

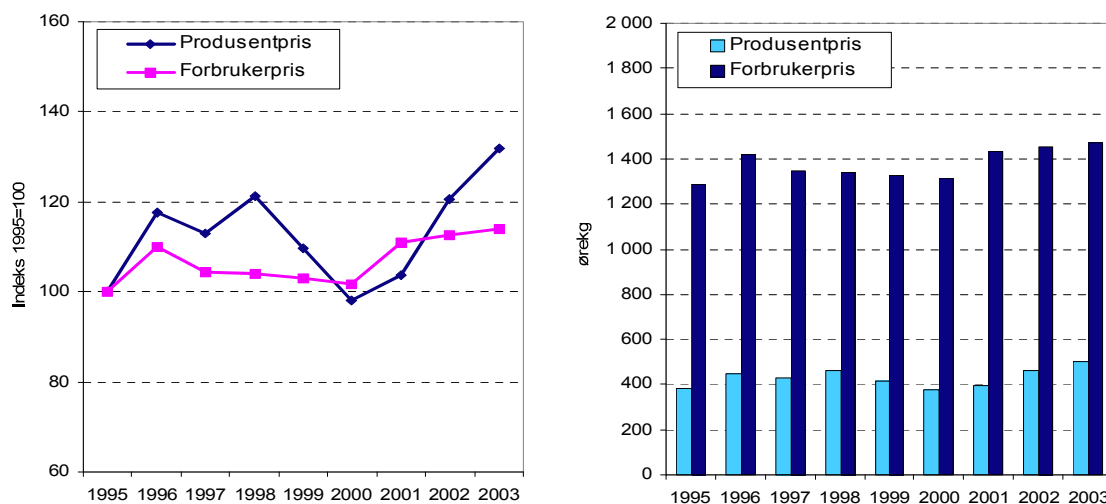
Tabell 5.13 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) for løk

År	Margin til grossist, øre per kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	463	179
1996	502	426
1997	495	328
1998	475	183
1999	508	382
2000	502	405
2001	480	262
2002	481	231
2003	486	308

Epler

I sesongen 2001/02 ble det produsert om lag 19 000 tonn epler ekskl. svinn i Danmark. Hvor mye som gikk til bearbeiding og hvor mye som gikk direkte til forbruk er imidlertid usikkert. Importert volum av epler varierer relativt mye og mens det i 2003 importert 75 500 tonn ble det kun importert 62 500 tonn i 2000.

Figur 5.7 gir en oversikt over prisutviklingen på produsent- og forbrukernivå for epler i perioden 1995–2003. Som vi ser av figuren hadde produsent- og forbrukerprisindeksen en tilsvarende lik vekst i hele perioden, med unntak av noen årlige variasjoner. Produsentprisen på epler har i perioden fra 1995 til 2003, sett under ett, økt med 32 %. Forbrukerprisen har i samme periode økt med 14 %.

Figur 5.7 Indekserte og absolutte eplepriser på produsent- og forbrukernivå (1995–2003)

I tabell 5.14 kan vi se at marginen til grossist/detaljist var i 2003 på 600 øre/kg, mot 586 øre/kg i 1995. Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris har i perioden fra 1995 til 2003 ligget på mellom 118 % og 172 %.

Tabell 5.14 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) for epler

Ar	Margin til grossist, øre per kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	586	154
1996	615	137
1997	580	135
1998	544	118
1999	580	139
2000	611	163
2001	678	172
2002	630	137
2003	600	119

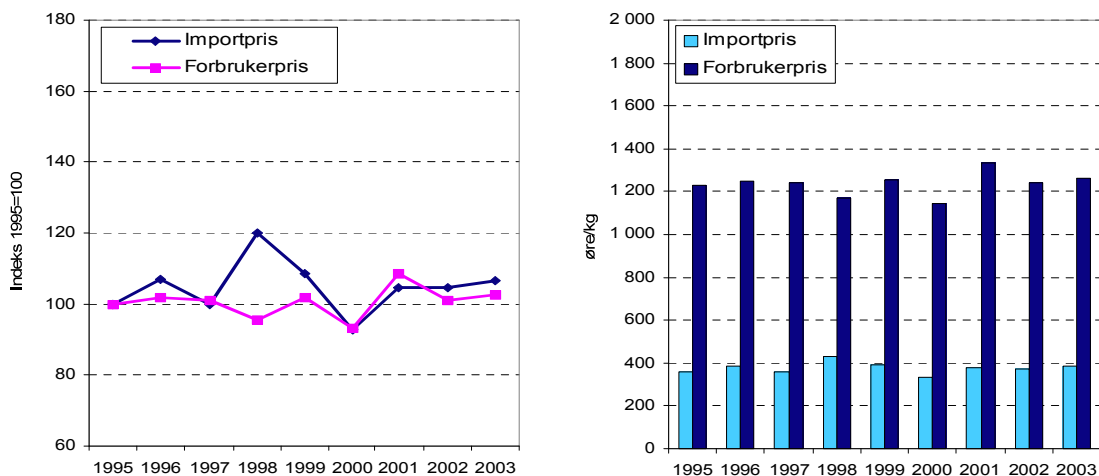
Jordbær

Vi har ingen oversikt over danske produsent- og forbrukerpriser på jordbær.

Appelsin

Det er her benyttet importpriser istedenfor produsentpriser, som følge av at Danmark ikke produserer appelsiner. Importprisen er beregnet på grunnlag av verdien av importerte appelsiner dividert på mengden importerte appelsiner (samme metode som er benyttet på de andre landene)⁵⁶. I perioden 1995–2003 har importert mengde appelsiner ligget på mellom 25–44 000 tonn.

Figur 5.8 viser prisutviklingen på appelsiner i perioden 1995 til 2003. De to prisene som vises er importpris og forbrukerpris. Av figuren kan man se at prisene har utviklet seg relativt likt i samtlige år, med unntak av 1998 da importprisene steg med om lag 20 % i forhold til prisene året før.

Figur 5.8 Indekserte og absolutte appelsinpriser på import- og forbrukernivå (1995–2003)

Tabell 5.15 gir en oversikt over margin til grossist/detaljist samt margin som prosent av produsentpris (ekskl. mva.). Av tabellen ser man at marginen til grossist/detaljist-leddet i perioden ligger på mellom 448 øre/kg og 573 øre/kg, med en snitt på ca. 550 øre/kg. Påslaget hos grossist/detaljist ligger på mellom 104 % og 166 % av produsentpris i perioden.

⁵⁶ Både volumer og verdier på importerte appelsiner som ligger til grunn, er basert på tolltariffnummer 08.05.1000 til og med 08.05.1069.

Tabell 5.15 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) for appelsiner

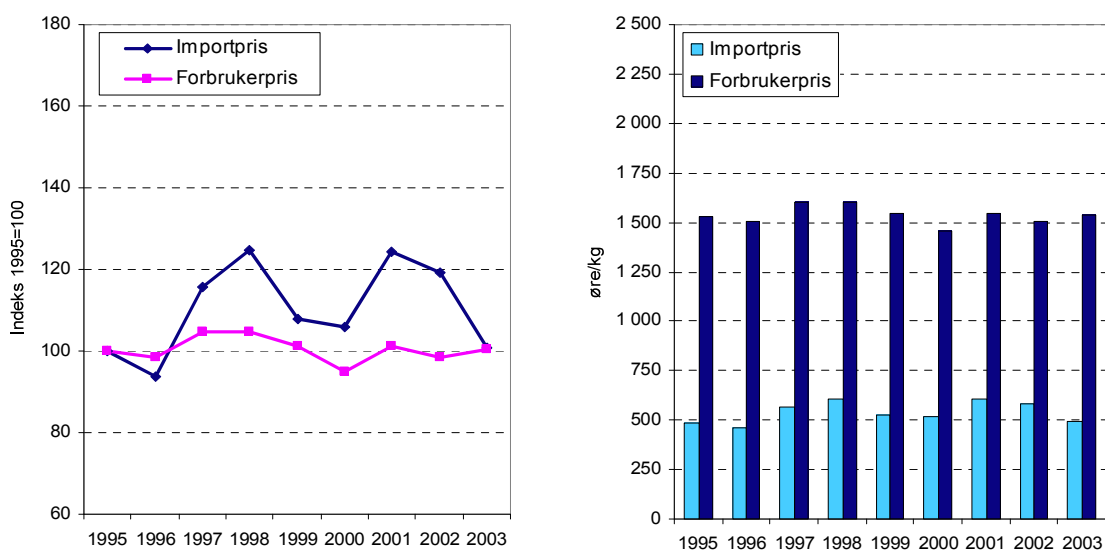
Ar	Margin til grossist, øre per kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	562	156
1996	554	144
1997	573	159
1998	448	104
1999	550	141
2000	523	156
2001	624	166
2002	554	148
2003	564	147

Bananer

I likhet med appelsiner, er det ingen produksjon av bananer i Danmark. Vi har derfor benyttet samme sammenlikningsgrunnlag og metode som for appelsiner når vi skal se på marginen til grossist/detaljist på bananer.

I perioden 1995 til 2003 har importert mengde bananer ligget på mellom 46 000 tonn og 92 000 tonn, og importen har vært økende de siste årene.

Figur 5.9 viser prisutviklingen på importerte bananer og forbrukerpris på bananer i årene 1995 til 2003. Av figuren kan man se at forbrukerprisen har vært relativt stabil i hele perioden og at den i 2003 er omtrent identisk som prisen i 1995. Importprisen har variert noe mer enn forbrukerprisen, men i 2003 var også importprisen relativt identisk med importprisen i 1995.

Figur 5.9 Indekserte og absolutte bananpriser på import- og forbrukernivå (1995–2003)

Marginen til grossist/detaljist var identisk i 1995 og 2003 med 658 øre/kg. I perioden 1995 til 2003 har marginen variert fra 546 til 669 øre/kg. Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris har i perioden fra 1995 til 2003 ligget på mellom 91 % og 146 %. Dette er vist i tabell 5.16.

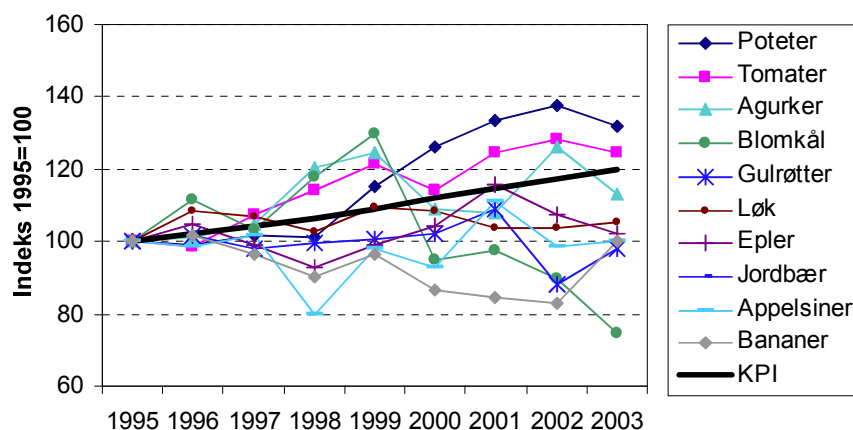
Tabell 5.16 Margin til grossist/detaljist, absolutt og som prosent av produsentpris (ekskl. mva.) for bananer

Ar	Margin til grossist, øre per kg	Margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris
1995	658	135
1996	669	146
1997	635	112
1998	594	97
1999	635	121
2000	572	110
2001	555	91
2002	546	94
2003	658	134

5.5.3 Marginutvikling

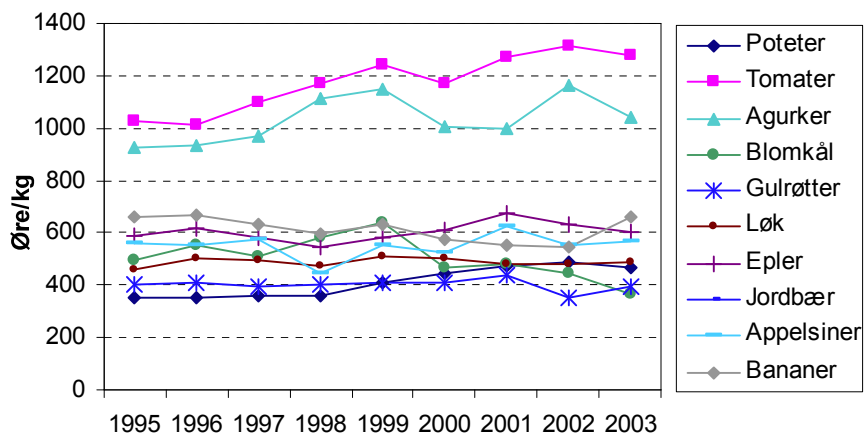
For å kunne si noe om utviklingen og størrelsen på marginene i frukt- og grøntsektoren i Danmark vil vi her se nærmere på marginutviklingen.

Figur 5.10 gir en oversikt over den relative utviklingen i margin til grossist/detaljist i perioden 1995 til 2003. Av figuren ser vi at de fleste produktene har hatt en lavere marginvekst enn den generelle prisstigningen de senere årene, og det er bl.a. blomkål, bananer, gulrøtter og appelsiner som har hatt en betydelig lavere marginvekst enn KPI i løpet av perioden. De senere årene er det bare potet, tomat og agurk som har hatt en høyere marginvekst en den generelle prisstigningen.

Figur 5.10 Relativ utvikling i margin til grossist/detaljist for frukt og grønnsaker, 1995–2003

Figur 5.11 viser utvikling i absolutte marginer. Som vi ser av figuren er det agurk og tomat som i utgangspunktet har en forholdsvis høy absolutt verdi, mens poteter, gulrøtter og blomkål har alle en absolutt margin som ligger i nedre skiktet.

Figur 5.11 Utvikling i absolutte marginer for frukt og grønnsaker

6 Sammenligning av marginene i de nordiske frukt- og grøntmarkedene

6.1 Innledning

For å kunne sammenligne frukt- og grøntsektoren i de nordiske landene vil vi i dette kapitlet se nærmere nivåforskjeller i produsentpriser og forbrukerpriser, samt sammenligne marginene og marginutviklingen i Norge, Sverige, Finland og Danmark.

Størrelsen på marginene, i øre per kg og som prosent av produsentpris, har en stor plass i denne rapporten. Som nevnt tidligere, er marginen i denne rapporten definert som prispåslaget mellom produsentpris og forbrukerpris, der prispåslaget omfatter kostnader til lønn, kapital og andre innsatsfaktorer samt fortjeneste til grossist/detaljist⁵⁷. Kort sagt har vi her beregnet størrelsen på marginen, men det går ikke frem av beregningene hvordan marginen er sammensatt.

For å gjøre datamaterialet mest mulig sammenlignbart er samtlige priser og beregninger i dette kapitlet basert på priser fra de respektive landene, men prisene er omregnet til norske kroner for å gjøre prisene mer sammenlignbare. Valutaberegningene er basert på offisielle spotkursen fra Norges Bank⁵⁸. Ved beregning av marginene er forbrukerprisene fratrukket merverdiavgift.

I denne sammenligningen er det viktig å være klar over at datamaterialet har noen svakheter ved at produsentprisen innhentes på forskjellige nivå, der produsentprisen i Norge og Finland inkluderer både transport- og pakkekostnader, mens

⁵⁷ Margin = Forbrukerpris – produsentpris.

⁵⁸ Ved konvertering fra Euro til NOK ligger de årlige spotkursene fra NOK til Euro til grunn for beregningene i perioden fra 1999 til 2003. For årene 1995 tom. 1998 er valutatasen for 1999 benyttet.

produsentprisen i Danmark og Sverige reflekterer bondens pris, dvs. ekskl. transport- og pakkekostnader. Andre svakheter ved datamaterialet er at noen av prisene i Norge oppgis i stk. og ikke i kilo, og dermed må omregnes til kilo, ut i fra en gjennomsnittsvekt på den aktuelle grønnsaken. I både Sverige, Finland og Danmark er alle prisene oppgitt i kroner per kilo. Videre må det i sammenligningen også tas i betraktning at mens produsentprisene bare representerer produsentpriser for varen når den er i sesong, så reflekterer forbrukerprisen salgsprisen på både innenlandske og importerte frukt og grønnsaker gjennom hele året⁵⁹. Tatt disse forholdene i betraktning, kan vi med grunnlag i det datamaterialet vi har, allikevel si noe om nivåforskjeller, trender og utvikling i marginene til grossist/detaljist i frukt- og grøntsektoren.

6.2 Nivåforskjeller i produsent- og forbrukerpriser

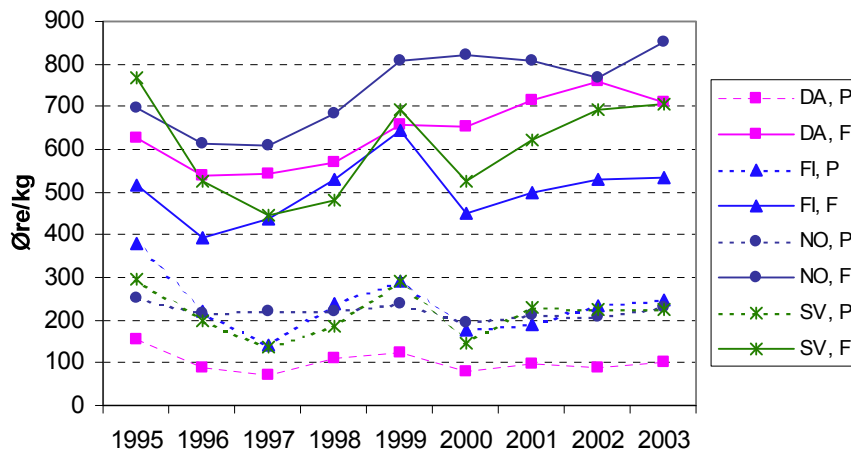
6.2.1 Nivåforskjeller

Nivåforskjellene presenteres ved å vise de løpende prisene for hvert av produktene i de respektive landene fra 1995 til 2003. Forbrukerprisene som presenteres er ekskludert merverdiavgift.

Poteter

Figur 6.1 viser produsentpriser og forbrukerpriser på poteter i perioden 1995 til 2003 i Norge, Sverige, Danmark og Finland, der prisene er omregnet til norske kroner. Av figuren ser vi at produsentprisen på potet er forholdsvis lik i Norge, Sverige og Finland, og at den gjennom hele perioden ligger noe lavere i Danmark enn i de andre landene. I nesten hele perioden har Norge den høyeste forbrukerprisen, mens man finner den laveste forbrukerprisen i Finland.

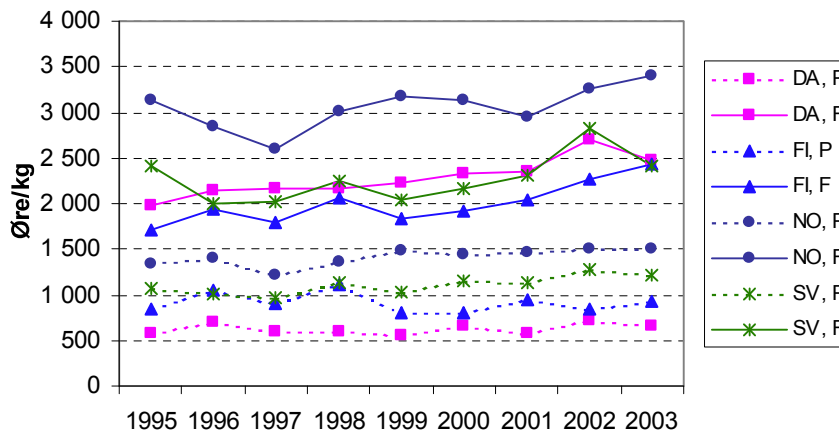
⁵⁹ Dette gjelder ikke for forbrukerprisen på epler i Norge, der vi bare har benyttet forbrukerpris på norskproduserte epler.

Figur 6.1 Utvikling i produsent- og forbrukerpriser for poteter, 1995–2003

Tomater

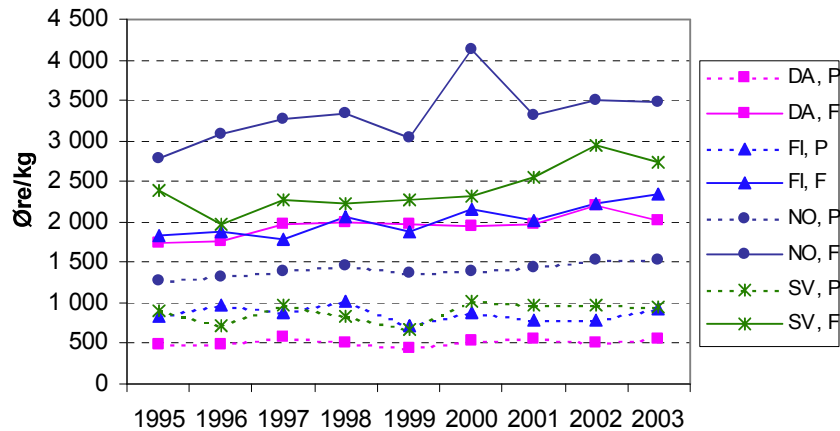
Når det gjelder prisene på tomat, finner man både de høyeste produsentprisene og forbrukerprisene i Norge. Den laveste produsentprisen finner man i Danmark, mens den laveste forbrukerprisen finner man i Sverige og Finland. Figur 6.2 gir en oversikt over prisforskjellene på produsent- og forbrukernivå for tomat i Norge, Sverige, Finland og Danmark.

Figur 6.2 Utvikling i produsent- og forbrukerpriser for tomat, 1995–2003

Agurk

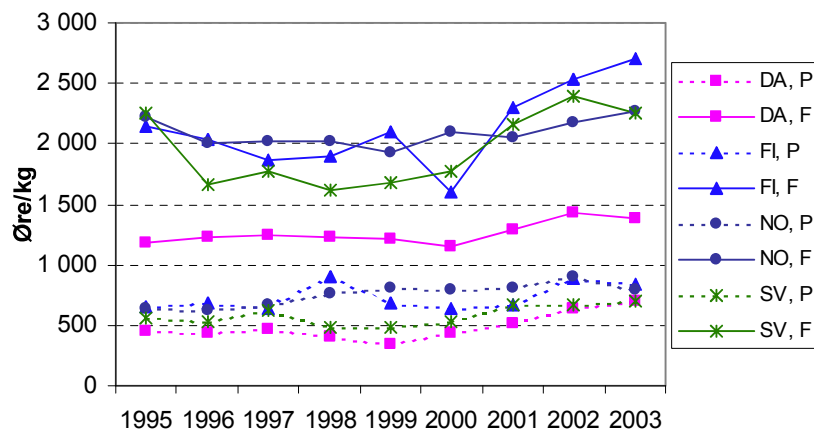
Som vi ser av figur 6.3, er både produsent- og forbrukerprisen på agurk høyere i Norge enn i de andre nordiske landene. Danmark har den laveste produsentprisen på agurk, mens Danmark og Finland har de laveste forbrukerprisene gjennom hele perioden. Sverige har den nest høyeste forbrukerprisen gjennom hele perioden, men bare periodevis den nest høyeste produsentprisen.

Figur 6.3 Utvikling i produsent- og forbrukerpriser for agurk, 1995–2003

Blomkål

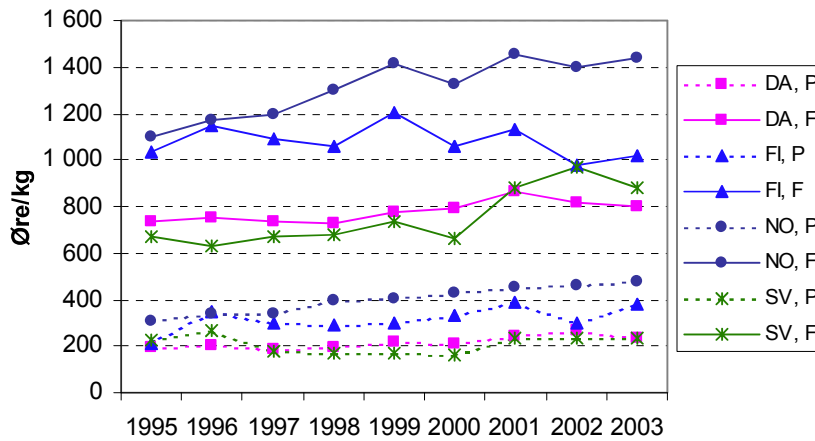
Produsentprisene på blomkål er i alle fire landene på relativt likt nivå, og har endret seg lite gjennom hele perioden, jf figur 6.4. Som vi ser av figur 6.4 er forbrukerprisen i Danmark betydelig lavere enn i de andre landene, som i løpet av perioden bytter på å ha høyest forbrukerpris.

Figur 6.4 Utvikling i produsent- og forbrukerpriser for blomkål, 1995–2003

Gulrøtter

Den norske produsentprisen på gulrøtter har i hele perioden vært høyere enn produsentprisen i de tre andre landene. Finland og Danmark har gjennom hele perioden hatt de laveste produsentprisene, mens produsentprisen i Sverige ligger noe over finske og danske produsentpriser. De laveste forbrukerprisene finner man i Sverige og Danmark, mens den finske forbrukerprisen ligger en del høyere enn i Sverige og Danmark. Den norske forbrukerprisen har i hele perioden vært høyere enn i Danmark, Finland og Sverige, jf. figur 6.5.

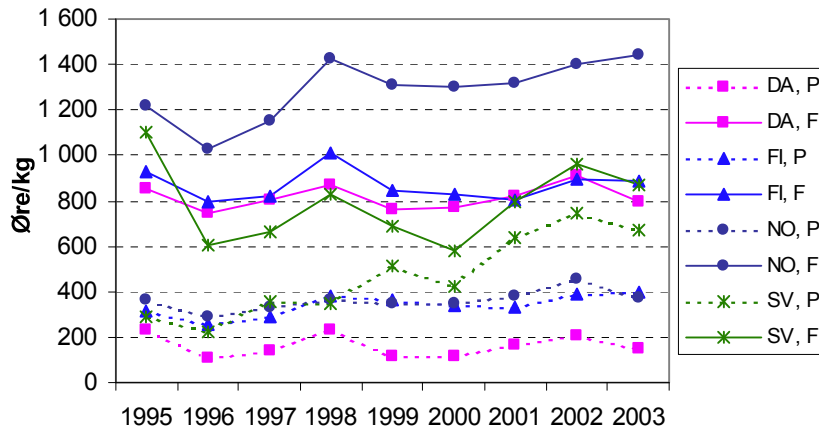

Figur 6.5 Utvikling i produsent- og forbrukerpriser for gulrøtter, 1995–2003

Løk

Av figur 6.6 ser vi at Danmark gjennom hele perioden har hatt den laveste produsentprisen. I begynnelsen av perioden har Norge, Finland og Sverige en relativt lik produsentpris, men produsentprisen i Sverige har de senere årene vært høyere enn i de andre landene⁶⁰. Forbrukerprisen på løk har i hele perioden fra 1995 til 2003 vært høyest i Norge. Forbrukerprisene i de andre landene har hatt relativt lik utvikling gjennom hele perioden, og hadde tilnærmet lik pris i 2003.

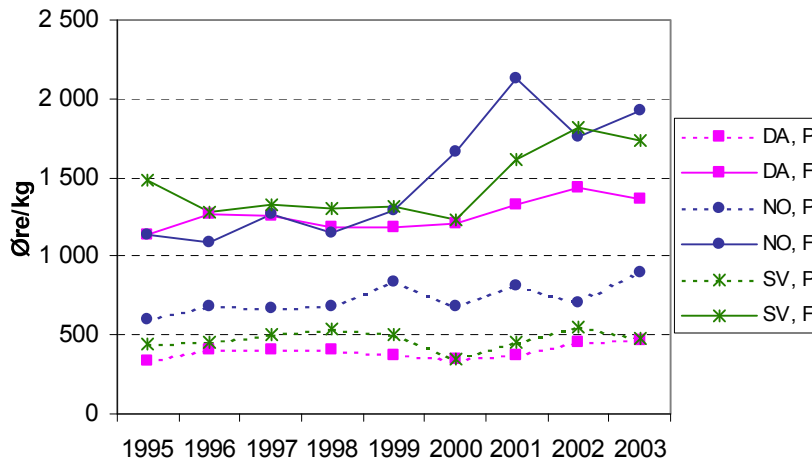
⁶⁰ Vi har ingen oversikt over hvorfor produsentprisen på løk har økt mye mer i Sverige enn i de andre landene de senere årene.

Figur 6.6 Utvikling i produsent- og forbrukerpriser for løk, 1995–2003

Epler

Figur 6.7 gir en oversikt over utviklingen i produsent- og forbrukerpris på epler for Norge, Sverige og Danmark.

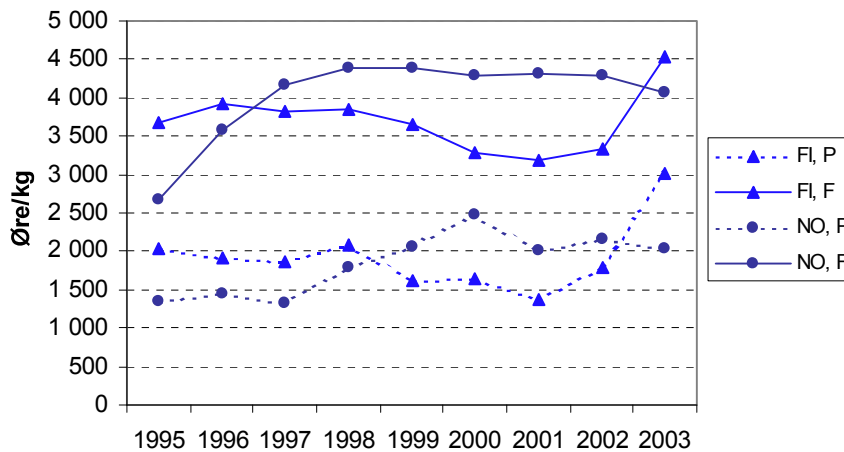
Figur 6.7 Utvikling i produsent- og forbrukerpriser for epler, 1995–2003

Av figur 6.7 ser vi at produsentprisen på epler har ligget en del høyere i Norge enn i Sverige og Danmark, som stort sett følger hverandre gjennom hele perioden. I begynnelsen av perioden hadde alle landene relativt lik forbrukerpris, men forbrukerprisen i Norge og Sverige har de senere årene ligget noe høyere enn i Danmark. Her bør det nevnes at forbrukerprisen på epler i Norge kun er basert på norskproduserte epler og inkluderer derfor ikke prisdata for epler som importeres. I de andre landene omfatter forbrukerprisene både nasjonalt produserte epler og importerte epler.

Jordbær

Når det gjelder notering av produsent- og forbrukerpriser på jordbær, er det knyttet relativt få observasjoner til prisgrunnlaget. Dette skyldes at jordbærsesongen er relativt kort sammenliknet med en rekke andre frukt- og grøntprodukter. Det har ikke vært mulig å fremskaffe priser på jordbær i Sverige og Danmark.

Ser man på produsentprisene på jordbær i Norge og Finland jf. figuren nedenfor, har disse variert i hele perioden og mens Finland hadde de høyeste produsentprisene fram til 1998 og i 2003, hadde Norge de høyeste produsentprisene i perioden 1999–2002. Sammenlikner man forbrukerprisene på jordbær i Finland og Norge, ser vi at det har variert hvilket land som har hatt de høyeste forbrukerprisene, der Norge hadde de høyeste forbrukerprisene i perioden 1997–2002, mens Finland hadde de høyeste forbrukerprisene i 1995–1996 og i 2003.

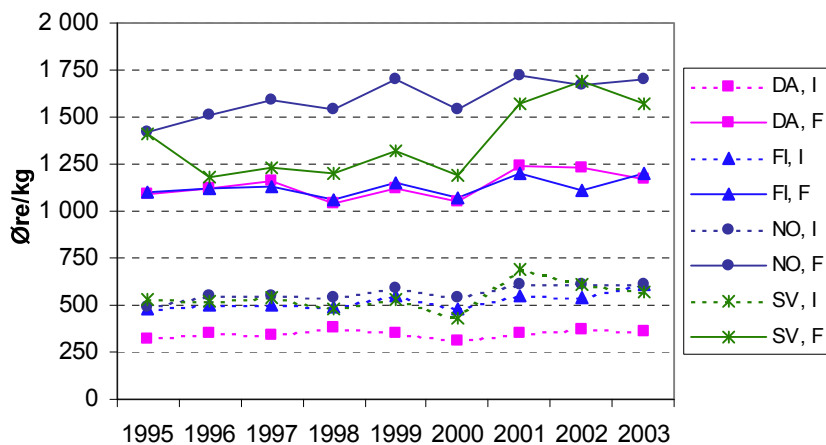

Figur 6.8 Utvikling i produsent- og forbrukerpriser for jordbær, 1995–2003

Appelsin

Appelsiner er i prinsippet et noe annerledes produkt enn de produktene vi har sett på så langt, som følge av at det ikke produseres appelsin i noen av de fire landene. Istedenfor å operere med produsentpriser har vi i figur 6.9 valgt å legge importpriser til grunn for sammenlikning⁶¹. Av figur 6.9 ser vi at importprisen på appelsiner i hele perioden har ligget lavest i Danmark, mens importprisen har vært relativt lik i alle landene. De norske forbrukerprisene på appelsin har i hele perioden stort sett vært høyere enn i Danmark, Finland og Sverige (med unntak av i 1995 og 2002, da de norske og svenske forbrukerprisene var relativt like). Finland og Danmark har i hele perioden hatt de laveste forbrukerprisene.

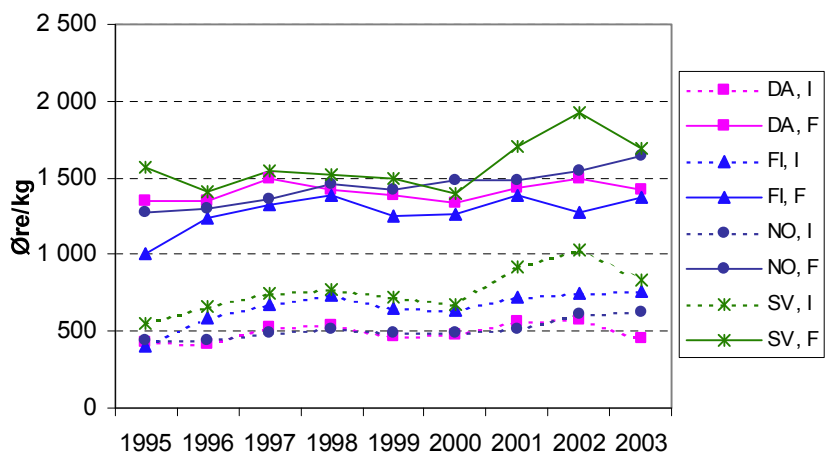
⁶¹ Importprisene er basert på statistikk fra de offisielle statistiske kilder i de respektive land, der vi årlig har beregnet en importpris basert på årlig importert verdi av appelsiner dividert på årlig importert mengde.

Figur 6.9 Utvikling i import- og forbrukerpriser for appelsin, 1995–2003

Banan

På samme måte som for appelsiner er det ingen produksjon av bananer i de fire landene, og det er derfor benyttet importpris. Av figur 6.10 ser vi at importprisen på banan i perioden 1995–2003 har vært lavest i Norge og Danmark, mens den har vært høyest i Sverige. Forbrukerprisene på banan har vært tilnærmet lik i alle landene i perioden 1995–2000, men forbrukerprisen i Sverige har økt noe mer enn i de andre landene de senere årene.

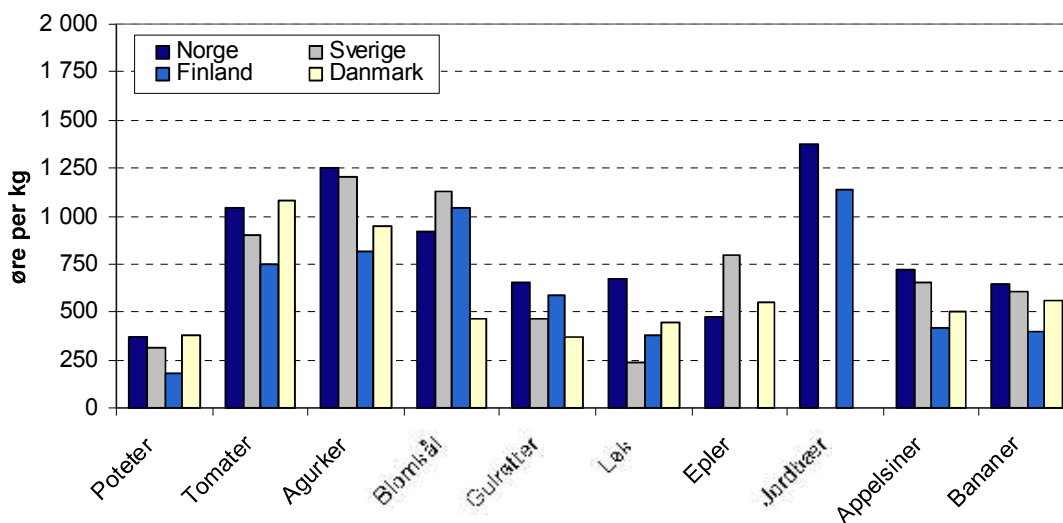

Figur 6.10 Utvikling i import- og forbrukerpriser for banan, 1995–2003

6.2.2 Margin i øre per kg

Vi har i kapitlet ovenfor sett at det på produktnivå er en del nivåforskjeller mellom produsent- og forbrukerpris i de nordiske landene, og at disse varierer over tid. For å gi en bedre oversikt over nivåforskjellene i produsent- og forbrukerpris i de enkelte landene har vi i satt opp en figur som gir et bilde av den gjennomsnittlige margi-

nen for perioden 1995–2003 i øre per kilo (omregnet til norske kroner) for samtlige produkter for Norge, Sverige, Finland og Danmark. Merverdiavgift er her trukket fra.

Figur 6.11 Gjennomsnittlig margin ekskl. mva. i perioden 1995–2003 på frukt og grønt

Som vi ser av figuren har Norge i snitt den høyeste marginen, i øre per kg, for de fleste av produktene, med unntak av blomkål og epler. Finland har den laveste marginen, i øre per kg, for alle produkter med unntak av blomkål og gulrøtter. På produktnivå ser vi at det relativt sett, i øre per kg, er en høy margin på tomat, agurk, blomkål og jordbær i de fleste landene. Dette er produkter som er lite lagringsdyktige og har en stor andel svinn. Videre har det vært en lav margin på poteter, gulrøtter, løk, epler, appelsin og banan. Margin målt i øre per kg sier først og fremst noe om omsetningskostnadene og prisnivået i de enkelte landene, men den sier lite om hvor stor margin grossistene/detaljistene har i forhold til produsentprisen. For å kunne si noe nærmere om grossistene/detaljistenes prispåslag vil vi nedenfor se på marginene til grossist/detaljist, i prosent av produsentpris.

6.3 Sammenligning av marginer og marginutvikling

For å se om det er noen forskjeller i marginene og marginutviklingen i Norge, Sverige, Finland og Danmark vil vi her se nærmere på marginene til grossist/detaljist, i prosent av produsentpris, for videre å sammenligne marginutviklingen i de ulike landene.

6.3.1 Sammenligning av marginer i de nordiske landene

For å kunne si noe mer om utviklingen i prismarginene, i prosent av produsentpris, er det også interessant å se på det relative nivået på marginene. Vi har derfor i tabell 6.1 stilt opp gjennomsnittlig margin til grossist/detaljist som prosent av produsent-

pris for samtlige produkter, i de aktuelle landene. Gjennomsnittet er beregnet for hele perioden vi har presentert data for, dvs. perioden 1995–2003.

Tabell 6.1 Gjennomsnittlig margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris for frukt og grønt (snitt 1995–2003)

Vare	Norge	Sverige	Finland	Danmark
Poteter	171	152	86	400
Tomater	73	85	83	173
Agurker	88	137	96	186
Blomkal	124	202	143	102
Gulrøtter	163	259	194	173
Løk	186	72	114	300
Epler	64	169	21	141
Jordbær	78	-	63	-
Appelsiner ¹⁾	126	120	80	147
Bananer ¹⁾	126	82	63	116

1) For appelsin og banan viser tabellen den gjennomsnittlige margin til grossist/detaljist som prosent av importpris

Tabellen viser at de relative marginene varierer mye mellom produkter og mellom land. I Norge er den relative marginen høyest for løk, potet og gulrøtter. For disse grønnsakene ligger margin, som prosent av produsentpris, alle mellom 150 % og 200 %, dvs. at disse produktene har en forbrukerpris som er 2,5–3 ganger så stor som produsentprisen. En av årsakene til at disse produktene har en så høy margin, skyldes bl.a. at dette er produkter som i utgangspunktet har en lav pris (i absolute termer), og grossist/detaljist-påslaget vil derfor fort utgjøre en større andel av produsentprisen. Produkter som er typiske sesongvarer, som agurk, tomat, epler og jordbær ligger generelt høyere i (absolutt) pris enn lagringssterke grøntvarer. I Norge har disse produktene de laveste relative marginpåslagene av de produktene som er presentert her. Margin som prosent av produsentpris ligger for disse grøntvarene på mellom 60 % og 90 %.

Den relative marginen er høyest for gulrøtter og blomkål i Sverige og Finland, og for potet og løk i Danmark. Videre har tomat, løk og banan de laveste marginene i Sverige, mens de laveste marginene i Danmark er på blomkål, banan, epler og gulrøtter. I Finland har de fleste grøntvarene en relativt lav margin (som prosent av produsentpris), og den er lavest for epler, jordbær, appelsin, banan, tomat og potet.

Sammenligner man marginen, som prosent av produsentpris, i de enkelte landene på produktnivå, har Finland de laveste marginene på de fleste av produktene, mens Danmark har høyest margin på de fleste av produktene. Danmarks margin på poteter spesielt høy. I perioden 1995–2003 har Danmark hatt en gjennomsnittlig margin på poteter på 400 %, mot 86 % i Finland, 152 % i Sverige og 171 % i Norge. Vi har ingen forklaring på hvorfor Danmarks margin på potet er så høy sammenlignet med de andre landene, men mulige faktorer som kan spille inn er mengden som går til konserver, svinn etc.

Uveid gjennomsnittlig margin (som prosent av produsentpris), for alle grøntvarene presentert i tabell 6.1, er på 133 % i Norge, 160 % i Sverige, 105 % i Finland og 217 % i Danmark.

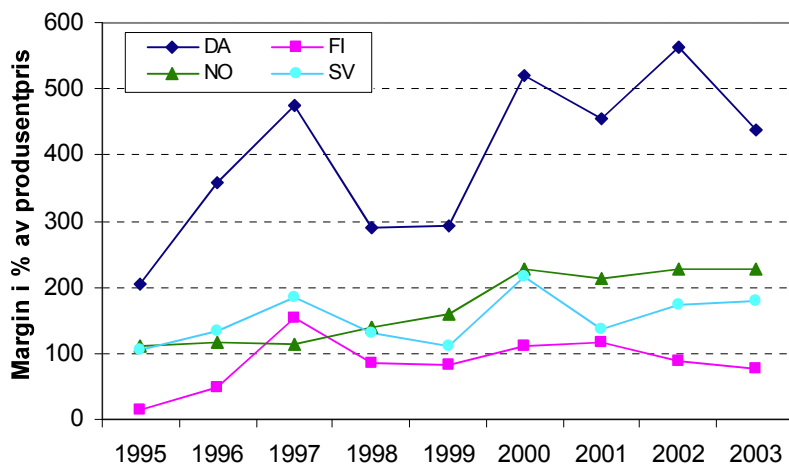
Ved sammenligning av marginer mellom land er det viktig å være klar over at margin målt som produsentpris gir et bilde av påslaget fra produsent til forbruker, men at en lav produsentpris vil gi en høyere prosentvis margin, enn ved en høy produsentpris. Det at Danmark har betydelig høyere marginer, målt som prosent av produsentpris, skyldes bl.a. at de har forholdsvis lave produsentpriser sett i forhold til Norge. For å si noe om forskjeller i marginene mellom land er det derfor like viktig å se på utviklingen i marginene over tid.

6.3.2 Marginutvikling på produktiva

Vi ga i tabell 6.1 en oversikt over gjennomsnittlig margin til grossist/detaljist som prosent av produsentpris for perioden 1995–2003. Vi vil her se nærmere på utviklingen i marginen (som prosent av produsentpris) for hvert enkelt produkt fra 1995–2003, for å se om det har vært noen spesiell utvikling i marginene og om utviklingen har vært lik i de forskjellige landene.

Poteter

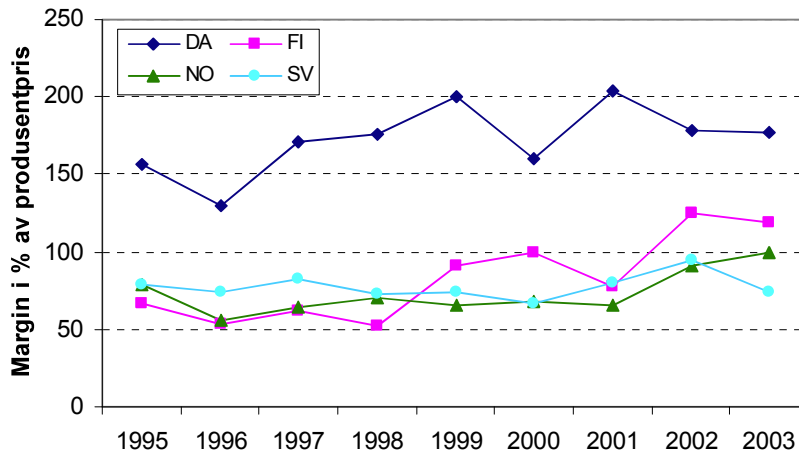
Figur 6.12 gir en oversikt over marginutviklingen for potet, som prosent av produsentpris (ekskl. mva.), i de enkelte land i perioden 1995–2003. Som vi ser av figuren har Danmark i hele perioden de høyeste marginene på poteter, der marginen har økt med 115 % fra 1995 til 2003. Norge, Sverige og Finland har i samme periode noe lavere marginer, men både Finland og Norge har hatt relativ stor marginvekst i løpet av perioden 1995–2003.

Figur 6.12 Marginutvikling for potet i prosent av produsentpris (ekskl. mva.), 1995–2003

Tomater

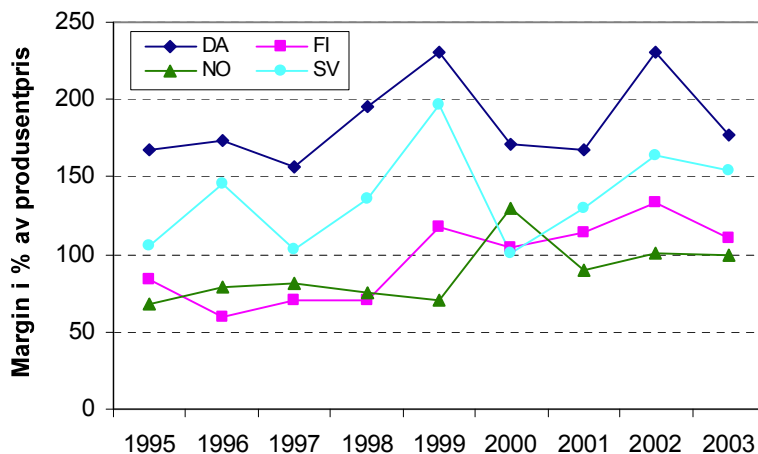
Av figur 6.13 ser vi at for tomat ligger marginen i Danmark en del høyere enn i Norge, Sverige og Finland. Norge og Sverige har gjennom hele perioden hatt en relativ lik marginutvikling. Finland hadde i begynnelsen av perioden en relativt lik marginutvikling som Norge og Sverige, men marginen har ligget noe høyere i Finland de senere årene.

Figur 6.13 Marginutvikling for tomat (i prosent av produsentpris), 1995–2003

Agurk

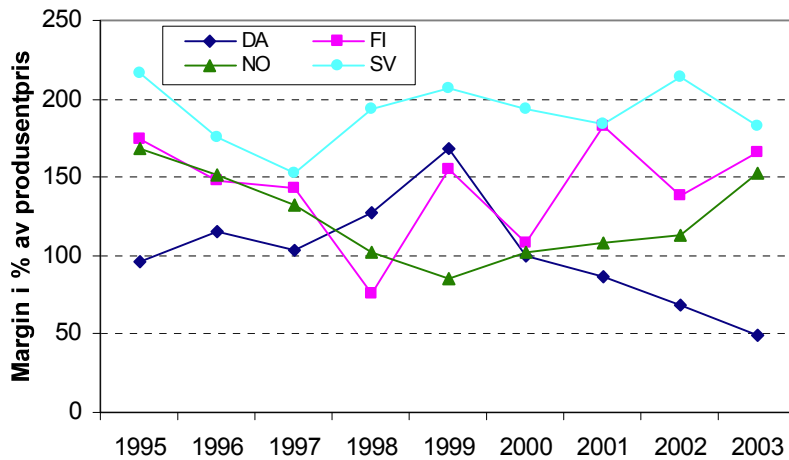
Danmark har de høyeste marginene for agurk i hele perioden, mens Norge og Finland har de laveste marginene i perioden. Som vi ser av figur 6.14 har det i alle landene vært store årlige variasjoner i marginene, og fra 1995 til 2003 har det har vært liten vekst i marginene.

Figur 6.14 Marginutvikling for agurk (i prosent av produsentpris), 1995–2003

Blomkål

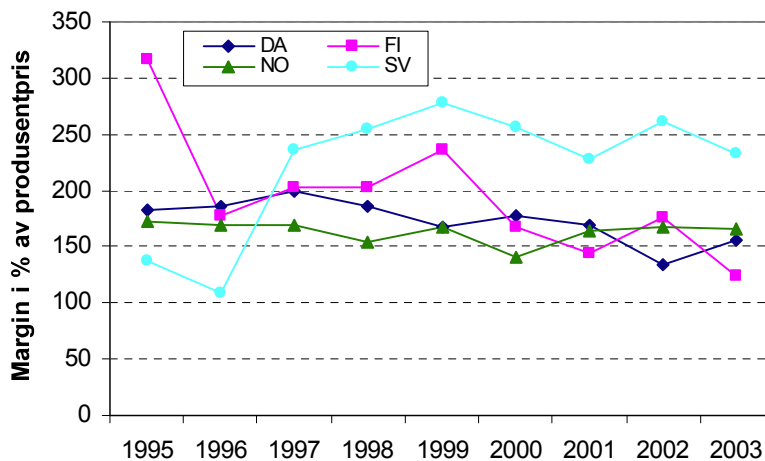
For blomkål er det Sverige som stort sett har hatt de høyeste marginene i perioden fra 1995 til 2003. For de andre landene har det vært store svingninger i marginen i løpet av perioden, og har alle vekslet på å ha den laveste marginen. Som vi ser av figur 6.15, har alle landene hatt en nedgang i marginen i perioden. I Norge var det en nedgang i marginen fram til 1999, men den har økt noe de senere årene. Ser man hele perioden under ett har Norge hatt en nedgang i marginene på nesten 10 % fra 1995 til 2003.

Figur 6.15 Marginutvikling for blomkål (i prosent av produsentpris), 1995–2003

Gulrøtter

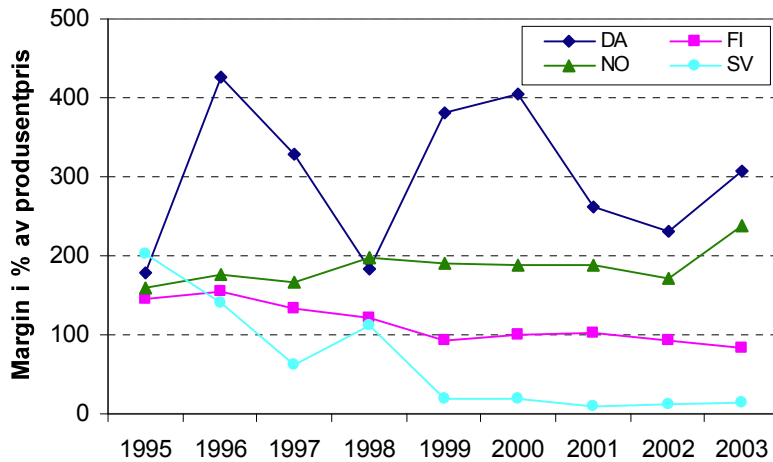
Figur 6.16 gir en oversikt over marginutviklingen for gulrøtter i perioden 1995–2003. Fra 1997 er det Sverige som har hatt de høyeste marginene på gulrøtter, mens Norge, Danmark og Finland har hatt en forholdsvis lik margin de siste årene. Marginen i Norge har holdt seg relativt stabil i hele perioden, og har til sammen kun gått ned med 4 %. Finland, som hadde de høyeste marginene på gulrøtter i 1995, har i dag den laveste marginen.

Figur 6.16 Marginutvikling for gulrøtter (i prosent av produsentpris), 1995–2003

Løk

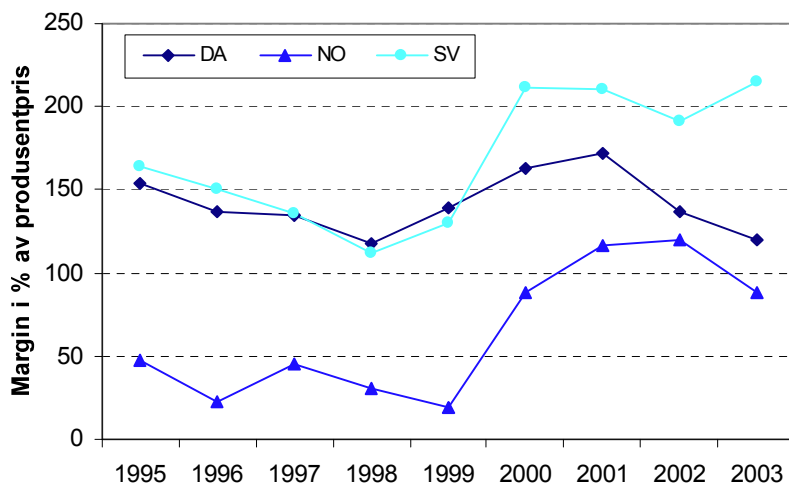
Som vi ser av figur 6.17, er det forholdsvis store forskjeller i marginen for løk i de nordiske landene. Marginen på løk har variert mye i Danmark i perioden 1995–2003, og har med unntak av 1995 og 1998 de høyeste marginene i hele perioden. Norge har den nest høyeste marginen på løk, og marginen har holdt seg forholdsvis stabil i hele perioden. Det er Sverige som de senere årene har hatt den laveste marginen på løk, men det kan her knyttes noe usikkerhet til datamaterialet.

Figur 6.17 Marginutvikling for løk (i prosent av produsentpris), 1995–2003

Epler

Figur 6.18 gir en oversikt over marginutvikling for epler i Norge, Sverige og Danmark i perioden 1995–2003.

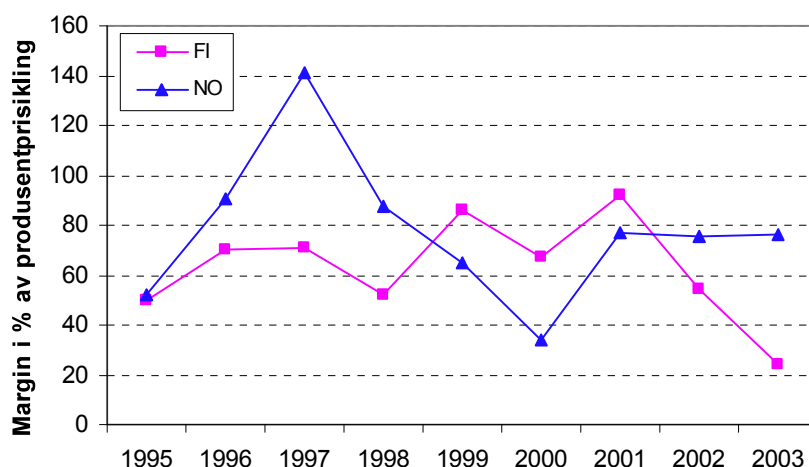

Figur 6.18 Marginutvikling for epler (i prosent av produsentpris), 1995–2003

De senere årene er det Sverige som har hatt de høyeste marginene på epler, men også Danmark har en relativt høy margin på epler. Norge har den laveste marginen på epler. Fra 1999 til 2002 økte marginen i Norge relativt mye sammenliknet med de andre landene, men også i Sverige og Danmark var det en økning i marginene i denne perioden. Det at Norges margin på epler er lavere enn i de andre landene, kan bl.a. forklares med at forbrukerprisen i Norge bare reflekterer salgsprisen på norskproduserte epler, mens forbrukerprisen i de andre landene inkluderer forbrukerprisen for både innenlandske og importerte epler.

Jordbær

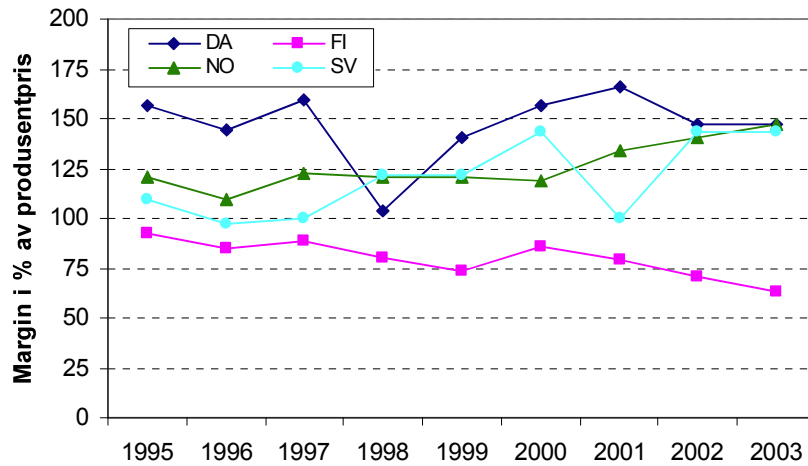
Fordi det mangler en del priser har det ikke latt seg gjøre å beregne marginer på jordbær for Danmark og Sverige. Som vi ser av figur 6.19 har marginene på jordbær i både Finland og Norge variert relativt mye i perioden 1995 til 2003. Marginene på jordbær er for de to landene relativt liten sammenliknet med marginen på en god del andre produkter.

Figur 6.19 Marginutvikling for jordbær (i prosent av produsentpris), 1995–2003

Appelsiner

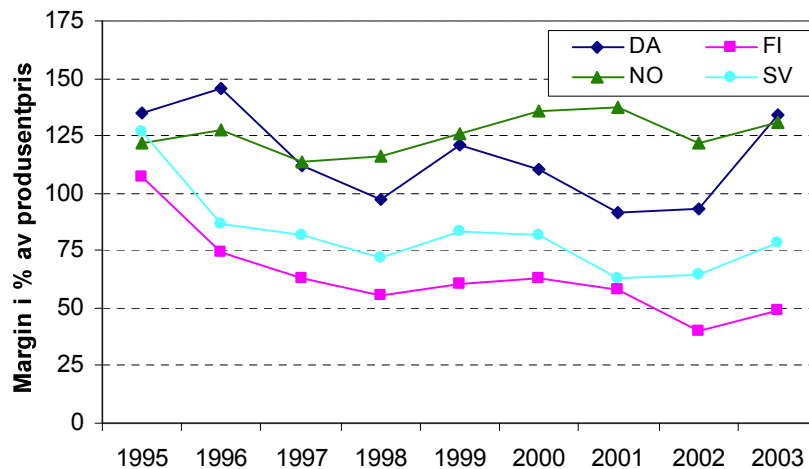
Marginene på appelsiner beregnes ut i fra importpris og ikke på produsentpris, slik som for de andre produktene som er presentert ovenfor. Av figur 6.20 ser vi at grossistenes/detaljistenes margin, i prosent av importprisen, er relativt lik i både Danmark, Norge og Sverige med unntak av noen årlige variasjoner. Den finske marginen på appelsiner har i hele perioden fra 1995 til 2003 vært lavere enn i de tre andre landene.

Figur 6.20 Marginutvikling for appelsin (i prosent av importpris), 1995–2003

Banener

Marginen på bananer er beregnet etter samme prinsipp som for appelsiner. Av figur 6.21 kan vi se at marginene i Sverige, Finland og Danmark har fulgt de samme svingningene i løpet av perioden, men at Danmark har hatt noe høyere margin enn Sverige og Finland. Norge har periodevis hatt den høyeste marginen, men i 2003 lå den på samme nivå som i Danmark. Dette er vist i figur 6.21.

Figur 6.21 Marginutvikling for banan (i prosent av importpris), 1995–2003

7 Analyse og avsluttende kommentar

Det finnes mange årsaker til at priser på næringsmidler generelt, og frukt og grønt spesielt, varierer mellom land. Flere faktorer fører til at markedene blir nasjonale, med ulike priser. Mulige faktorer kan være tollvern, grenser, valutakurser, forbruksmønster, kultur/vaner/tradisjoner, språk, regler/regulering og produksjonsforhold. Selv om man tar vekk tollsatser, er det igjen mange handelsbarrierer, dvs. såkalte ikke-tariffære handelshindringer. Ulike priser på produsent- og forbrukernivå mellom land, betyr derimot ikke at størrelsen på marginene i frukt- og grøntsektoren i de enkelte landene nødvendigvis er ulike. Størrelsen på prispåslaget mellom produsent- og forbrukerpris kan bl.a. forklares ut i fra ulikt kostnadsnivå i grossist/detaljistleddet, ulik næringsstruktur, ulik struktur i omsetningsleddene, ulik markedsregulering, ulikt skatte- og avgiftsnivå etc.

Vi vil i dette kapitlet se nærmere på om det er noen forskjeller i prisnivå og marginer til grossist/detaljist i frukt- og grøntsektoren i de nordiske landene (Norge, Sverige, Finland og Danmark), for videre å antyde noen årsaksforklaringer til hvorfor det eventuelt er forskjeller mellom de ulike landene.

7.1 Forskjeller i prisnivå og marginer i de nordiske landene

7.1.1 Prisutvikling

I perioden 1995 til 2003 var den generelle prisstigningen, målt ved konsumprisindeksen (KPI) på 11 % i Danmark og Norge, 8 % i Finland og 5 % i Sverige. Økningen i KPI er beregnet på grunnlag av gjennomsnittet av de tre først og de tre siste årene i perioden. I samme periode har prisstigningen på matvarer på forbrukernivå (inkludert alkoholfrie drikker) vært på 11 % i Danmark, 7 % i Norge og Finland og 4 % i Sverige, dvs. at alle landene har hatt lik eller lavere prisstigning på

matvarer sammenlignet med den generelle prisstigningen. Prisstigningen må sees i sammenheng med at Sverige og Norge satt ned merverdiavgiften til 12 % i hhv. 1996 og 2001, mens Finland og Danmark har hatt en merverdiavgift på hhv. 17 % og 25 % i hele perioden. KPI data for frukt og grønt i de enkelte land viser en høyere prisøkning enn både den generelle prisstigningen og prisstigningen for matvarer, i de fleste tilfeller. Tabell 7.1 gir en oversikt over prisutviklingen for matvarer (inkl. alkoholfrie drikkevarer), frukt og grønnsaker målt i løpende priser i perioden 1995–2003.

Tabell 7.1 Prisutvikling (målt ved KPI) for matvarer generelt og for frukt og grønt spesielt, egnet som gjennomsnitt av siste tre år mot gjennomsnitt av første tre år (%-vis økning)

	Norge	Sverige	Finland	Danmark
Matvarer (inkl. alkoholfrie drikkevarer)	7	4	7	11
Frisk frukt	20	7	15	9
Friske grønnsaker ¹⁾	23	4	22	25
Poteter	-	-	-	-20

1) Friske grønnsaker inkl. poteter i alle land, unntatt Danmark

Som vi ser av tabellen har prisstigningen på frukt og grønnsaker vært like høy eller høyere enn den generelle prisstigningen for matvarer i Norge, Sverige og Finland. I Danmark derimot, har man hatt en lavere prisstigning på frukt og poteter enn den generelle prisstigningen for matvarer. Norge er det landet som har hatt den høyeste prisveksten både på frukt og grønnsaker i løpet av perioden⁶², mens Sverige har hatt den laveste prisveksten i løpet av perioden.

I figurene 2.15, 3.12, 4.14 og 5.10, ga vi en oversikt over utviklingen i margin til grossist/detaljist for frukt og grønnsaker for hvert land, sett i forhold til den generelle prisstigningen, målt ved KPI. Av figurene går det frem at marginveksten på *potet* har vært høyere enn veksten i KPI i alle landene når man ser hele perioden under ett, mens marginveksten på *blomkål* har vært lavere enn veksten i KPI i alle land. *Tomat* er også et produkt som har hatt høyere marginvekst enn KPI i både Sverige, Finland og Danmark samt i Norge de to siste årene. Ser vi utviklingen i marginveksten for *banan* har den en lavere marginvekst enn KPI i både Sverige, Danmark og Finland, mens den har fulgt den generelle prisveksten i store deler av perioden i Norge. Marginveksten på *appelsin*, på den andre siden, varierer en del i alle land og det er ingen generell trend. Av dette kan vi si at selv om en del av produktene har ulik marginvekst, sett i forhold til den generelle prisstigningen i hvert enkelt land, finnes det også noen produkter som har hatt relativ lik utvikling på tvers av landegrenser.

⁶² Prisveksten på friske grønnsaker er høyere i Danmark enn i Norge, noe som trolig skyldes at potet inngår i prisindeksen for friske grønnsaker i de andre landene enn Danmark. Hvis potet hadde inngått i prisindeksen for friske grønnsaker i Danmark, ville de trolig ha hatt en lavere prisstigning på friske grønnsaker.

7.1.2 Forskjeller i prisniva

For å kunne si noe om prisnivået i de enkelte landene på en mer generell basis, så vi i kapittel 6.2.1. nærmere på nivåforskjeller mellom landene på både produsent- og forbrukerpriser. Som følge av at prisene på grøntvarer kan variere relativt mye fra år til år, kan unormale høye eller lave priser i ett år kunne gi ett misvisende bilde av de ulike landenes prisnivå på frukt og grønnsaker. For å kunne sammenligne prisnivåene i de enkelte landene på en mer generell basis, har vi i tabell 7.2 valgt å presentere produsent- og forbrukerprisene der vi har tatt utgangspunkt i en gjennomsnittlig pris for de tre siste årene i perioden, dvs. 2001–2003. I beregningene er alle prisene omregnet til norsk valuta.

Tabell 7.2 Gjennomsnittlig produsent/import- og forbrukerpris for frukt og grønnsaker, i øre/kg (gjennomsnitt 2001–2003)

	Norge		Sverige		Finland		Danmark	
	Prod.pris	Forbr.pris	Prod.pris	Forbr.pris	Prod.pris	Forbr.pris	Prod.pris	Forbr.pris
Poteter	216	808	226	673	225	520	94	728
Tomater	1 492	3 208	1 208	2 515	903	2 247	659	2 507
Agurker	1 504	3 438	967	2 742	834	2 195	532	2 062
Blomkal	834	2 166	681	2 270	802	2 516	614	1 364
Gulrøtter	463	1 430	235	909	352	1 043	246	829
Løk	404	1 387	685	874	373	863	174	842
Epler	805	1 937	496	1 718	-	-	429	1 375
Jordbær	2 065	4 225	-	-	2 065	3 689	1 481	-
Appelsiner¹⁾	607	1 696	623	1 609	569	1 169	359	1 212
Bananer¹⁾	585	1 556	925	1 770	747	1 341	532	1 449

1) For appelsiner og bananer er det benyttet importpris og ikke produsentpris

Hvis vi ser på dagens prisnivå (snitt 2001–2003), har *Norge* de høyeste produsentprisene på tomat, agurk, blomkål, gulrot og jordbær⁶³ samt de høyeste forbrukerprisene på potet, tomat, agurk, gulrøtter, løk, epler, jordbær og appelsin. *Sverige* har de høyeste produsentprisene på potet og løk, samt de høyeste importprisene på appelsin og banan. *Sverige* har kun de høyeste forbrukerprisene på banan. *Finland* har de høyeste produsentprisene på epler og jordbær, den høyeste forbrukerprisen på blomkål og de laveste forbrukerprisene på potet, tomat, appelsin og banan. *Danmark* har de laveste produsentprisene på alle produktene, med unntak av blomkål, men har kun de laveste forbrukerprisene på agurk, blomkål, gulrøtter og løk.

7.1.3 Marginutvikling

Som vi så i kapittel 6.3.2 er det en del årlige variasjoner i grossistenes/detaljistenes margin (som prosent av produsentpris), der også marginene varierer en del fra produkt til produkt. Som følge av de årlige variasjonene er det vanskelig å si noe gene-

⁶³ Norge og Sverige har lik produsentpris på jordbær.

relt om grossistene/detaljistene har hatt en økning i marginen i løpet av perioden 1995–2003.

Tabell 7.3 gir en oversikt over marginutviklingen (som prosent av produsentpris) på de enkelte frukt- og grøntproduktene i Norge, Sverige, Danmark og Finland. Marginutviklingen er beregnet på basis av gjennomsnittlig margin i de tre første årene og de tre siste årene i perioden. Dette er gjort da prisene på grøntvarer kan variere relativt mye fra år til år. Unormale høye eller lave priser i start- eller sluttåret kunne dermed ha gitt et misvisende bilde av utviklingen⁶⁴.

Tabell 7.3 Margin som prosent av produsentpris i perioden (%-vis økning)¹⁾

Vare	Norge	Sverige	Finland	Danmark
Poteter	95	15	30	40
Tomater	29	6	76	22
Agurker	27	27	67	16
Blomkal	-17	7	5	-35
Gulrøtter	-3	49	-36	-19
Løk	18	-91	-36	-14
Epler	183	37	-57	1
Jordbær	-19	.	-10	.
Appelsiner	20	26	-20	0
Bananer	7	-30	-40	-19

1) Regnet som gjennomsnitt av siste tre år mot gjennomsnitt av første tre år

Alle landene har hatt en økning i marginen på bl.a. *poteter* i løpet av perioden. Det er Norge som har hatt en høyest vekst i marginen på poteter med en økning på 95 %, mens Sverige har hatt marginvekst på 15 %. *Tomat* og *agurk* er også produkter som har hatt en økning i marginen i alle landene, der Finland har hatt den høyeste marginveksten, med hhv. 76 % og 67 %. Når det gjelder marginutviklingen for *blomkål*, så har Norge hatt en nedgang i marginen på 17 % i perioden, mens marginen til grossist/detaljist i Danmark har gått ned med 35 %. Sverige og Finland har også hatt en relativ lav marginutvikling på blomkål i løpet av perioden. På *gulrøtter* har alle hatt en nedgang i marginen i løpet av perioden, med unntak av Sverige som har hatt en økning på 49 %. Norge er det eneste landet som har en økning i marginen på *løk*, med en vekst på 18 %. Når det gjelder *epler* ser det ut til at Norge har hatt den høyeste marginveksten i løpet av perioden, men her er det noe mer usikkerhet knyttet til dataene og det er derfor vanskelig å sammenligne marginutviklingen på epler mellom land. Både Norge og Finland har hatt en nedgang i marginen på *jordbær* i løpet av perioden, der nedgangen har vært størst i Norge. Norge og Sverige er de eneste landene som har hatt en økning i marginen på *appelsin*, mens for *banan* har det bare vært Norge som har hatt en økning i marginen i løpet av perioden.

⁶⁴ Datamaterialet er basert på løpende priser.

Ser man på utviklingen i marginene generelt sett, så går det fram av tabell 7.3 at Danmark og Finland har redusert marginene på flesteparten av produktene de senere årene, men for noen produkter ser det ut til at marginene har økt de senere årene. Norge og Sverige, på sin side, har hatt en økning i marginene for flesteparten av produktene i løpet av perioden, mens det har vært en nedgang i marginene på relativt få produkter.

Ved sammenligning av utviklingen i marginer mellom land må man være klar over at en endring i marginen nødvendigvis ikke betyr at grossist/detaljistsleddet tar ut høyre/lavere margin, men at også en endring i produsentprisen vil påvirke marginutviklingen

7.2 Arsaker til forskjeller i priser og marginer mellom land

Prisnivå og marginutvikling i et land bestemmes både av nasjonale og internasjonale forhold, og vi vil nedenfor se nærmere på en del forklaringsfaktorer som kan være med på å antyde hvorfor prisnivået og marginutviklingen på frukt og grønt er ulik i de nordiske landene.

7.2.1 Internasjonale forhold

Ulike prisnivå mellom land kan oppstå pga. formelle handelshindringer mellom land som kan påvirkes med politiske tiltak og reguleringer, men også pga. naturlige handelshindringer som ikke avhenger av politiske beslutninger.

Norge har bl.a. en del tariffære handelshindringer, som gjør det vanskelig å importere frukt og grønnsaker i norsk sesong, og prisnivået på frukt og grønnsaker ligger derfor noe høyere i Norge enn i Sverige, Finland og Danmark som er en del av EUs indre marked, jf. sammenligningen av prisnivå i kapittel 7.1.1. Som følge av at man innad i EU har et åpent marked for handel med varer, og en felles landbrukspolitikk med like støttenivåer og tollsatser, burde det derfor vært tilnærmet like priser på frukt og grønt i Sverige, Finland og Danmark, noe som ikke er tilfelle, jf. sammenligningen av prisnivåer i kapittel 6. Noe av grunnen til at disse landene har ulikt prisnivå, kan bl.a. skyldes naturlige handelshindringer mellom land.

Forskjellig språk og forskjellig kulturer er eksempler på naturlige handelshindringer som fører til vanskeligheter og dermed kostnader mellom kjøper og selger. Forskjeller i forbrukspreferanser mellom land kan dessuten bidra til at nasjonale markeder forblir nasjonale. Hvis for eksempel forbrukerne foretrekker innenlandskprodusert frukt og grønt fremfor importvarer, bare fordi de er innenlandskproduserte, har innenlandskprodusert frukt og grønt en konkurransefordel i forhold til importert vare. For eksempel så foretrekker, i følge Forbrukerombudet (2003) i Finland, finske forbrukere innenlandskprodusert frukt og grønt fremfor importerte varer.

7.2.2 Innenlandske forhold

Av innenlandske forhold så er faktorer som det generelle kostnadsnivået, tilskuddsordninger, landbrukspolitik og strukturelle forskjeller av stor betydning for et lands pris- og marginnivå samt utviklingen i disse over tid.

Det generelle kostnadsnivået

Av innenlandske forhold er det generelle kostnadsnivået av stor betydning for et lands priser og prisutvikling. Avgifter og avgiftsnivå er også en viktig faktor, og momssatser, næringsmiddelavgift m.v. påvirker alle nivået på forbrukerprisene (Strøm et al., 1999).

Pris- og kostnadsnivå påvirkes bl.a. av lønninger, kapitalkostnader og produktivitet. Ulike servicekostnader mellom land for markedsføring og salg av frukt og grønt i butikkene vil også føre til prisforskjeller. Ulike servicekostnader vil i sin tur igjen, avhenge av lønnskostnadsnivået i de ulike landene.

Lønnskostnader har påvirkning på kostnadsnivået i de enkelte landene og påvirker landenes konkurransevne. De totale lønnskostnadene består både av de direkte lønnskostnadene og de indirekte kostnadene som arbeidsgiveravgift, sykelønnskostnader, pensjonskostnader, samt andre pålagte eller framforhandlede rettigheter⁶⁵. Tall for lønnsnivået for industriarbeiderne tyder på at lønnskostnadene i Norge i 1999 lå 17 prosent over gjennomsnittsnivået for handelspartnerne målt i felles valuta (Finansdepartementet, 2001). Selv om vi her ikke ser på industriledet, kan man allikevel generelt sett, si at både Sverige, Finland og Danmark har et lavere lønnsnivå enn i Norge. I landbrukssektoren i de enkelte landene vil muligheten for å leie inn billig arbeidskraft (sesongarbeidere) også ha betydning på lønnskostnadene og det generelle kostnadsnivået.

Arbeidsgiveravgift kan også ha betydning for prisnivået på frukt og grønt, der høy arbeidsgiveravgift gir et høyere kostnadsnivå i sektoren. Arbeidsgiveravgiften er i prinsippet utformet likt i Norge, Sverige og Finland. Hvor høy arbeidsgiveravgiften er i de enkelte landene varierer, men størrelsen på avgiften må også sees i sammenheng med det øvrige skattesystem og det sosiale trykkesystem. Danmark har ingen arbeidsgiveravgift, men har i en internasjonal sammenheng høy skatt på inntekt og høye indirekte skatter.

Mens Norge og Sverige har en *merverdiavgift* på matvarer på 12 %, har Finland og Danmark en merverdiavgift på matvarer på henholdsvis 17 % og 25 %. For å gjøre datamaterialet mest mulig sammenlignbart har vi ved beregning av marginen gjort fratrukk for merverdiavgiften. Nivået på marginen og utvikling i marginene vil derfor ikke påvirkes av nivået på merverdiavgiften i de enkelte landene.

Videre har landene ulike *avgifter på produksjon av mat*. I Norge har man en matproduksjonsavgift (tidligere næringsmiddelavgift) som innebærer at importerte råvarer skal pålegges en avgift på 1,43 %, mens både norske og importerte halvfabrikata samt ferdigvarer har en avgift på 0,88 %. I Sverige har man også en næringsmiddel-

⁶⁵ Det må her tas hensyn til at ulike skattesystem og ulike oppfatninger av hva som legges i begrepet lønn. Dette gjør det vanskelig å sammenligne lønnskostnader på tvers av landegrensene.

avgift, der avgiftssatsen er basert på en klassifisering i avgiftsklasser. Hvor stort utslag denne avgiften utgjør på forbrukerpris, er derfor vanskelig å si noe om. Verken Danmark eller Finland har en lignende matproduksjonsavgift som i Norge og Sverige, noe som i utgangspunktet bør gi utslag i lavere forbrukerpriser enn i Norge og Sverige. Alle landene er i følge EØS/EU-avtaleverk pålagt å ha diverse kontrollgebyr/avgifter som skal dekke kostnader ved godkjenning, tilsyn etc. som det nasjonale næringsmiddeltilsynet utfører i bl.a. frukt- og grøntsektoren. Størrelsen på disse gebyrene varierer nok noe mellom land, men vi har ingen oversikt over hvilken betydning slike gebyrer eventuelt vil ha på forbrukerprisene.

Kostnader og priser innen frukt- og grøntsektoren må ses på bakgrunn av de naturgitte forutsetningene for dyrkning av frukt og grønt er noe forskjellig i de ulike landene. De klimatiske forholdene påvirker bl.a. lengden på dyrknings sesongen, noe som påvirker både volum og kvalitet. I Norge og Finland er de klimatiske forholdene relativt like, mens det i Sverige drives jordbruk mest i den sørlige delen av landet, der klimaet legger til rette for en mer effektiv produksjon, bl.a. pga lengre vekstsesong. I Danmark har man også et mildere klima, som gjør vekstsesongen lenger. Videre har Norge og Finland en forholdsvis liten befolkning spredt over et stort geografisk område og produksjon og distribusjon blir åpenbart mer kostnadskrevenne i et slikt land.

Landbrukspolitikk og tilskuddsordninger

Forskjellig landbrukspolitikk, forskjellige tilskuddsordninger samt at Norge ikke er medlem av EU mens de andre tre landene er EU-medlem er faktorer som har betydning for bl.a. landenes prisnivå.

Som EU-medlem er Sverige, Finland og Danmark underlagt EUs felles jordbrukspolitikk for frukt og grønt, men de nasjonale tilskuddsordningene åpner også for at landene har mulighet til å gi nasjonale tilskudd til frukt- og grøntsektoren under spesielle forhold. Generelt sett så har norske produsenter et høyt støttenivå, sett i forhold til frukt- og grøntprodusentene i EU.

Både Norge og EU har egne markedsordninger for frukt- og grøntsektoren, der markedsordningene er med på å beskytte hhv. Norges og EUs frukt- og grøntproduksjon. Det er allikevel en høyere grad av konkurranse mellom EUs frukt- og grøntprodusenter enn hos de norske frukt- og grøntprodusentene, noe som er med på å gi et lavere prisnivå i EU på frukt og grønt enn det er i Norge.

Ser man på prisutviklingen i Sverige og Finland før de gikk inn i EU i 1995 hadde disse landene et høyere prisnivå på frukt og grønt enn for eksempel Danmark. Etter at det svenske og finske grensevernet mot EU-landene opphørte i 1995 fikk både Sverige og Finland en sterkere konkurranse fra andre EU-land. Man forventet derfor at prisnivået på de svenske og finske produktene ville bli påvirket av prisnivået i de viktigste konkurrentlandene.

I Sverige så steg den samlede KPI for matvarer med 0,9 % fra desember 1994 til desember 1995. KPI for frukt og grønt gikk i samme periode samlet sett ned med ca. 5 %, der prisen på grønnsaker gikk ned det første året, mens prisen på frukt økte. Årsaken til at prisen på frukt økte er bl.a. importkvoter for bananer, samt at tredjelandsimporten av epler og kiwi ble dyrere som følge av EUs høye grensevern

mot tredjelandsimport. En annen faktor som påvirket prisene var fjerning av EUs eksportsubsidier for import fra EU-land til Sverige, som forsvant da Sverige ble en del av EU. Dette påvirket bl.a. prisene på sitrusfrukter og epler. Når det gjelder grønnsaker skjer det meste av handelen mellom EU-land og lite importeres fra tredjeland. Fjerning av det svenske grensevernet samt økende konkurranse fra EU-land medførte dermed et prispress på visse produkter (Jørgensen, 2003).

Strukturelle forskjeller

Andre faktorer som spiller inn er strukturelle forskjeller innad i frukt- og grøntsektoren. Strukturelle forskjeller kan deles inn i vertikale og horisontale strukturforskjeller. Vertikale strukturforskjeller er knyttet til ulikheter mellom landene i måten produktet bringes fra primærprodusent til forbruker. Eksempler på slike ulikheter kan være leveringsvilkår, emballering, endringer i produktvalg, integrering av ledd i verdikjeden etc. Horisontale strukturforskjeller er i hovedsak forskjeller i konkurransesituasjon og næringsstruktur på et gitt ledd i verdikjeden. Eksempler på mulige forskjeller kan være aktørenes organisasjonsform, konkurransesituasjonen, markedsrett på ett ledd, organisering av arbeidet på ett ledd etc. (Bergan et al., 2004).vil nedenfor se nærmere på hvilke forskjeller det er i de nordiske landenes næringsstruktur, og hvilke betydning dette kan ha på grossistenes/detaljistenes margin i frukt- og grøntsektoren. Generelt er den funksjonelle inndelingen av frukt- og grøntmarkedene nokså identisk i de nordiske landene, men det er også noen ulikheter.

En faktor som har stor betydning for prispåslaget mellom produsent- og forbruker er *leveringsvilkår*. Med leveringsvilkår menes her hvilke ledd som er inkludert i prisen mellom to ledd i verdikjeden. Som vi har sett tidligere i analysen så måles produsentprisen på ulike nivåer i de nordiske landene. Produsentprisene i Norge og Finland måles ved levering til grossist, og inkluderer både pakke- og transportkostnader. Produsentprisene i Sverige og Danmark måles hos produsent, dvs. at bare pakkekostnader hos produsent (og ikke hos grossist) er inkludert i produsentprisen mens transportkostnader til grossist ikke er inkludert i produsentprisen. Ulike målepunkter på produsentpris er dermed med på å påvirke størrelsen på produsentprisen i de enkelte landene og som følge av dette vil i utgangspunktet produsentprisene i Norge og Finland ligge høyere enn i Sverige og Danmark da de inneholder flere kostnader.

En annen faktor som spiller inn er *emballering*. Frukt og grønt emballeres i liten grad i forhold til andre jordbruksprodukter, men det er en økende trend i alle land at mer og mer av grøntvarene emballeres. Ulik grad av emballering og forskjeller i emballasjekostnader vil dermed også være en faktor som vil spille inn på pris- og marginnivået i de enkelte landene.

I tillegg til emballering spiller *endringer i produktvalg* også en rolle for både utvikling og nivå på priser og marginer. Et eksempel på dette er det stadig større utvalg av forskjellige sorter tomater på markedet. Forbrukerne kan i dag velge mellom ulike typer tomatersorter, som for eksempel bifftomater, cherrytomater, smakstomater etc. Disse produktene selges i Norge som oftest i egen emballasje, der prisen er oppgitt per stk. og ikke per kg. Når vi i dette datamaterialet ser på marginene på

«vanlige» tomater der prisene er oppgitt per kg, vil dette dermed ikke si noe om marginnivået og marginutviklingen for andre typer tomater som selges på markedet. Økt utvalg av tomatsorter vil videre kunne føre til en redusert omsatt volum av «vanlige» tomater, der redusert volum kan være med på å påvirke marginene.

En annen faktor som har påvirkning på marginnivået og marginutviklingen i de enkelte landene er *konkurransesituasjonen* innen for frukt- og grøntsektoren. Konkurransesituasjonen og ulik grad av integrering i verdikjeden bestemmes ut i fra antall aktører på hvert ledd i verdikjeden, integrering mellom ulike aktører gjennom hele verdikjeden og fordeling av markedsmakt mellom de ulike aktørene (Tomek & Robison, 2003).

Ser vi på aktørene på produsentnivå, antall produsentorganisasjoner og hvor stor markedsmakt slike produsentorganisasjoner har i de nordiske landene, så varierer dette. Sverige og Finland har syv produsentorganisasjoner hver, som omsetter hhv. 42 % og 11 % av den totale frukt- og grøntomsetningen i landet, mens Danmark har 5 produsentorganisasjoner som omsetter om lag 50 % av den totale frukt- og grøntomsetningen. Disse produsentorganisasjoner er opprettet med det utgangspunkt å sikre produsentenes markedsmakt i forhold til de store grossist- og dagligvarekjedene. Slike produsentorganisasjoner er også med på å konsentrere tilbudet av frukt og grønt og dermed med på å styrke produsentenes forhandlingsposisjon, noe som fører til høyere produsentpriser og økt fortjeneste i frukt- og grøntsektoren (Jordbruksdepartementet, 2004). I Norge så omsettes 75 % av all frukt- og grøntproduksjonen gjennom tre store produsentorganisasjoner. Som følge av at det til dels er en høy grad av integrering mellom produsentorganisasjonene, og grossistdetaljistledet har produsentene og produsentorganisasjonene liten grad av markedsmakt i Norge.

På grossistnivå styres det norske frukt- og grøntmarkedet av tre store grossistorganisasjoner. Både Finland og Danmark preges også av noen store grossister innen frukt- og grøntsektoren, mens Sverige har et større antall mindre grossister enn de andre nordiske landene. I hvilken grad en sterk konsentrasjon av grossister påvirker prisnivået og marginutviklingen er usikkert, og i følge Svennerud (2004) så oppgir én av tre produsenter i Norge at kjedegrossistene bidrar til effektiv og forutsigbar avsetning, mens én av tre produsenter oppgir at kjedegrossistene bidrar til prispress.

Konsentrasjonen i dagligvaresektoren er relativt lik i Norge, Sverige, Finland og Danmark. De fire største aktørene har mellom 80 og 99,4 % av markedet, der Norge har den sterkeste konsentrasjonen. Markedsandelene blant de største aktørene er ikke endret vesentlig i de senere årene i noen av disse markedene. Videre har eierskapet i dagligvaremarkedet i Norden de seneste årene blitt mer internasjonalt der økt kjøpermakt og stordriftsfordeler innen innkjøp og merkevarer gir grunnlag for de internasjonale alliansene og eierskap på tvers av landegrenser. COOP Norden og ICA er nordiske eksempler på dette, der Coop Norden utad har lagt stor vekt på forhandlingsstyrke og samordning av innkjøp som motiv for den nordiske integrasjonen (Bergan et al., 2002).

Ser man nærmere på koplingen mellom dagligvarehandelen og deres leverandører av frisk frukt og grønt i Norge, kan man se at graden av integrasjon er sterkt

fremtredende. Alle de fire dagligvarekjedene har eierskap blant sine leverandører av frukt og grønt, og blant aktørene eksisterer det også samarbeid og eierskap over landegrensen, og på tvers av distribusjonskanaler. En av konsekvensene ved vertikal integrasjon er at små aktører lett kan utelukkes, og at det er en tendens til at kjedene dikterer vilkårene innenfor disse systemene. Dagens kjedestruktur innebærer dermed trolig en stor grad av sentralisering av makten og beslutningene som tas (Svennerud, 2004). I Finland har man også en sterk integrering i engros- og dagligvaremarkedet der de fire store dagligvarekjedene har knyttet sterke kontakter til ulike grossister. Flere av kjedene opererer også både på dagligvare- og engrosmarkedet. Sverige har en noe mindre grad av integrering i engros- og dagligvaremarkedet enn Norge og Finland, og dagligvarekjedene er knyttet til flere ulike grossister. Vi har ingen god oversikt over aktørene i engros- og dagligvaremarkedet i Danmark, men det er mye som tyder på at det er mindre grad av integrering mellom de ulike leddene i verdikjeden enn i Norge og Finland. Sett i forhold til marginene på frukt og grønt i de forskjellige landene, kan graden av integrering mellom engros- og dagligvaremarkedet være en faktor som påvirker marginutviklingen i de enkelte landene.

7.3 Avsluttende kommentar

Formålet med denne rapporten har vært å avdekke mulige forskjeller mellom nordiske land (Sverige, Danmark, Finland og Norge) når det gjelder produsent- eller importpriser på den ene siden, og forbrukerpriser på den andre siden, for videre å kunne si noe om nivået på marginene og marginutviklingen, dvs. i denne sammenheng prispåslaget fra produsent/import til forbruker, i de enkelte landene. Til slutt skulle vi, så langt det var mulig, prøve å avdekke årsaker til at forholdene er som de er.

Som vi har sett i de tidligere kapitlene, er både prisenivået og marginutviklingen forskjellig i de nordiske landene, og prisenivået og marginutviklingen varierer også fra produkt til produkt i hvert enkelt land. Det er mange faktorer som påvirker prisenivået og marginutviklingen på frukt og grønt i de enkelte landene og faktorer som kan påvirke prisenivå og marginutvikling er bl.a.

- Handelsavtaler og handelsbarrierer (både naturlige og tariffære handelsbarrierer)
- Pris- og kostnadsnivå (lønnkostnader)
- Avgifter (arbeidsgiveravgift, merverdiavgift og matproduksjonsavgift)
- Landbrukspolitik og tilskuddsordninger
- Vertikale strukturelle forskjeller (leveringsvilkår, emballering, integrering av ledd i verdikjeden)
- Horisontale strukturelle forskjeller (aktørens organisasjonsform, konkurransesituasjonen, antall aktører, markedsrett på et ledd, organisering, etc.)
- Svinn (Dette er en faktor som vi ikke har sett nærmere på, men som trolig kan ha en stor betydning i vurderingen av prispåslaget fra produsent til forbruker).

Det er vanskelig å forklare, med bakgrunn i analysen, hvorfor prisene i hvert land har endret seg slik de har gjort. For en del produkter er det rimelig samsvar mellom endringene på produsentnivå og på forbrukernivå, mens det på andre produkter ikke er samsvar. Dette slår imidlertid begge veier.

Vi har ingen indikatorer som kan måle i hvor stor grad de enkelte faktorene er med på å påvirke prisnivået og marginutviklingen i de enkelte landene. Kompleksiteten i faktorene samt manglende informasjon gjør det derfor vanskelig å avdekke spesielle årsaksforhold som spiller inn på det enkeltes land prisnivå og marginutvikling innenfor frukt- og grøntsektoren.

Referanser

- ACNielsen Finland (2003). Datafil mottatt av Maija Sandström, Manager, Directories. A.C. Nielsen Finland Oy.
- ACNielsen (2004). *Nordic Grocery Insight 2004*. ACNielsen, Oslo.
- Arbetsgivarverket (2003). *Avgifter och skatter 2004*. URL: http://www.agv.se/publicerat/agv_informerar/2003/avgifter_och_skatter_2004.pdf, hentet 04.02.2004.
- Bergan, R., Bergesen, M., Nersten, N.K., Selte, H.K. og Senhaji, A. (2002). *Prisforskjeller i de nordiske matmarkeder – fra bonde til forbruker – forprosjekt*. NILF-notat nr. 2002-38. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo.
- Danmarks Statistik (2004a). *Landbruk 2003. Statistikk og landbruk, gartneri og skovbruk*. Danmarks Statistik, København, Danmark.
- Danmarks Statistik (2004b). *Landbrugets bruttofaktoriinntekt*. URL: <http://www.dst.dk/Statistik/seneste/Landbrug/lbf1.aspx>, hentet 08.09.2004.
- Danmarks Statistik (2004c). *Tabell inntekt, forbruk, priser, forbruk*. URL: <http://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1024>, hentet 08.09.2004.
- Danmarks Statistik (2004d). Pers medd. Christian Lindeskov. Dato: 21.06.2004.
- Danmarks Statistik (2004e). *Husstandenes årlige forbruk (kr. pr. husstand) etter forbruksart og husstandstype*. URL: <http://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=1024>, hentet 08.09.2004.
- Dansk Handelsblad (2004). *Få overblikk over dansk dagligvarehandel*. URL: <http://www.danskhandelsblad.dk/index.php?id=24>, hentet 08.09.2004.
- Delfi (2003). *Delfi Storhushållsguide 2003*. Stockholm, Sverige
- Direktoratet for FødevarerErhverv (2004a). Pers medd. Frederik Mogens Schack Barfod. Dato: 26.08.2004.
- Direktoratet for FødevarerErhverv (2004b). *Landbruksreform 2005*. URL: <http://www.dffe.dk/Default.asp?ID=19652>, hentet 08.09.2004.
- Direktoratet for FødevarerErhverv (2004c). *Frukt og grønt*. URL: <http://www.dffe.dk/Default.asp?ID=11492>, hentet 08.09.2004.
- Direktoratet for FødevarerErhverv (2004d). *Gartneri og frukt*. URL: <http://www.dffe.dk/Default.asp?ID=2595>, hentet 08.09.2004.
- Direktoratet for FødevarerErhverv (2004e). *Jordbruk i tal*. URL: <http://www.dffe.dk/Default.asp?ID=4467#>, hentet 08.09.2004.
- EU (2003a). *Den fælles markedsordning for frukt og grønnsager*. URL: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/da/lvb/l11065.htm>, hentet 13.05.2004.
- EU (2003b). *The horticulture sector in the European Union*. URL: http://europa.eu.int/comm/agriculture/publi/fact/horti/2003_en.pdf, hentet 10.06.2004.

- EU (2003c). *VAT rates applied in the member states of the European Community*. URL: http://europa.eu.int/comm/taxation_customs/publications/info_doc/taxation/tva/taux_tva-2001-5-1en.pdf, hentet 16.06.2004.
- EU (2000). *Hvordan kan 2200/06 sikre en fortsatt høy organisationsgrad af producenter i Danmark?* URL: http://europa.eu.int/comm/agriculture/markets/fruitveg/seminar/denmark_text.pdf, hentet 20.09.2004.
- FAO (2004). *Food balance sheet*. URL: http://www.fao.org/waicent/portal/statistics_en.asp, hentet 08.09.2004.
- Finansdepartementet (2003). *Regjeringens proposition 2003/04:1. Budgetpropositionen for 2003*. URL: <http://www.finans.regeringen.se/propositionermm/propositioner/bp04/pdf/bp04.pdf>, hentet 04.01.2001.
- Finansdepartementet (2002). St.prp. nr. 1 (2003–2003). Skatte- avgifts- og tollvedtak for budsjetterminen 2003. Finansdepartementet, Stockholm, Sverige.
- Finansdepartementet (2000). *En strategi for sysselsetting og verdiskaping*. NOU 2000:21. Utredning fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon av 23. april 1999. Avgitt til Finansdepartementet 30. juni 2000.
- Finlex (2003). *Jord- och skogsbruksministeriets förordning om avgifter för Livsmedelsverkets prestationer*. URL: <http://www.finlex.fi/linkit/fs/20031272>, hentet 20.04.2004.
- Flesland (2003). *Flesland markedsinformasjoner. Storkjøkkenmarkedet i navn og tall 2003*. Flesland markedsinformasjoner, Hvalstad.
- Folkehelseinstituttet, 2003. *Nutrition in Finland*. URL: <http://www.ktl.fi/nutrition/>, hentet 04.05.2004.
- Forbrukerombudet (2003). *Luomutuotteet - Kuluttajaviraston hintavertailuja (Prissammenlingning av økologiske og konvensjonelle jordbruksvarer). Prissammenlingning 4/2003*. Helsinki, Finland.
- FØI (2004a). *Fødevarerefterspørgsel på tværs - sundhed og ernæring: Er momsdifferentiering en farbar vej?* Working papers 2004. Fødevarerøkonomisk Institut, Frederiksberg C, Danmark.
- FØI (2004b). *Jordbrugets prisforhold, serie c*. URL: <http://www.foi.dk>, hentet 08.09.2004.
- FØI (2004c). Pers. medd. Henrik B. Pedersen. Fødevarerøkonomisk Institut
- Jordbruksdepartementet (2004). *Reform of the Fruit and Vegetable Sector: the swedish view*. Memorandum fra Jordbruksdepartementet, 13. April 2004. Stockholm, Sverige.
- Jord- och skogsbruksministeriet (2004). *Jord- och skogsbruksministeriets verksamhetsberättelse 2003*. URL: http://www.mmm.fi/ministerio/toimintakertomukset/Verksamhetsberättelse_2003.pdf
- Jord- og skogbruksministeriet (2002). *Ersättning til producenten av stärkelsespotatis och fabriksbidrag*. URL: http://www.mmm.fi/tuet/maatalouden_viljelijatuuet/tarkkelys/index_sv.html, hentet 29.04.2004.
- Jordbruksverket (2004a). *Jordbruksstatistiske årsbok 2004 med data om livsmedel*. Sveriges offisielle statistikk. Statistiska centralbyrån og Jordbruksverket.

- Jordbruksverket (2004b). *Påføljder och avgifter*. URL: <http://www.sjv.se>, hentet 11.05.2004.
- Jordbruksverket (2004c). Pers. medd. Grönvall, A. Jordbruksverket, Sverige.
- Jordbruksverket (2003a). *Marknadsöversikt, - bearbetade trädgårdsprodukter. Rapport 2003:10*. URL: http://ymer.sjv.se/download/SJV/trycksaker/Pdf_rapporter/ra03_10.pdf, hentet 10.06.2004.
- Jordbruksverket (2003b). *Marknadsöversikt för vegetabilier 2003. Rapport 2003:23*. URL: http://www.sjv.se/download/SJV/trycksaker/Pdf_rapporter/ra03_23.pdf, hentet 14.07.2004
- Jordbruksverket (2002). *Marknadsöversikt – Trädgårdsprodukter. Rapport 2002:4*. URL: http://www.sjv.se/download/SJV/%c4mnesomr%e5den/Statistik%2C+fakta/Tr%e4dg%e5rdsodling/Annat_sjv/trdgrapp.pdf, hentet 14.07.2004
- Jordbruksverket, (2001). *Kvalitetsnormer för frukt och grönsaker*. URL: http://www.sjv.se/download/SJV/trycksaker/Pdf_vagledningar/ovr20.pdf, 10.05.2004.
- Jordbruksverket (2000). *Miljø- och landsbygdprogram 2000-2006*. URL: <http://www.sjv.se/print/SJV/Startsida/%c4mnesomr%e5den/St%f6d%2C+bidrag+&+mj%f6lkkvoter/Milj%f6+&+landsbygdprogram>, hentet 12.05.2004.
- Jørgensen, C. (2003). *Grønseffekter på en grønløs marknad prisskillnader på livsmedel inom EU*. SLI-skrift 2003:4, Livsmedelsekonomiska institutet, Lund, Sverige.
- Landbruksdepartementet (2004). *Jordbruksavtale 2004-2005*. URL: http://odin.dep.no/filarkiv/212082/jordbruksavtale_2004-2005.pdf, hentet 10.6.2004.
- Kasvistieto AB (2004). Veroton pakkaamohinta perustuotteittain 1995–2003. URL: <http://www.kasvistieto.fi/vuosih.html>, hentet: 20.04.2004
- Kettunen, L. (1996). *First Experience of Finland in the CAP*. MTTL-rapport. nr 81: 1996. MTT Agrifood Research, Helsinki.
- Kjuus J. (red.) (2004). *Mat og industri 2004. Status og utvikling i norsk nærings- og nytelsesmiddelindustri*. NILF-rapport. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo.
- MTT (2004). Pers. medd. Outa, P. (2004). MTT Agrifood Research, Helsinki
- Møllenberg, S. og Pedersen, H.B., (2003). *Vækst med vilje - gartneri*. FØI-rapport 153. URL: <http://www.foi.dk>, hentet 08.09.2004.
- Niemie & Alhstedt (2004). *Finnish Agriculture and Rural Industries 2004*. MTT Agrifood Research, Helsinki.
- NILF (2004). *Budsjettnemnda for jordbruket. Jordbrukets totalregnskap 1959–2004*. URL: http://www.nilf.no/Totalkalkylen/Bm/2004/BMgrupper/BM_R_AllePoster.shtml, hentet 19.09.2004.
- Odin (2004). *Jordbruksavtale 2003-2004*. URL: http://odin.dep.no/filarkiv/179973/Jordbruksavtale_2003-2004.pdf, hentet 10.09.2004.
- Runsten, K. (1999). *Kasvistuttajien Markkinointiyhteistyö*. Puutarhaliiton Julkaisuja, MTT Agrifood Research, Helsinki.
- SCB (2004a). Datafil mottatt av Eva Meidner, Statistiska Centralbyrån, Sverige.

- SCB (2004b). *Hushållens utgifter*. URL: http://www.scb.se/templates/Product___22938.asp, hentet 24.08.2004.
- Skatteverket (2004). *Momsen - Hur fungerer den?* URL: <http://skatteverket.se>, hentet 11.05.2004.
- Skatteforvaltningen (2004a). *Arbetsgivarens sosialskyddsavgiftsprocenter år 2004*. URL: <http://www.vero.fi/nc>, hentet: 29.04.2004.
- Skatteforvaltningen (2004b). *Befrielse från arbetsgivares sosialskyddsavgift i vissa kommuner*. URL: <http://www.vero.fi/nc/>, hentet: 29.04.2004.
- SLF (2004a). *Tabell: Antall statistikk, PT-900, per 31.07.2002*. URL: <http://www.statenskornerforretning.no/skf/prodrapp.htm>, hentet 09.09.2004.
- SLF (2004b). *Markedsregulering hagebruk*. URL: <http://www.slf.dep.no>, hentet 17.09.2004.
- SLF (2004c). Pers. medd. Are Meinich-Bache.
- Sosial- og helsedirektoratet (2004). *Utviklingen i Norske kosthold*. URL: <http://www.sef.no/assets/11002432/utv2003stor.pdf>, hentet 09.09.2004.
- SSB (2004a). *Utenrikshandel 09.05, utenrikshandel med varer, månedesstatistikk*. URL: <http://statbank.ssb.no/statistikbanken>, hentet 02.08.2004.
- SSB (2004b). *Folke- og bolig tellingen 2001*. URL: <http://www.ssb.no/emner/02/01/fobhushold>, hentet 04.09.2004.
- SSB (2004c). *Konsumprisindeks. 1998=100 (1979-2003)*. URL: <http://statbank.ssb.no/statistikbanken>, hentet 10.05.2004.
- SSB (2004d). Pers medd. Ragnhild Nygaard Johansen.
- SSB (2003). *Utgift per husholdning per år, etter vare- og tjenestegruppe. 2000-2002*. URL: <http://www.ssb.no/emner/05/02/fbu/tab-2003-12-16-01.html>, hentet 09.09.2004.
- SSB (2002a). *Forbrukte mengder av mat- og drikkevarer per person per år, etter varegruppe. 1999-2001* URL: <http://www.ssb.no/emner/05/02/fbu/arkiv/tab-2002-12-16-06.html>, hentet 09.09.2004.
- SSB (1999). *Jordbruksstøtting 1999*. URL: http://www.ssb.no/emner/10/04/10/nos_jt1999/nos_c670/tab/4.33.html, hentet 09.09.2004.
- Statens Livsmedelsverk (2001). *Gållande lagstifting*. URL: <http://www.slv.se>, hentet: 15.02.2003.
- Statistikcentralen (2004a). *Finland i siffror*. URL: http://www.stat.fi/tk/tp/tasku/suomilukuina_ru.html, hentet 20.04.2004
- Statistikcentralen (2004b). *Trender i husholdningens forbruk*. Datafil mottatt av Leo Kostiaainen, 27.04.2004.
- Statistikcentralen (2004c). *Hushållens utgifter*. URL: http://www.stat.fi/tk/tp/tasku/taskur_tulot.html#Hushållensutgifter, hentet 10.05.2004.
- Statistikcentralen (2004d). Pers. med Kostiaainen, L. Library of Statistics Finland. Statistikcentralen, Helsinki, Finland.

- Statistikcentralen (2003). *Totala konsumtionsutgifter*. URL: http://www.stat.fi/tk/tp/tasku/taskur_tulot.html, hentet 27.04.2004.
- Statistikcentralen (2002). *Statistik årsbok för Finland 2002*. Helsinki, Finland.
- Strossman (2003). *European Union Trade policy Monitoring Fruit and Vegetables – EU subsidies 2003*. GAIN Report E#23064. URL: <http://www.fas.usda.gov/gainfiles/200304/145885444.pdf>, hentet 20.06.2004.
- Strøm, Ø., Pettersen, I., Sanberg, L., Martinsen, T., Myran, K., Fløttum, E.J. (1999). *Matens pris - Marginberegninger, sammenligninger, metodedrøfting*. NILF-rapport 1999:4. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo.
- Svennerud M. (2004). *Grøntsektoren i Norge*. Notat nr. 2004-12. NILF. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo.
- Søyland, V., N.K. Nersten og H. Knutsen (2001). *Frukt og grønnsaker; prisnivå og – utvikling 1989–2000*. NILF-rapport 2001-13. Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning, Oslo.
- TIKE (2004). *Førhandsoppgifter om trädgårdsproduktionen 2003*. URL: http://tike.mmm.fi/Tilasto/førhandsoppgifter_trädgårdsproduktionen2004.htm, hentet 25.04.2004
- TIKE (2003). *Lantbruksstatistisk årsbok 2003*. Jord- och skogbruksministeriets informationstjänstcentral (TIKE), Helsinki, Finland.
- Tollverket (2004). *Import and export statistics for fruit and vegetables*. Datafil mottatt av Johanna Riikonen, 03.05.2004.
- Tollvesenet (2004). *Tolltariffen*. URL: <http://www.toll.no/tariff/index.html>, hentet 10.09.2004.
- Tomek, W.G with Robinson, K.L. (2003). *Agricultural Product Prices*. Fourth Edition. Cornell University Press. Ithaca and London.
- Tullverket (2003). *Yrkesmässig import av livsmedel från länder utanför EU*. URL: http://www.tullverket.se/rwa/documents/8993_yrkesmassig_import_livsmedel.pdf, hentet 07.09.2004.
- Østerman, P. (2003). *Trädgårdssektorens struktur och ekonomi - en analys av olika statistiker*. Jordbruk og livsmedelsekonomi 23. MTT. Helsinki, Finland.

Vedlegg 1

Tollsatser på frukt og grønt inn til Norge

Vare	Tollsats
Potet	<ul style="list-style-type: none">• Ved import av poteter til Norge er tollsatsen på 2,17 kr/kg i perioden 15. mai – 15. juli, mens tollsatsen er på 1,12 kr/kg resten av året.• I 2003 har tollsatsene blitt administrert ned. Fra 15. mai til 31. mai var tollsatsen på nypoteter 1,12 kr/kg, mens i perioden 18. mai – 31. mai var toll på poteter ellers administrert ned til 0,80 kr/kg.
Tomat	<ul style="list-style-type: none">• Tollsatsen på tomat er på 12,21 kr/kg fra 15. mai – 10. juli. I perioden 11. juli – 14. oktober er tollsatsen på 8,86 kr/kg, og i perioden 15. oktober – 31. oktober er den på 1,60 kr/kg.• EFTA, EU, EØS-land kan i perioden 1. juni – 10. juli importere tomater til en tollsats på 11,21 kr/kg, i perioden fra 11. juli – 14. oktober er tollsatsen på 7,86 kr/kg og i perioden fra 15. oktober – 31. oktober har tomater en tollsats på 0,60 kr/kg.• I 2003 har tollsatsen på tomater blitt administrert ned til 4,45 kr/kg i perioden 28. september – 14. oktober.
Agurk	<ul style="list-style-type: none">• I hovedperioden av den norske sesongen (10. mars til 31. oktober) er den ordinære tollavgiften på 7,74 kr/kg. I november settes den ordinære toll ned til 0,60 kr/kg, mens i perioden fra 1. desember til 9. mars er det tollfritt å importere agurk til Norge.• For agurk importert fra EU, er tollene henholdsvis 7,34 og 0,20 kr/kg i de nevnte periodene.
Blomkål	<ul style="list-style-type: none">• Fra 1. juni er tollavgiften på 5,82 kr/kg ved import, med mindre varen importeres som opprinnelsesprodukt fra EU (da er tollene 5,52 kr/kg). 1. august går den ordinære toll ned fra 5,82 til 1,77 kr/kg og opprinnelsestollen går ned fra 5,52 til 1,47 kr/kg.• I jordbruksavtalen 2003/2004 har man fastsatt målpriser frem til om med uke 42 i år 2003. Da går den ordinære tollsatsen for blomkål ytterligere ned fra 1,77 til 0,18 kr/kg, mens for opprinnelsesprodukter er det tollfritt. I perioden 1. desember – 31. mai er det ingen toll på blomkål inn til Norge (gjelder import fra samtlige land).• I 2003 har tollsatsen på blomkål vært administrert ned en kort periode fra 14. september til 4. oktober. I denne perioden var tollene på 0,60 kr/kg mot normalt 1,77 kr/kg.

Epler	<ul style="list-style-type: none"> • Den norske sesongen for epler starter 1. mai og avsluttes 30. november. I denne perioden er toll på 4,83 kr/kg. Resten av året er det en toll på 0,03 kr/kg. • I 2003 ble imidlertid toll på epler administrert ned, slik at tollsatsen de to første ukene i mai var på 0,00 kr/kg. Utover dette finnes det i tillegg kvoter som gjør at man kan importere epler i norsk sesong. • I perioden fra 1. mai til 31. juli kan det importeres 7 000 tonn epler til 0,03 kr/kg. I perioden 1. august til 30. november kan det importeres ytterligere 1 000 tonn epler til 0,03 kr/kg (250 av disse 1 000 tonnene må importeres i perioden fra 1 november til 30. november). Disse kvotene blir styrt av WTO-avtalen.
Jordbær	<ul style="list-style-type: none"> • Det er ingen målpris på jordbær. I løpet av året varierer tollsatsen på jordbær fra 0,18 kr/kg til 7,21 kr/kg. Høyest toll (7,21 kr/kg) er det på jordbær i tiden fra 9. juni til 9. september. I perioden fra 10 september til 31. oktober er den ordinære toll på 1,92 kr/kg, mens i perioden 1. november til 14. april er den ordinære toll på 0,36 kr/kg. Lavest toll er det i perioden 15. april til 8. juni. • I hele sesongen kan man imidlertid importere opprinnelsesprodukter fra EFTA, EF, EØS til en lavere tollsats en den ordinære tollsatsen som her er beskrevet.

Vedlegg 2

Noteringsgrunnlag på frukt og grønt

Grunnlaget for prisnoteringene i forhold til malprisen for hagebruksprodukter

Vekst	Beskrivelse
Tomater	Kilosvare i 10 kg eske
Agurker	28-stk. filmet og pakket i 10 kg eske
Rapidsalat	Pris per stk.
Isbergsalat	Pris per stk., 9 stk. i esken. Gjennomsnittsvikt i sesongen: 500 g
Hodekal	Kilosvare i sekk
Blomkal	Pris per stk., 12 stk. i esken. Gjennomsnittsvikt i sesongen: 650 g
Rosenkal	Pris per ½ kg. Pakket i plastpose i samlesekk
Gulrot	Buntevare i 7 uker i starten av sesongen. Pris per bunt. Kilosvare i mesteparten av sesongen. Plastpose i samlesekk (2 x plast)
Kepaløk	Kilosvare i sekk. Gammel løk noteres tom. 3. uke i juli året etter høsting
Purre	Bunt og kilo. Pris per enhet. Varene pakkes i kasser
Knollselleri	Bunt og kilo. Pris per enhet. Kilosvarene pakkes i sekk
Reddik	Pris per bunt. Gjennomsnittsvikt regnes til 133 g. (7,5 bunt per kg)
Kruspersille	Pris per storbunt. Storbunt tilsvarer 10 smabunter i volum
Epler	Kilosvare. Epler > 70 mm, pakket på brett
Pærer	Kilosvare. Pærer > 65 mm, pakket på brett
Plommer	Kilosvare
Poteter	Sams bulkvare over 42 millimeter

Kilde: Odin (2004)